

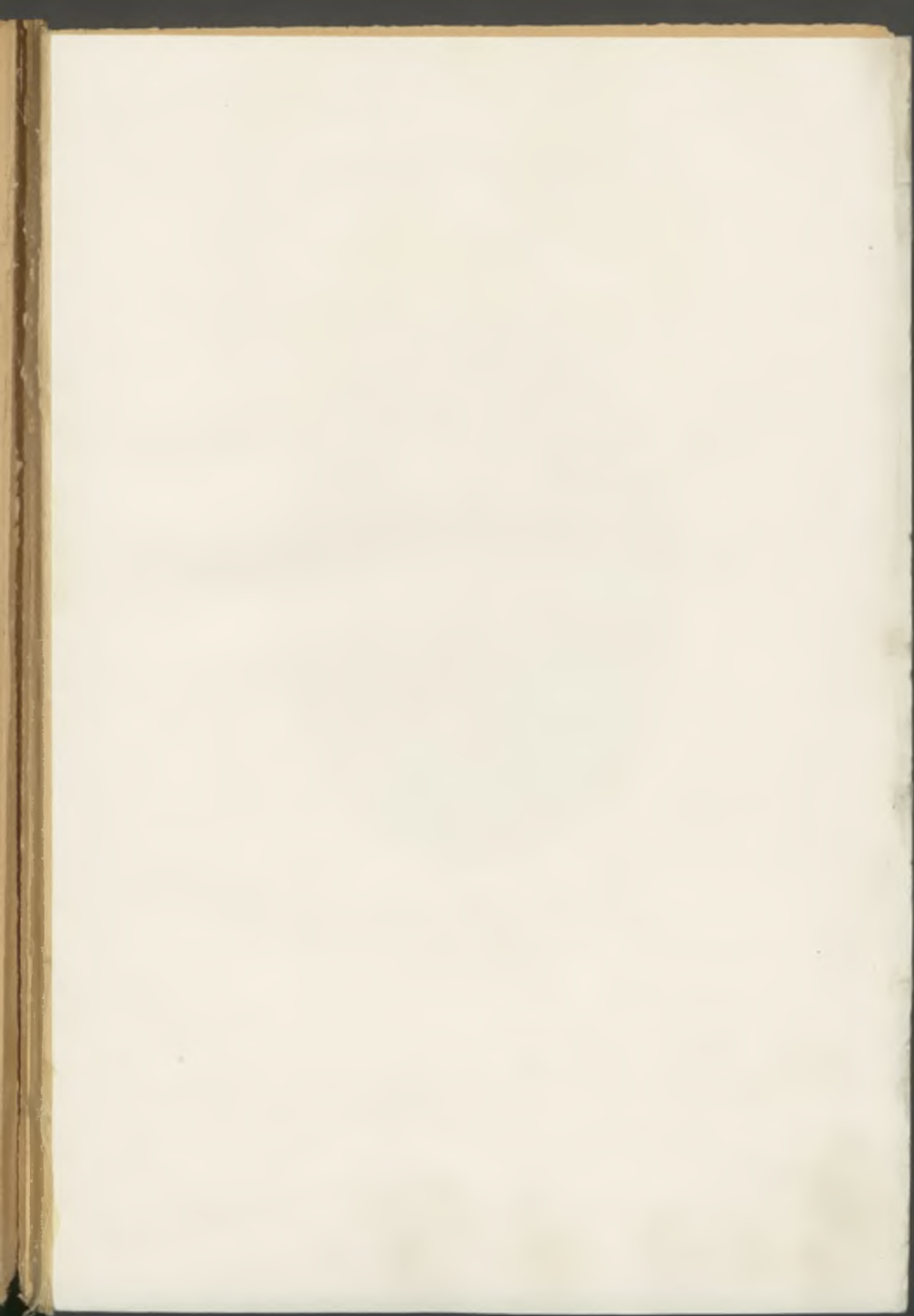
THE FIRST PART OF THE HISTORY OF THE REIGN OF KING CHARLES THE FIRST

ТАРАС
ШЕВЧЕНКО

XIV

ТВОРИ

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА

ШІСНАДЦЯТЬ ТОМІВ

Виходить що три місяці один том

Редакція:

Голова Редакційної Комісії Проф. О. Лотоцький

Секретар Проф. Р. Смаль-Стоцький

Редактор П. Зайцев

Відповідальний Редактор А. Петренко

Адміністрація і друкарня:

ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ ЧАРНЕЦЬКОГО Ч. 26

Передплата приймається в

УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ

Warszawa, ulica Służewska 7, m. 4

або на конто чекове в Р. К. О. ч. 28.670

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Т. ШЕВЧЕНКО

ТОМ XIV

ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЙ НА ПОЛЬСЬКУ МОВУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ БОГДАНА ЛЕПКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

ВАРШАВА

1936

ЛЬВІВ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Мініатюра-аквареля 1860 р. роботи Карла Шрейнера

Збірка Національного Музею в Варшаві

Перекладати Шевченка на польську мову почали ще за його життя. Від 1860 р. до кінця 1935-го — на протязі 75-ліття — з більше, як 220 його поезій, перекладено було 95 (в 167 перекладах), але переклади ті не були широко розповсюджені і здебільшого не мали великої мистецької вартости.

Редактор цього тому Б. Лепкий розпочав свою працю від збирання бібліографії попередніх перекладів та критичного їх перегляду. В основу зібраних Б. Лепким бібліографічних матеріалів лягли передусім дані, зміщені в попередніх бібліографічних покажчиках, та в ідодатках до них, далі — власні його знахідки, а також численні бібліографічні знахідки В. Дорошенка. Зібраний Б. Лепким та В. Дорошенком матеріал доповнив своїми даними П. Зайцев та, докладно все це перевіrivши, остаточно впорядкував. У цій праці пособляли йому Ів. Дубицький, Б. Романенчук та Ів. Соjко.

Праця ця збіглася з цілком окремою ініціативою Українського Наукового Інституту — видати з приводу 75-ліття смерті Т. Шевченка антологію польських перекладів його поезій. Це дало змогу редакції значно збільшити розміри цього тому, використовуючи численні переклади, зроблені спеціально для тої антології (Taras Szewczenko. Poezje. Warszawa 1936).

Крім шістьох давніших перекладів (Л. Совінського, А. Гожалчинського, З. Войнаровської та Б. Жираніка), до цього тому ввійшли нові переклади таких авторів: Марії Бенковської, Казимира Вежинського, Тадея Голен-

Редагує Комісія для повного видання творів Т. Шевченка:

Голова Комісії О. Лотоцький

Секретар Р. Смаль-Стоцький

Редактор П. Зайцев

и. 42 - 3865 / 1946

Відповідальний редактор: Андрій Петренко

З друкарні Братів Драпчинських, Warszawa, Piusa XI, Nr. 15

З „КОБЗАРЯ“ 1840 РОКУ

Z „KOBZARZA“ 1840 ROKU

дра, Костянтина Думанського, Ярослава Івашкевича, Богдана Лепкого, Йосипа Лободовського, Володимира Слободніка, Чеслава Ястшембця-Козловського.

Том цей обіймає мало не половину поезій Шевченка: 101 твір у 106 перекладах; у тому числі 48 поезій з'являються в перекладі на польську мову вперше; серед останніх є твори дуже важливі з погляду ідеологічного, як напр.: „Посланіє до земляків“, „Сон“ 1844 р., „Великий Лях“, „Неофіти“ й інші.

Завдяки ласкавій допомозі Дирекції Національного Музею в Варшаві оздоблюємо цей том ніде ще не репродукованим портретом Т. Шевченка. Це — мініатюра 1860 р. роботи Карла Шрейнера, інспектора Петербурзької Академії Мистецтв, з яким Шевченко мешкав у тому самому будинку. Портрет цей має велику мистецьку й документальну вартість.

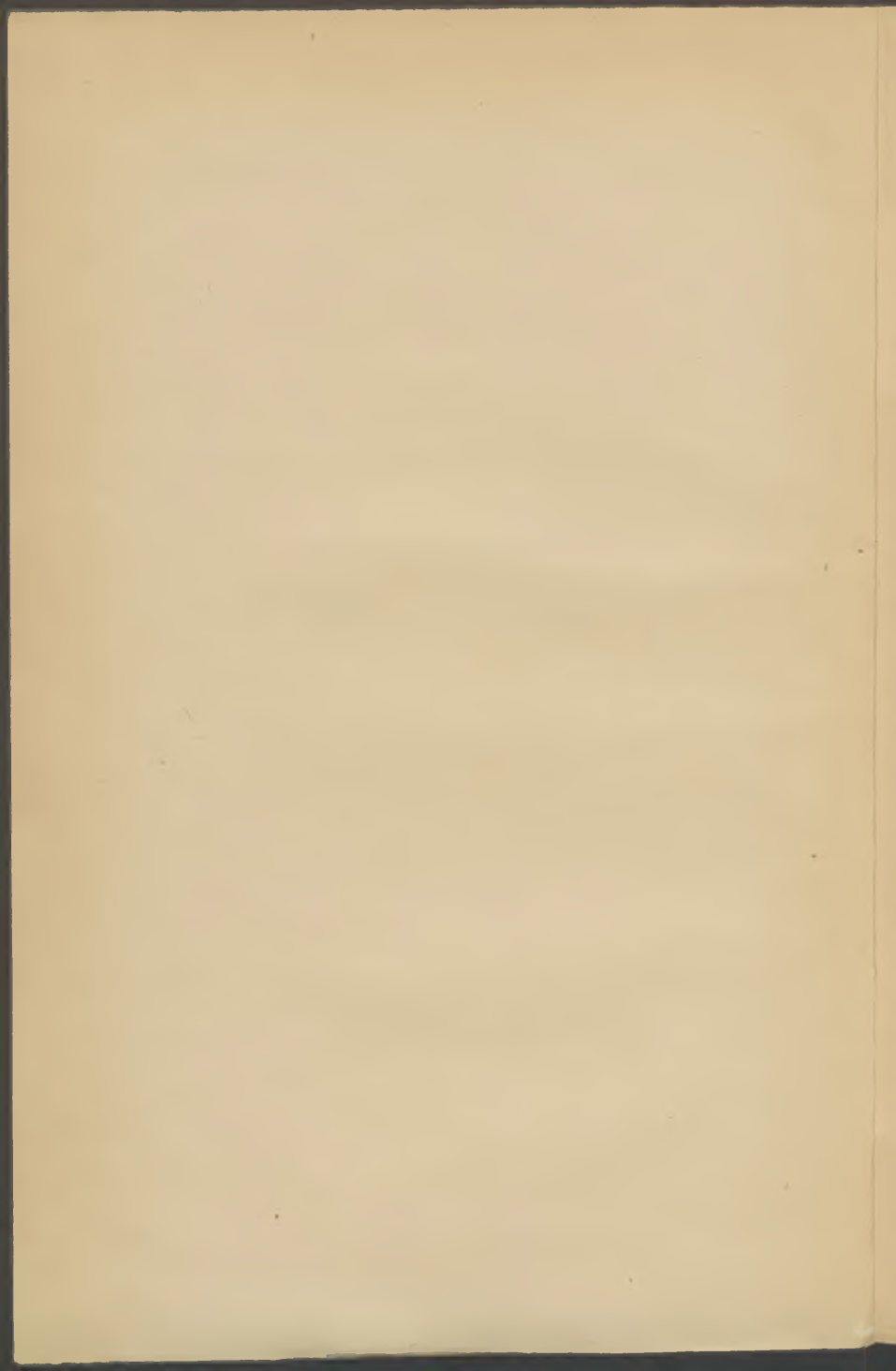

Друкарський страйк у Варшаві, де друкувався цей том, запізнив вихід його у світ. Через це Комісія для видання творів Шевченка не мала іншої ради, як подати бібліографію, додану до цієї книжки, в тому вигляді, в якому вона видрукована в згаданому вище польському виданні (уваги в дужках залишилися в польській мові), а також залишити прізвища перекладчиків, подані в тексті по-польському: відповідні зміни затримали б вихід у світ цього тому ще на якийсь час.

Myśli moje, myśli moje,
Złe mi z wami w świecie!
Pocóż znowu na papierze
Tłumnie powstajecie?
5 Czemuż wicher was nie wywiał
W step, jak smutne pieśni?
Złe nieszczęście, jak dzieciaka,
Nie zdusiło we śnie?...

10 Bo Złe was zrodziło na śmiech na świat biały,
Łzy was podlewały... Czemuż nie zalały?
Do morza nie zniosły, nie rozmyły w polu?...
Niktby nie zapytał, czemu cierpię, płacę,
Nie zapytał, za co przeklinam swą dolę,
Czemu w świecie nudzę... „Ot, życie próżniacze!” —
15 Niktby nie powiedział...

Kwiatki moje, dzieci!
Pocóż was kochałem, dbałem tyle lat?
Czy zapłacze serce choć jedno na świecie,
Jak płakałem z wami?... A mozem i zgadł...
20 Może znajdzie się serduszko
I oczy dziewczęce,
Co zapłaczą na te słowa, —
Ja nie żądam więcej...
Jedna łezka z oczu piwnych
25 I — pan nad panami!

Legła spocząć. A tymczasem
Wzwyż mogiła rosła.
60 Nad mogiłą Orzeł Czarny
Straż sprawuje pilną
I kobzarze dobrym ludziom
Nuca pieśń mogliłą.
Nuca o tem, co minęło,
65 Nieboracy ślepi.
A ja... a ja płaczę tylko,
Nie potrafię lepiej —
Tylko łzy nad Ukrainą,
Tylko łzy — ni słowa...
70 Smutek gniecie — niechaj gniecie!
Któż go nie kosztował?
A ten jeszcze, który duszę
Odśłania dla ludzi,
Zazna piekła na tym świecie,
75 A i tam...
Nie zbudzi
Łzawa skarga lepszej doli,
Jeśli Bóg jej nie dał...
Tak już hędę, tak zostanę, —
80 We mnie moja bieda;
I zachowam żmiję srogą,
Co ssie serce w ciszy, —
Jako Złe się ze mnie śmieje,
Wróg niech nie usłyszy...
85 Niechaj myśl jak kruk wróżebny,
Polatując, kracze,
Niechaj serce jak słowiczek
W noc majową płacze:
Nic to — ludzie nie zobaczą,
90 Nie spotkają drwiną...
Więc nie tłumcie łez gorących, —

Myśli moje, myśli moje,
Złe mi w świecie z wami!

*

*

*

30 Za te czarne brwi sokole
I za źrenic śmiałość
Serce rwało się, składało
Śpiewnych słów niemało;
Układało za te nocki
W gwiazdach sino-złote,
35 Za wiśniowy sad zielony,
Drogich ust pieszczotę...
Za te stepy ukraińskie
I mogilne kopce
Serce mdlało, bo nie chciało
Śpiewać w kraju obcym.
40 Brakło chęci w śniegu, w lesie
Kozacką gromadę
Z buławami, buńczukami
Zbierać na naradę...
Niech kozackie dusze śmiałe
45 Żyją w Ukrainie:
Tam szeroko, tam wesoło —
Wzrok przestrzenia płynie...
Jak ta wolność, co minęła,
Szumi Dniepr szeroki,
50 Step i step, porohy ryczą,
Kurhan pod obłoki.
Tam powstała, harcowała
Zaporoska wola,
Szlachcicami, Tatarami:
55 Zasiewała pola;
Zasiewała trupem pole,
Zimna przyszła wiosna...

PEREBENDIA

Stary, ślepy Perebendia —
 Każdy zna go dobrze:
 Z miejsca się na miejsce szwenda
 I grywa na kobzie.
 5   A kto grywa, tego znają,
        Ten ma mir u ludzi:
        Żal i nudę im rozprasza,
        Choć go życie nudzi.
 10   Gdzieś pod płotem biedaczyna
        Dnie i noce spędza,
        Niema dlań na świecie domu;
        Natrząsa się nędza
        Z jego siwej głowy starej —
        A on, jako żywo,
 15   Ani dba... Zaśpiewa sobie:
        „Oj, nie szum mi, niwo”...
        I wspomina starowina,
        Że jest sam, sierota...
 20   Rozmarkoci się, rozżali,
        Siedząc w cieniu płota...
        Cudak z tego Perebendi,
        Postarzały w biedzie.
        Zacznie śpiewać ci o Cz a ł y m.
        Na Horłycię zjedzie;
 25   Z dziewczętami na pastwisku —
        Hrycia i Wiośniankę,
        A w zajeździe z chłopakami --

95 Niechaj sobie płyną,
Niechaj co dnia polewają
Obcych pól pustkowie,
Póki popi obcym piachem
Nie przysypią powiek...
Taki los mój!... Cóż poradzić?
Skarga nie pomoże,
100 A sierocie kto zazdrości,
Tego ukarz, Boże!

*

*

*

Myśli moje, myśli moje,
Tylu lat nadzieje!
Hołubiłem was, pieściłem, ...
Dokąd dziś podzieję?
105 W Ukrainę idźcie, dzieci,
W naszą Ukrainę
Powracajcie sierotami,
Ja tu sam zaginę.
Tam znajdziecie szczerą prawdę
110 I słowo łaskawe,
Tam znajdziecie szczere serce,
A może i sławę...

Ukraino, matko miła,
Nim w obczyźnie zgasnę,
115 Dziatki moje nierozumne
Przyjmij jako własne!

1839.

Petersburg.

Myśl orłem gdzieś siwym szybuje w błękitach,
Aż skrzydłem szerokiem uderza o strop.
Odpocznie na słońcu i słońca się pyta:
65 Gdzie sypiasz? Jak wschodzi promieni twych snop?
Posłucha, co morze falami grzmi swemi,
„Dlaczegoście nieme?” — gór spyta się tak
I znowu na niebo, bo źle jest na ziemi,
Bo na niej, rozległej, kącika już brak
70 Dla tego, kto wszystko rozumie i czuje:
Co morze powiada, gdzie słońce nocuje, —
Człek taki na ziemi — bezdomny to ptak!
Świat zna go, bo ziemia go dźwiga na sobie;
On jeden jak słońce wysoki śród nich.
75 Lecz gdyby słyszeli, co śpiewa na grobie,
Co morzu powiada, gdy gwar dzienny ścichł, —
Z Bożegoby słowa ludziska się śmiali,
Szaleńcem nazwali, od siebie wygnali:
Niech błądzi nad morzem, do gór idzie swych!

80 Dobrze robisz, mój kobzarzu,
Dobrze, ojczy miły,
Że w żałobie śpiewać sobie
Chodzisz na mogiły.
Chodź tak, póki twoje serce
85 Nie ustało w trudzie,
I wyśpiewuj w samotności,
Gdy nie słyszą ludzie.
By cię zaś nie unikali, —
Schlebiaj im co żywo:
90 „W skok, nędzarze, gdy pan każe!”
Boć pan ma grosiwo!
Cudak z tego Perebendi —
Postarzały w biedzie:
Zacznie śpiewać, zacznie śmiać się,
95 A na smutek zjedzie.

1839.

Petersburg.

Serba i Szynkarke.
Na wypitce z żonatymi,
30 Co złą świerkę mają, —
O Topoli — o Złej Doli,
A następnie — W gaju.
Na kermaszu — o Łazarzu,
Albo, by wiadano,
35 Ciężko, smutno wyśpiewuje,
Jak Sicz rujnowano.
Cudak z tego Perebendi,
Postarzały w biedzie;
Zacznie śpiewać pieśń wesołą,
40 A na smutną zjedzie.
Wicher źdźbelka traw rozchwiewa,
Po polu powiewa, —
Na mogile siedzi kobzarz,
Gra sobie i śpiewa.
45 Sęp dokoła błękitnieje
Jak bezkresne morze;
Za mogiłą znów mogiła,
A dalej — przestworze...
50 Siwy wąs, czuprynę starczą
Wiatr spleta, rozrzuci,
To znów legnie i posłucha,
Jak tam kobzarz nuci,
Jak serce się śmieje, płaczą ślepe oczy...
Posłucha, powieje...

55 Hej, ukrył się dziad
Na mogile w stepie, gdzie go nikt nie zoczy,
Gdzie wicher po polu słów rozmiecie ślad,
Gdzie ludzie nie słyszą, — bo to Boże słowo,
To serce szczebiocze Niebiosom na cześć,
60 To serce ze Stwórcą się bawi rozmową,
A myśl na kraj świata da chmurkom się nieść.

30 Gdyby wiedzieć, że nie wróci,
W światby nie puszczała.
Gdyby wiedzieć, to pod wodę
Nie szłaby wśród nocy
I nie stałaby pod wierzbą
Z miłym do północy —
Gdyby wiedzieć!...

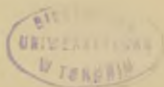
I to również
35 Niedobrze dla człeka
Wiedzieć dzisiaj, co go jutro
Na tym świecie czeka.
Nie szukajcie, nie pytajcie
Swej doli, dziewczęta —
40 Co wam mówi serce wasze,
To przecież rzecz święta!
Bo niedługo, czarnobrewa,
Wasze oczko błyska
I niedługo białe liczko
45 Rumieńcami tryska —
Do południa! Brwi spłowieją
I powiędną twarze,
Więc kochajcie i miłujcie,
Jak wam serce każe.
50 Zaszczebioce słowik mile
W gaju na kalinie,
Wyśpiewuje kozak młody,
Chodząc po dolinie.
Wyśpiewuje, póki wyjdzie
55 Z chaty jego miła,
A on do niej: „Jak tam matka?
Czy może cię biła?”
Uścisną się, a słowik im
Śpiewa piosnki swoje;

TOPOLA

Po dąbrowie wicher wyje
I pędzi przez pole,
Aż do samej ziemi schyla
Przydrożną topolę.
5 Pień wysoki, liść szeroki
Darmo zielenieje,
Wokół pole jak bezbrzeżne
Morze błękitnieje.
Przejdzie czumak, popatrzy się
10 I głowę pochyli;
Rankiem czaban z fujareczką
Siądzie na mogile,
Rzuci okiem — taka pustka,
Że aż serce boli:
15 Ni krzewiny prócz jedynej,
Samotnej topoli!

Któż ją sadił, pielęgnował,
Taką smukłą, rosłą?
Posłuchajcie, opowiem wam
20 Dolę jej żalostną.
Pokochała czarnobrewa
Kozaka dziewczyna,
Pokochała — nie wstrzymała:
Poszedł i zaginał...
25 Gdyby wiedzieć, że porzuci,
Toby nie kochała,

95 „Idźże, córko, byś mi starą
Panną nie ostała!
On bogaty, bez rodziny —
Będziesz panowała!”
„Ach, poco mi państwo takie!” —
Mówiła do mamy,
100 „Na ręcznikach, com natkała,
Spuśćcie mię do jamy,
Niechaj za mną družki płaczą,
Niech śpiewają księża,
Ja takiego, jak ten stary,
105 Nie chcę widzieć męża!”
Nie słuchała matka córki,
Dalej ją swatała,
A dziewczyna, patrząc na to,
Więdnęła i milczała.
110 Aż do wróżki poszła w nocy:
Może jej powróży,
Bo bez swego kochanego
Nie wytrzyma dłużej.
„Babciu złota, babciu-serce,
115 Jak nie chcesz mej zguby,
To powiedz mi szczerą prawdę:
Gdzie teraz mój luby?
Czy żyw, czy zdrów, czy mię kocha,
Czy zapomniał może?
120 Powiedźże mi, a polecę
Do niego za morze!
Powiedźże mi, a polecę
Jak ptaszek skrzydlaty,
Bo mnie matka za starego
125 Potajemnie swata.
Ja pokochać go nie mogę,
Ja serca nie zmuszę —

60   Posłuchają, rozejdą się,
              Szczęśliwi oboje.
              Nikt nie widział, nikt nie spyta:
              „Gdzieś była, dziewczyno?”
              Ona jedna wie, jak prędko
65   Takie chwile płyną...
              Kochała się, miłowała,
              Aż serce jej mdlało,
              Przeczuwało swą niedolę,
              Przestrzec nie umiało.
70   Nie przestrzegło — poszedł kozak,
              A dziewczyna biedna,
              Jak gołąbka bez gołębia,
              Tęskni sama jedna...
              Nie szczebioce słowik w nocy
75   W gaju przy ruczaju
              I nie śpiewa czarnobrewa
              Jak ptaszyna w maju.
              Już nie śpiewa. Jak sierota
              Tęskni w dzień i w nocy,
80   Bez miłego ojciec, matka —
              Niby ludzie obcy:
              Bez miłego słońce świeci —
              Niby wróg się śmieje;
              Bez miłego świat — mogiła,
85   Ze aż serce mdleje.

              Rok przeminał, minął drugi,
              Niema kochanego,
              Dziewczę więdnie, a nikt nawet
              Nie spyta, dlaczego.
90   „Co ci, serce?” — stara matka
              Córki nie pytała,
              Lecz za starca bogatego
              Tajemnie swatała.

Ten pierwszy łyk zesłoroczną
 Wróci ci urodę,
 A po drugim — podkóweczka
 165 Tupnie konik młody.
 Kiedy żywy twój jedyny,
 To zaraz przybędzie,
 A za trzecim... Moja córko,
 Nie pytaj, co będzie!...
 170 Lecz pamiętaj: nie żegnaj się,
 Bo czar pójdzie w wodę.
 Idźże teraz zesłoroczną
 Oglądać urodę!"

Wzięła ziele. „Bóg wam zapłać” —
 175 I wyszła za progi.
 „Iść, czy nie iść?... Ha, już późno. —
 Nie zawrócę z drogi!”
 Poszła: myje się i pije
 Raz, drugi i trzeci.
 180 Wszystko znikło, tylko piosnka
 Ponad stepem leci:
 „Płyn, ach płynże, mój łabędziu,
 Przez morskie lazury!
 185 Rośnij, rośnij, topoleńko,
 Aż pod czarne chmury!
 Rośnij smukła i wysoka
 Do samego nieba,
 Spytaj Boga, jak mi długo
 Jeszcze czekać trzeba.
 190 Rośnij, rośnij, póki spojrzysz
 Hen, za morze sine, —
 Tam gdzie leży dola moja,
 A ja tutaj ginę.
 Tam mój miły, czarnobrewy,
 195 Po polu uganiania,

Utopiłabym się w rzece,
Lecz żal gubić duszę.
130 Kiedy nie żyw mój jedyny, —
Spraw, abym do domu
Nie wróciła!... Takiej doli
Nie życzę nikomu!
W domu stary ze swatami —
135 Matka przyjąć każe”.
„Dobrze, córko! Spocznij chwilkę
I rób, co rozkażę.
Sama kiedyś, moja droga,
Panną byłam przecie,
140 Znam to lichy i pomagam,
Pomagam wam, dzieci.
Twoją dołę, moja córko,
Od dwóch lat już znałam
I dla ciebie czarownego
145 Ziela nazbierałam”.

Poszła stara. Jakaś flaszkę
Zdejmuje z policy:
„Masz to dziwo! Weź i biegnij
Prędko do krynicy.
150 Umyjesz twarz, napijesz się
Jeszcze przed kur paniem,
A zobaczysz, że ci ulży
Na sercu, kochanie.
Jak wypijesz, biegnij co tchu;
155 Choćby cię wołali,
Nie oglądaj się, aż staniesz,
Gdzieście się żegnali.
Spocznieś chwilę, a gdy księżyc
Wśród nieba zaświeci,
160 Wypij znowu; nie przybędzie —
To pij po raz trzeci.

DUMKA.

Ach, naco mi kare oczy?
Na co mi uroda?
I naco mi te dziewczęce,
Szczęsne lata młode?
5   Moje piękne lata młode
Daremnie marnieją.
Oczy płaczą, czarne brewki
Od wiatrów płowieją.
10   Trzepoce się serce młode,
Jak w klatce ptaszyna —
Ach, poco mi ta uroda,
Kiedy szczęścia niema?
Jakże ciężko żyć sierocie
15   Na tym Bożym świecie:
Wszyscy ludzie niby obcy,
A toć swoi przecie.
Nikt mię w świecie nie zapyta,
Dlaczego łyzy leję,
20   I nikomu ja nie powiem,
Czemu serce mdleje.
Czemu serce jak gołąbka
W dzień i w nocy grucha,
Nikt nie pyta się, dlaczego,
Bo mię nikt nie słucha.
25   Nie pytają się mnie ludzie,
Nie pytają obcy,

A ja płaczę, lata tracę,
Więdnę od kochania.
Powiedz jemu, moja droga,
Że świat się naśmiewa,
200 Powiedz jemu, że umieram,
Bo on nie przybywa.
Własna matka chce mię żywą
Złożyć w ciemnym grobie...
A jakże to ona radę
205 Będzie dawać sobie?
Kto dogładnie ją na starość,
W potrzebie pomoże?
Matko moja!... Dolo moja!
Boże Ty mój, Boże!
210 Popatrzże się, topoleńko,
Przed świtaniem, rano,
Jak go niema, zapłacz cicho,
By łez nie widziano.
Rośnij, rośnij, topoleńko,
215 Wciąż w górę, pod chmury,
Płyń, ach płyń, łabędziu biały.
Przez morskie lazury!”
Taką piosnkę czarnobrewa
W stepie zanuciła,
220 Ziele cudu dokonało —
W drzewo się zmieniła.
Nie wróciła już do domu,
Stoi sama jedna...
Cienka, giętka i wysoka,
225 Wysoka — podniebna.
Po dąbrowie wicher wyje,
Mknie, pędzi przez pole,
Aż do samej ziemi zgina
Przydrożną topolę.

1839.
Petersburg.

JAN PODKOWA

(W. I. Sternbergowi)

I

Kiedyś, kiedyś — w Ukrainie
 Od armat huczało;
 Kiedyś, kiedyś — Zaporozże
 Panować umiało!
 5 Panowali, dobywali
 I sławy, i woli, —
 Poszło wszystko: i zostały
 Mogiły wśród poli! ¹⁾
 10 Skrós wysokie te mogiły,
 Gdzie dawno spoczęli
 Atamani, ich w kitajkę
 Ciało owinęli
 Towarzysze.
 Czernieją mogiły
 15 Jak góry wysokie
 I wiatrem ślą głosy
 Przez stepy szerokie.
 Echem czynów, dziadów sławy
 Wicher wciąż powiewa,
 20 A wnuk, idąc z kosą rano,
 Na tę nutę śpiewa:
 Kiedyś, kiedyś — w Ukrainie

¹⁾ Licencja gramatyczna tłumacza. *Red.*

30 Niech sierota płacze sobie,
Bo to los sierocy.
Płaczże serce, płaczcie oczy,
Póki piersi dyszą,
Głośnij, głośnij i żałośniej,
Aż wiatry usłyszą!
I poniosą hen, za morze,
35 Mój żal, moją mękę
Czarniawemu, zdradliwemu
Na ciężką udrekę.

1839.
Petersburg.

55 Za ucho czuprynę,
Podniósł czapkę — stają czółna:
„Niechaj wróg nasz ginie!
Nie Synopę, towarzysze,
Zapalić popłyne,
60 Na Carogród, do sułtana,
Pojedziem w gościnę!”
— „Dobrze, ojczy atamanie!” —
Wkoło zahuczało.
„Dziękuję wam!”
65 Włożył czapę.
Znowu zaszumiało
Sine morze. Wzdłuż bajdaku
Spokojny znów chodzi
Pan ataman i po fali
70 Milcząc okiem wodzi.

1839.
Petersburg.

25 Licho tańcowało,
Przy butelce wódki, miodu
Smutku się nie znało.
Kiedyś, kiedyś w Ukrainie
Dobrze nam się żyło...
Wspomnim wczoraj, spocznie serce,
Bo też wspomnieć miło.

II

30 Czarna chmura z za Limanu
Niebo, słońce kryje,
Sine morze niespokojne
To jęczy, to wyje,
Zatopiło gardło Dniepru.
35 „Ano, chłopcy, żywo
Na bajdaki! Gra nam morze,
Pojedziem na żniwo!”
Wysypało się Kozactwo —
Limàn czajki kryły.
40 „Grajże, morze!” zaśpiewali,
Fale się spieniły;
Wkoło fale jak te góry,
Ni ziemi, ni nieba.
Strach wokoło, dla kozaków
45 Tego tylko trzeba —
Płyną sobie i śpiewają,
Rybitwa przeleci,
A ataman przodem jedzie
I wiedzie swe dzieci.
50 Chodzi sobie wzdłuż bajdaku,
W ustach lulka zgaśła;
Myśli, patrząc naokoło,
Gdzie dać boju hasło?
Podkręciwszy czarne wąsy,

Do sadu chodziła,
Póki swoją dobrą dolę
Tam zaprzepaściła.
Nadaremnie do wieczery
30 Woła matka donię,
Nie przychodzi, — na zabawie
Z Moskalem noc trwoni.
Całe noce kare oczy
Całuje i pieści,
35 Aż po siole niewesołe
Poszły o niej wieści.
A niech sobie źli ludziska,
Co zechcą, to plotą;
Choćby nie wiem co gadali,
40 Ona nie dba o to.
Nagle wojna. Trąbią trąby,
Wzywają na boje.
Poszedł Moskal. Ach, Katrusiu,
Gdzie panieństwo twoje?
45 Gdzie twa kosa?
Choć nakryto
Ja, nic nie mówiła,
Bo za miłym, jak się śpiewa,
I tęsknota miła.
50 Przecież święcie obiecywał
Swojej Katarzynie,
Że powróci, jeśli tylko
Na wojnie nie zginie.
Ożeni się i dzisiejsze
55 Zło w niepamięć pójdzie, —
Niech więc sobie co chcą mówią
Niepoczciwi ludzie.
Nie troszczy się Katarzyna,
Ociera oczęta,
60 Choć już bez niej na ulicy

KATARZYNA.

(W. A. Żukowskiemu na wspomnienie o 22 kwietnia 1838)

Kochajcie się, czarnobrewę,
Lecz nie z Moskalami,
Oni obcy, litować się
Nie będą nad wami.
5 Moskal tylko żartem kocha,
Żartując porzuci,
Pójdzie w swoją Moskiewszczyznę,
Dziewczynę zasmuci...
10 Gdyby samą, niechby jeszcze,
A to matka stara,
Rodzicielka z córką cierpi, —
Za cóż taka kara?
Serce wędnie, ale śpiewa,
15 Gdy wie, poco, za co;
Ludzie serca nie pytają,
Powiedzą: „ladaco!”
Więc kochajcie się, dziewczęta,
Lecz nie z Moskalami,
Oni obcy, litować się
20 Nie będą nad wami.

Katarzyna głosu matki,
Ojca nie słuchała,
Lecz Moskala z całej duszy,
Szczerze pokochała.
25 Pokochała Moskalika,

Tak pięknie uczyła?"
A bodaj was, sekutnice,
Dola tak raczyła
Na tym świecie, jak Katrusię,
100 Z której się śmiejecie!
Katarzyno, serce moje,
Gorzkie twoje życie!
Gdzie ty teraz z małym dzieckiem
Podziejesz się w świecie?
105 Kto nad tobą zlituje się,
Przygarnie do siebie?
Jego niema, a rodzice
Obcy już dla ciebie.

Wyzdrowiała Katarzyna,
110 Otworzy okienko,
Tęsknie patrzy na ulicę
I kołysze synka.
Patrzy, patrzy, — jego niema!
Czy już nie przybędzie?
115 Poszłaby w sad, popłakała,
Ale ludzie wszędzie.
Zajdzie słońko, Katarzyna
Niesie swego syna
Do ogrodu, — kędy pojrzy,
120 Miłego wspomina.
Tu go z musztry wyglądała,
Tam mile gwarzyła
A tam, a tam... „Synu, synu!” —
I nie dokończyła.

125 Rozwinęły się czereśnie
I wiśnie w ogrodzie,
Tak jak kiedyś wychodziła,
I teraz wychodzi.
Wyjdzie, ale już nie śpiewa,

65   Śpiewają dziewczęta.
              Nie troszczy się Katarzyna,
              Umyje się łzami
              I po wodę o północy
              Biegnie z konewkami
              (By wrogowie nie widzieli).
              Przyjdzie, stanie i zaśpiewa
              „Hrycia” pod kaliną,
70   A tak rzewnie, że kalinie
              Z listków łzy popłyną.
              Odśpiewała, lżej na sercu
              I do domu idzie,
              Taka rada i wesoła,
              Że jej nikt nie widzi.
75   Nie troszczy się Katarzyna
              I nie myśli wcale, —
              W nowej chustce, przez okienko
              Zapatrzona w dale,
80   Sto! sob:c. A dnie idą,
              Minęło pół roku,
              Zemdliło ją koło serca,
              Zabolało w boku.
              Chora nasza Katarzyna,
              Ledwo-ledwo dyszy, —
85   Wyzdrowiała, na zapiecku
              Dzieciątko kołysze.
              A kobietki dogadują,
              Docinają matce,
              Że Moskale, powracając,
90   Nocują w jej chatce.
              „Twoja córka czarnobrewa,
              Urodziwa lala,
              Nie samotna — na zapiecku
              Kołysze Moskala
95   Czarniawego. Czy nie tyś ją

165   Myjże swoje białe liczko
Drobniutkiemi łzami,
Bo wrócili już Moskale
Innemi drogami.

II

170   Siedzi ojciec w końcu stołu,
Głowę chwycił w ręce
I nie spojrzy na świat Boży
W swej ciężkiej udręce.
Koło niego matka stara
Zalewa się łzami
175   I takimi do swej córki
Przemawia słowami:
„Cóż wesele, córko moja?
Czemuż niema pary?
Gdzież są twoi starostowie,
180   Gdzie druchny, bojary?
Idź do Moskwy, córko moja,
Może znajdziesz swatkę,
Tylko nie mów dobrym ludziom,
Że masz jeszcze matkę.
185   Przekłęty dzień i godzina,
Kiedym cię powiła!
Czemuż ja cię przed świtaniem
W wodę nie wrzuciła?
Byłabyś się zdała gadom,
190   A nie Moskalowi..
Dziecko moje, córko moja,
Kwiecie mój różowy!
Jak jagódkę, jak ptaszynę,
Tak jam cię pieściła
195   Na swą biedę... Córko, córko,
Cóżes ty zrobiła?

130   Jak kiedyś śpiewała,
              Kiedy swego kochanego
              Tam oczekiwała.
              Już nie śpiewa czarnobrewa,
              Na swój los się żali,
135   A tymczasem złe języki
              Nie szczędzą jej wcale.
              Coraz rzeczy okropniejsze
              Wymyślają o niej, —
              Gdyby on był, to z pewnością
140   Stanąłby w obronie.
              Lecz daleko czarnobrewy,
              Stamtąd nie zobaczy,
              Jak ją ludzie wyśmiewają
              I jak ona płacze.
145   Może poległ za Dunajem,
              Poległ i nie wstanie,
              A może gdzie w Moskwie znalazł
              Już inne kochanie?
              Nie, nie poległ, żyje zdrów on,
150   Marne troski, marne,
              Gdzież on znajdzie takie oczy
              I brwi takie czarne?
              Nigdzie, w całym świecie niema
              Takiej ani jednej,
155   Jak Katrusia, takiej pięknej
              I takiej też biednej!
              Dała matka córce swojej
              Urody dowoli,
              Lecz cóż z tego? Nie umiała
160   Szczęścia dać i doli.
              A bez doli z białem liczkim —
              Jak z tym kwiatkiem bywa:
              Słońce pali, wiatr nim targa
              I kto chce, ten zrywa.

Ledwie biedna wstała,
Ukloniła się i wyszła,
A po niej została
235 Pustka w chacie. Przez sad idąc,
Modlitwę szeptała,
Z pod wiśni garść ziemi wzięła,
Na piersiach schowała.
„Nie powrócę! Może w obcym,
240 Gdzieś dalekim kraju,
W obcej ziemi obcy ludzie
Kiedys pochowają
Nieszczęśliwą. Jeno garstka
Tej ojczystej ziemi
O mym losie świadczyć będzie
245 Pomiędzy obcemi.
Niech nie świadczy, niech nie mówi,
Gdzie mię śmierć spotkała,
Aby moja grzeszna dusza
Choć tam spokój miała.
250 Ziemia milczy, ale dziecko
Powie kiedyś, kto ja!
Boże ty mój, losie ty mój,
Gorzka dolo moja!
Gdzie ukryję się? Pod wodę
255 Pójdę sama jedna,
A ty grzech odpokutujesz,
Dziecino ma biedna,
Tułając się jak sierota
Bez ojca po świecie...”
260 Idzie. Chustka na jej głowie,
A na rękach dziecię.
Wyszła za wieś. Serce boli,
Jeszcze raz spojrzęła
Poza siebie i gorzkiemi
265 Łzami się zalała.

Taka wdzięczność!... Idźże sobie,
W Moskwie świekry szukaj,
Nie słuchałaś swojej matki,
200 Teraz jej posłuchaj!
Idź jej szukać, a jak znajdziesz,
Przywitaj i potem
Żyj szczęśliwie, ale do nas
Nie przychodź z powrotem.
205 Nie wracaj już z obcych krajów,
Zostań tam! Bądź zdrowa!
A któż moją biedną głowę
Bez ciebie pochowa?
Kto jak dziecko płakać będzie
210 Za matką rodzoną?
Kto posadzi na mym grobie
Kalinę czerwoną?
Kto za moją grzeszną duszę
Będzie błagać Boga?
215 Dziecko moje, córko moja,
Córko moja droga!
Idź już od nas!"
Ledwie-ledwie
Pobłogosławiła:
220 „Pan Bóg z tobą!” — i jak martwa
Z nóg się powaliła.
Odezwał się ojciec: „Cóż ty?
Czekasz jeszcze czego?”
Rozelkała się i do nóg
225 Upadła starego.
„Ach, przebacz mi, ojczy drogi,
Tę winę ogromną!”
„Niechaj ci ją Bóg przebaczy,
A ludzie zapomną!
230 Idź już córko. Lżej nam będzie!”

300 Po bratersku?... Nadaremnie
Szukasz ich na ziemi!

Jest na świecie dola,
Ale czy ją znamy?
Jest na świecie wola,
305 Ale czy ją mamy?
Są ludzie na świecie,
Srebro - złoto mają,
Myślałbyś, szczęśliwi,
A szczęścia nie znają —
310 Ni doli, ni woli.
Znękany, stroskany,
Wdziewa swe żupany,
Nawet płakać wstyd mu,
Bo to pan nad pany.
315 Bierście srebro - złoto,
Panowie, bogacze,
Ja łyżę sobie wezmę
I biedę wypłaczę.
Zatopię niedolę
320 Łzami drobnutkiemi,
Rozdepczę niewolę
Nogami bosemi!
Wtenczas u mnie radość
I dobrobyt gości,
325 Kiedy serce moje
Buja na wolności.

III

Krzyczą sowy, śpią dąbrowy,
Płoną jasne zorze,
Susły bawią się w burzanach
330 Na dzikim ugorze.
Już usnęli dobrzy ludzie,

Jak topola pośród pola,
Tak stoi przy drodze,
I jak z liści rosa, z oczu
Kapią łzy niebodze.
270 Tyle ich już wyplakała,
Ze świata nie widzi,
A wciąż płacze. Pocałuje
Dziecko i znów idzie.
A to małe, jak aniołek,
275 Nic nie wie, rączyny
Drobne swoje wciąż wyciąga
Ku piersi matczynej.
Zaszło słońce. Nad dąbrową
Krwawe niebo płonie,
280 Otarła łzy, powlokła się
I ślad zginął po niej.
Więś gwarzyła o niej jeszcze
I długo, i wiele,
Ale tego ojciec - matka
285 Już nie usłyszeli.

Tak to człowiek na tym świecie
Swoich bliźnich lubi!
Tego wiązą, rzną tamtego,
Ów sam siebie gubi...
290 Za co? Naco? Jeden Bóg wie!
Tyle miejsca przecie,
A dla biednych niema kąta
Wolnego na świecie.
Jednym dola daje pola
295 Od kraju do kraju,
A dla drugich jeno tyle,
Ze ich pochowają.
Gdzież te dusze, które chciałeś
Kochać i żyć z niemi

Przeszedłem ją, przemierzyłem,
Niech ją licho mierzy!
I niejedno powiedziałbym,
370 Ale kto uwierzy?
„Ależ kłamie siaki-taki!
(Tak o mnie powiedzą)
I sam nie wie co, a baje,
I ludzie nie wiedzą”.
375 Prawda wasza, prawda, ludzie!
Bo poco wam wiedzieć,
Co ze łzami tu przed wami
Chciałbym opowiedzieć?
Każdy ma dość własnej troski,
380 A szczęściem nie grzeszy,
Lepiej dajcie mi krzesiwo,
Niech ognia wykrzeszę.
I tytoniu, aby w domu
Zmartwienia nie było
385 I aby się takie licho
Nikomu nie śniło.
Niechajże mu! Ja tymczasem
Pomyślę, gdzie biedna
Katarzyna z małym dzieckiem
390 Błądzi sama jedna.

Za Kijowem, hen, za Dnieprem,
Wzdłuż ciemnego gaju,
Tam czumacy drogą idą,
„Puhacza” śpiewają.
395 A naprzeciw nim niewiasta —
Czy z odpustu idzie?
Czegoż taka zapłakana,
Że świata nie widzi?
Połatana na niej świtka
400 I torba na grzbiecie,

Tych radość znużyła,
Tamtych troska, ale wszystkich
Ciemna noc nakryła,
335 Niby matka, co przed spaniem
Dzieci swe nakrywa.
A gdzież teraz Katarzyna
Nasza nieszczęśliwa?
W chacie? W lesie? Czy pod kopą
340 Zabawia synaczka
I truchleje, że gdzieś z kniei
Skoczy wilk znieńacka?
Ach, brwi czarne! Lepiej, by was
Nie dawały nieba,
345 Skoro za was taką drogą
Cenę płacić trzeba!
A co dalej jeszcze będzie?
Coraz gorzej, gorzej —
Żółte piaski, obcy ludzie
350 I śniegi jak morze.
Sroga zima. A on? Czy on
Swoją Katarzynę
Pozna jeszcze i przygarnie,
I przywita syna?
355 Zapomniałaby z nim zaraz
Tę okropną drogę,
Gdyby tylko szczerem sercem
Przywitał niebogę...
Zobaczymy... A narazie
360 Spoczniemy po trudzie
I o drogę w kraj moskiewski
Będziem pytać ludzi.
Och, daleka ona, bracia,
Znam i ja tę drogę,
365 O niej jeszcze dziś wspominać
Bez trwogi nie mogę.

435 Kędy wiatr powieje,
Na sierotę słońce świeci,
Świeci, lecz nie grzeje.
Ludzie słońce zakryliby,
Aby nie świeciło
440 Na nieszczęsną i aby jej
Łez nie osuszyło.
I za cóż to, Boże miły,
Jej tak źle na świecie?
Jaką krzywdę wam zrobiła?
445 Czego od niej chcecie?...
Czego od niej chcą? — Zobaczyć,
Jak płacze niecnota.
A więc — nie płacz, Katarzyno,
Nie płacz, moja złota,
450 Cierp w milczeniu. Lecz ażeby
Nie zwiędła uroda,
Do świtania myj się łzami,
Bo urody szkoda!
Umyjesz się — nie zobaczą,
455 A więc nie wyśmieją;
Niech tymczasem serce spocznie,
Póki łzy się leją.

Oto jaka bieda! Widzicie, dziewczęta?
Uwiódł i porzucił Katrię Moskal zły.
460 Niechajże z was każda dobrze to pamięta,
Abyście tak kiedyś nie szukały wy
Swojego Moskala, jak ona dziś szuka.
Nie wiercie losowi, bo los was oszuka,
Nie liczcie na ludzi, bo wam nie przebaczą
465 I zamiast pocieszyć, powiedzą: „ladaco”.

Pod płotami nocowała,
Raniutko wstawiała
I do Moskwy szła nieboga,

W ręce kostur, a na drugiej
Niesie śpiące dziecko.
Spotkali się. Chowa dziecko
I pyta: „Nie wiecie,
405 Dobrzy ludzie, która droga
W moskiewski kraj wiecie?”
„W moskiewski kraj? O, ta właśnie.
Daleko, niebogo?”
„Aż do Moskwy. W imię Boga,
410 Dajcie coś na drogę”.
Grosik dali. Wzdrygnęła się.
Ach, jakże on pali!
Ale wzięła. To nie dla niej,
Lecz dla dziecka dali..
415 Ona matka... Dalej rusza.
Spoczęła w Browarach
I ten gorzki grosz dla dziecka
Na piernik wydała.
Długo, długo jeszcze potem
420 Biedna wędrowała,
A bywało, że pod płotem
I przenocowała...

Ach, naczóż się zdały te kare oczęta!
425 Czy poto, by płakać gdzieś pod obcym płotem,
Jak dziś Katarzyna? Słuchajcie, dziewczęta,
I strzeżcie się pilnie, ażebyście potem
Nie musiały szukać swojego Moskala,
Jak ona go szuka, — i nie narzekały,
430 Że ludzie od siebie trzymają was zdala.
Nie pytajcie, czarnobrewie!
Co wiedzą ludziska?
Na biednego każdy chętnie
Kamieniami ciska.
Ludzie gną się jak wiklina,

Popatrzyła na dzieciątko
Umyte jej łzami,
505 Takie piękne, niby kwiatek
Pod rosy kroplami.
Uśmiechnęła się. Lecz uśmiech
Zjawił się i mija,
A za serce coś ją chwyta,
510 Niby czarna żmija.
Milcząc wzrokiem potoczyła,
Przed nią lasu smuga,
A pod lasem, hen, przy drodze,
Chatka oknem mruga.
515 „Wieczór. Chodźmy! Może ludzie
Udzielą noclegu,
Jak odmówią, to będziemy
Nocować na śniegu;
Koło chaty przenocujęm,
520 Noc, mój synku, wszędzie,
Ale gdzie ty nocleg znajdziesz,
Kiedy mnie nie będzie?
Chyba z psami, moje dziecko,
Bo psy, choć kąsają,
525 Choć i gryzą, ale zato
Nas nie obmawiają,
Nie wyszydzą, nie wyśmieją,
Więc brataj się z psami!...
Ach, losie mój, Boże ty mój,
530 Zlituj się nad nami!”

Nawet pies sierota ma w świecie swą dolę,
Ktoś mu przecież kiedyś dobre słowo da;
Biją go i łąją, zakują w niewolę,
Ale nikt nie pyta: „Gdzie jest matka twa?”
535 Iwasia z pewnością o to się pytają
Prędzej, niżby mógł im odpowiedzieć słowy.

470   Aż tu naraz sroga
                       Przyszła zima.
                       Idzie Katria,
                       Wicher śniegiem miecie,
                       Ona w łapciach i podarta
                       Świtka na jej grzbiecie.
 475   Idzie Katria, ledwo idzie,
                       Patrzy — coś szarzeje
                       Hen, w oddali. To Moskale!
                       Och! I serce mdleje.
                       Leci, pędzi na spotkanie,
 480   Przybiegła zziajana
                       I pyta się, czy niema tu
                       Jej pana Iwana?
                       A Moskale, jak Moskale,
                       Śmieją się, żartują:
 485   „Aj da baba! Aj da nasi!
                       Kawo nie nadujut!”
                       Spojrzy na nich Katarzyna:
                       „Ludzieście, jak wszędzie!
                       Nie płacz synu, biedo moja,
 490   Niechaj co chce będzie,
                       Pójdę dalej, aż go spotkam
                       I oddam dziecinę,
                       Oddam ciebie, gołąbku mój,
                       A sama — niech ginę!”

 495   Ryczy, wyje zawierucha,
                       Szaleje zawieja,
                       Stoi Katria pośród pola
                       I gorzkie łyzy leje.
                       Uciszyło się na chwilę,
 500   Znużony wiatr ziewa. —
                       Płakałaby jeszcze Katria,
                       Ale łez już niema.

— „Co, Moskale? Gdzie Moskale?”
— „Co z tobą, na Boga?”
570 — „Gdzie Moskale, gdzie sokoły?”
— „A tam — ciągną drogą”.
Poleciała Katarzyna,
Nawet nic nie wdziwała.
„Ponoś dobrze jej ta Moskwa
575 We znaki się dała.
Nawet w nocy przez sen woła
Jakiegoś Moskala”.
Pędzi Katria, przez pnie skacze,
Marzną bosc nogi,
580 Aż przybiegła i zziajana
Stanęła wśród drogi.
Twarz otarła rękawami,
Spojrzy, — aż tu do niej
Nabliża się cały oddział,
585 A wszystko na koniach.
„Boże ty mój! Losie ty mój!”
(To biegnie, to stanie) —
A na przedzie starszy jedzie.
„Iwanie! Kochanie!
590 Gdzieżeś bawił ty tak długo?”
Chwyta za strzemiona,
A on spojrzął, i ostrogą
Bodzie swego konia.
„Czekaj! Czekaj! Czyś zapomniał
595 Swoją Katarzynę?
Nie poznałeś? Spojrzyj tylko,
Spojrzyj, mój jedyny,
To ta sama twoja luba
Katrusia, to ona,
600 Co kochała cię tak szczerze —
Pocóż rwiesz strzemiona!?”
On ni słowa. Ściągnął konia,

Na kogoż to we wsi wszystkie psy szczekają?
I kto ten obdarty włóczęga wioskowy?
Kto wodzi łobuza? Bękart czarnogłowy...
540 Całe jego szczęście — to te brwi urodne,
Ale ludzie mówią, że on ich niegodny.

IV

Pod górą, w jarze, przeogromne,
Hetmańskich czasów jeszcze pomne,
Dęby jak starcy stoją. W jarze
545 Na grobli wierzba z wierzbą gwarzy.
Łodami skute stawu tonie, —
W niewoli staw. (Zimową porą
Z przerębli ludzie wodę biorą).
Przez chmurę krwawe słońce płonie,
550 Wiatr się nadyma, — jak powionie!
Niczego niema. Wszędzie biało,
Tylko coś w lesie zahuczało.

Ryczy, huczy zawierucha,
Wiatr po lesie hula,
555 I do snu szerokie pola
Śniegami otula.
Karbowniczy chce oglądnąć
Las, już wyszedł z chaty.
Ale gdzie tam! Taka zamieć,
560 Że nie widać świata.
„A niechaj go! Lepiej w chacie
Teraz niżli w lesie.
Ale co to? Skąd ich tylu
Jakiś djabeł niesie?
565 I o takiej jeszcze porze,
Patrz, patrz, Nyczyporze,
Cali biali...”

Czy słyszyście? Ojciec syna
Porzucił zdradziecko,
640 Cóż ja teraz z tobą zrobię,
Moje biedne dziecko?
Weźcie sobie, żołnierzyki,
Weźcie to maleństwo,
Bóg zapłaci, a na niego
645 Niech spadnie przekleństwo!
Rośnij, synu, na śmiech ludziom..."
I kładzie na drogę.
„Szukaj ojca, bo ja więcej
Szukać już nie mogę!”
650 Zerwała się jak szalona,
Do lasu pobiegła.
Dziecko płacze, a Moskale
Pojechali dalej.
Bo co im to! na nieszczęście
655 Leśnicy zabrali
Małe dziecko. Katria bosa
Po lesie ugania,
Płacze, prosi i przeklina
Swojego Iwana.
660 Aż przybiegła na polanę,
Spojrzała dokoła —
I do jaru, — pośród stawu
Stanęła i woła:
„Przyjmij, Boże, moją duszę,
665 A ty, wodo, ciało!”
I skoczyła, aż pod lodem
Coś zakotłowało.

Tak znalazła Katarzyna
To, czego szukała,
Powiał wiatr i — ani śladu,
Wszędzie przestrzeń biała.

Koń rwie się i skacze.
605 „Gdzież ty lecisz, mój gołąbku?
Popatrz! Ja nie płacę.
Nie poznajesz? Boże ty mój,
To Katria, to ona!
Nie odtrącaj!” A on na to:
610 „Odczep się, szalona!
Wozmitie procz biezumnuju!”
„Co słyszę! Mój świecie!
Wspomnij tylko, ty mi wieiność
Przysięgałeś przecie.
615 „Wozmitie procz! Cztoż wystali?!”
„Kogo to brać mają?
Twoją Katrię, co do ciebie
Biegała do gaju?
Twoją Katrię, co ci syna
620 Powiła?... Jedyny,
Nie odpychaj teraz biednej
Swojej Katarzyny!
Weź za sługę, kochaj drugą,
Cały świat, — zapomnę,
625 Jaką ty mi kiedyś krzywdę
Zrobiłeś ogromną,
Przebaczę ci, żem pokrytka
I że marnie ginę, —
Wreszcie rzuć mię, lecz nie rzucaj
Dzieciny niewinnej!
630 Nie porzucisz? Serce moje,
Zaczekasz chwileczkę...”
I pobiegła, a za chwilę
Wynosi mu dziecko.
Niespowite, zapłakane...
635 Spojrzy — jego niema.
„Ludzie! Ludzie! To okropne!
On wyrzekł się syna!

705 Kto przechodzi — nie omija,
 Dają kóbarzowi
 Chleb, pieniądze, a dziewczęta
 Grosik chłopakowi.
 „Jaki ładny!” — podziwiają,
 „A biedny!... Hej, dała
 710 Matka brewki, ale szczęścia
 Dać mu nie umiała.”
 Sześciokonny pyszny powóz
 Do Kijowa leci,
 W tym powozie pani z panem,
 715 A z nimi ich dzieci.
 Staje powóz koło dziadów,
 Chmura kurzu siwa
 Podniosła się... Biegnie Iwaś,
 Bo ktoś ręką kiwa
 720 Przez okienko. Pani pieniądz
 Daje Iwasiowi
 I chwali go, a pan spojrzął
 I odwrócił głowę.
 Odwrócił się, nie chce patrzeć,
 725 Bo poznał nikczemny
 Po tych brwiach, wspaniałych, czarnych.
 Po tych oczach ciemnych —
 Swego syna. Ale brać go
 Nie myśli.
 730 „Jak zwiesz się?”
 Pyta pani. „Iwaś” rzecze,
 „Iwaś? Jaki miły!”
 Pojechali... Chmury kurzu
 Iwasia pokryły.
 735 Przeliczyli biedaczyska,
 Co im ludzie dali,
 Pomodlili się i dalej
 W świat powędrowali.

1839.
 Petersburg.

Co tam wicher, ten szalony,
Który dęby łamie,
I co rozpacz drobnych dzieci
675 Po rodzonej mamie!
Nie sieroty one, gdy im
Mogila została,
Gdy im matka dobre imię
W spadku przekazała.
680 Więc kiedy je skrzywdzą ludzie,
Kiedy ktoś ośmieszy,
Na mogilę matki pójdą,
Mogila pocieszy.
Ale stokroć gorzej dola
685 Takiego skrzywdziła,
Co go ojciec widzieć nie chciał,
A matka rzuciła.
Do kogo się zwróci biedne,
Samotne pacholę?
690 Dla podrzutka bezdomnego
Świat, jak puste pole.
Liczko pańskie, brewki czarne,
Nie z prostego rodu, —
Lecz co z tego? Lepiej niechby
695 Zmarniało zamłodu!

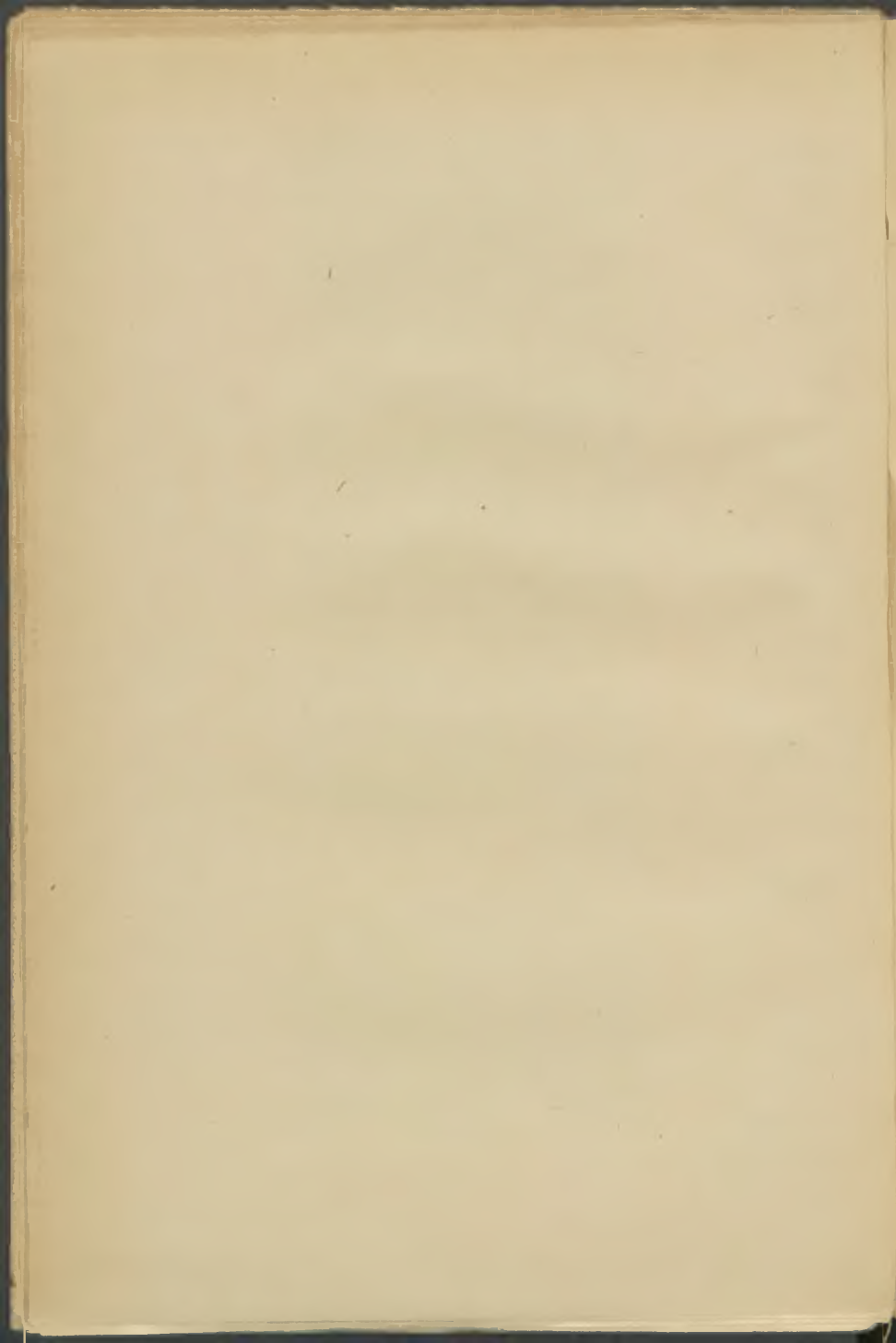
V

Idzie kobzarz do Kijowa,
Na spoczynek siada;
Mały chłopak torby dźwiga
I prowadzi dziada.
700 Siedli. Chłopak, dziecko jeszcze,
W słońcu się wygrzewa,
A tymczasem stary kobzarz
O Jezusie śpiewa.

З ІНШИХ ПОЕЗІЙ РАННЬОЇ ДОБИ
(1837—1842)

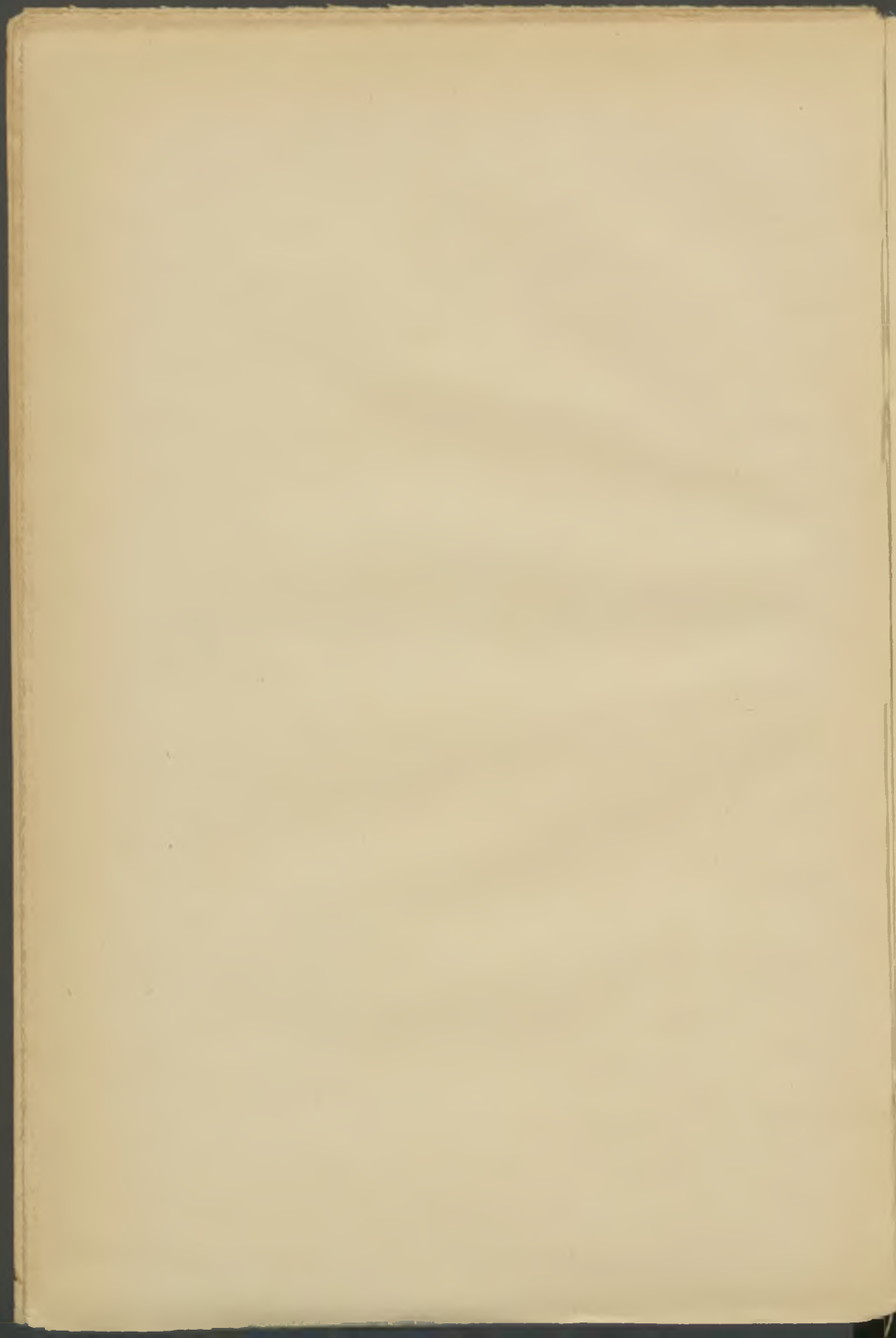
Z INNYCH POEZYJ POCZĄTKOWEGO OKRESU
(1837—1842)

URZECZONA

Jęczy i ryczy Dniepr szeroki,
Wichura gniewna pędzi wdał,
Ku ziemi wierzby gnie wysokie,
Podnosi w górę szczyty fal.
5 I blady księżyc o tej porze
Z za chmur wyglądał, znowu gaśł,
Jak drobna łódź na sinem morzu,
Wy pływał, tonął raz po raz.
Jeszcze nie piałły trzecie kury,
10 Nie zabrzmiał nigdzie ludzki śpiew,
Tylko puhacza głos ponury
I trwożny szelest ciemnych drzew.

W taką noc u góry zbocza,
Koło tego gaju,
15 Co nad brzegiem wód się mroczy,
Coś białego wstaje.
Może wyszła i matuli
Szukać chce rusałka, —
Może czeka, by przytulić,
20 Kozaczeńka-śmiałka.
Nie rusałka, lecz dziewczyna
Błądzi przed świtaniem,
Sama nie wie, co wyprawia, —
Bo zły urok na niej.
25 Tak z nią wróżka uczyniła,
Żeby mniej płakała,

Gołąbka szczęśliwa: wlatuje w błękitach,
Poleci do Boga — gdzież miły jej, gdzie? —
A kogoż sierota nieszczęсна zapyta?
I kto jej odpowie? I kto o tem wie,
65 Gdzie miły nocuje: czy w gaju, czy w sadzie,
Czy brzegiem Dunaju unosi go koń?
A może nie kocha, a może ją zdradził,
Już innej przysięga i ściska jej dłoń?
70 Ach, gdyby tak skrzydła sokole zdobyła —
Za morzemby sinem mu padła do stóp,
Żywego kochała, tę drugą zdusiła,
A z martwym kochankiem dzieliłaby grób!
Nie kocha tak serce, by dzielić się chciało,
I tego nie pragnie, co zsyła mu Bóg:
75 I smucić się nie chce, żyć chęci nie stało.
Zła dumka dokucza, nie szczędzi mu trwóg.
O, Boże mój miły! Już taka twa wola,
I takie jej szczęście, i taka jej dola!

Wciąż chodzi, błądzi, z ust ni pary,
80 Zacicha Dniepr, usypia świat;
Precz rozpędziwszy chmury szare,
Na morskim brzegu ucichł wiatr:
A ponad wodą i nad gajem
Coraz srebrzyściej księżyc wstaje —
85 Na ziemię spokój wielki spadł...
Aż wtem — z ucichłej Dniepru fali
Nagie dziewczątka — i na brzeg.
— „Chodźmy się pogrzać!” — zawołały:
„Już wzeszło słońce!” (Hałas, śmiech,
90 U każdej warkocz spływa z czoła).
— „Czy są już wszystkie?” — matka woła:
„Chodźmy na spacer dookoła.
Pobawimy się, pogramy
I piosenkę zaśpiewamy!”

30   Żeby chodząc o północ.
                      We śnie wyglądała
                      Młodziutkiego kozaczeńka,
                      Co przed rokiem ino
                      Poszedł, mówił, że powróci.
                      I bez wieści zginął.
                      Nie kitajką go okryły
                      Ukochane ręce,
35   Nie obmyły jego lica
                      Gorzkie łzy dziewczęce;
                      Orzeł oczy mu wydziobał
                      Wśród obcego pola,
                      Białe ciało wilki zjadły —
40   Taka jego dola!
                      Próżno co noc czeka dziewczę,
                      Wierne kozakowi...
                      Nie powróci czarnobrewy,
                      Słodko nie pozdrowi
45   I warkocza nie rozplecie,
                      Nie zawiąże chusty;
                      I nie łoże ją, lecz trumna
                      Czeka w izbie pustej!

50   Już taka jej dola... O, Boże na niebie!
                      I za co ją karzesz, nieszczęścia jej ślesz?
                      Czyż za to, że kocha nad życie, nad siebie,
                      Kozaka młodego?... I zgnębić ją chcesz?
                      A kogo ma kochać? Sierotą jest przecie:
                      Jak ptaszę rzucone na obcy gdzieś brzeg.
55   Więc ześlij jej dołą, bo młodą na świecie
                      Żli ludzie czekają, szyderstwo i śmiech.
                      Czyż winna gołąbka, że kocha gołębia?
                      Czyż gołąb zawinił, że sokół go strzegł?
                      Zabija się, tęskni, zły smutek ją gnębi,
60   I szuka, i myśli: zaginął na wiek.

130

Aż na samej dębu górze
Stoi... Serce boli!

Rozejrzała się dokoła
I schodzi powoli.

135

Wkoło dębu złe rusałki
Cicho się zebrały,
Uchwyciły ją serdeczną
I załaskotały.

140

Długo, długo się dziwiły
Na jej lic urodę...
Trzecie kury: „kukuryku!” —
Plusnęły do wody.

145

Zaszczebotał skowroneczek
W nieba sinej głębi;
Zakukała zazuleńka
Na wysokim dębie;

150

Zaszczebotał słowiczeńko —
Echem wtórzą drzewa,
Już za górą się czerwieni,
Chłop za pługiem śpiewa.

155

Gaj się czerni ponad wodą,
Gdzie Lachy chodziły;
Zasiniały ponad Dnieprem
Wysokie mogiły;

160

Poszedł szelest po dąbrowie,
W łożach szept ukryty;
A dziewczyna śpi pod dębem
Tuż przy drodze bitej.
Widać, mocno śpi, nie słyszy,
Jak zazula kuje,
Twardo śpi, nie wróży szczęścia,
Życia nie rachuje.

A tymczasem z lasu jedzie
Kozaczeńko godny;

95

Uch! uch!
To słomiany duch, duch!
Moja matuś mię zrodziła,
Nieochrzczoną położyła.
Księżycyćku!

100

Nasz chłopczyćku!
Chodźże do nas na wieczerzę:
U nas w trzcinie kozak leży,
W szumnej trzcinie, w oczerecie,
Srebrny pierścień z ręki świeci,
Śpi młodziutki, czarnobrewy, —
Znalazłyśmy go pod drzewem.
Poświeć dłużej w czystym polu,
Chcemy bawić się dowoli!

105

110

Póki czary siłę mają,
Póki kury nie śpiewają,
Poświećże nam... On przy drzewie
Czegoś szuka, coś zobaczył...

115

Uch! uch!
To słomiany duch, duch!
Moja matuś mnie zrodziła,
Nieochrzczoną położyła.”
Wesoły rechot, krzyk nieochrzczonych...
Gaj się odezwał; hałas, szum —
Jak napad ordy. Jak szalony
Leci do drzewa cały tłum...

120

125

Stanęły wkoło nocne duchy,
Widzą: jakaś mara
Do samego drzewa szczytu
Pnie się po konarach.
Toż to samo dziewczę senne,
Co zbłądziło górą:
Taki wróżka nań rzuciła
Niebezpieczny urok!

Chciały przestraszyć, więc się kryją,
Podchodzą, — nagle uśmiech znikł,
Gdy zobaczyły, że nie żyją, —
200 Dopieroż z strachu każda w krzyk.
Zebrały się przyjaciółki,
W oczach łzy zalśniły;
Zbierają się towarzysze,
Kopią dwie mogiły.
205 Przyszli popi z chorągwiami,
Dzwony głośno grają;
I gromadą pochowali
Według obyczaju.
Nasypali dwa kurhany
210 W płowym łanie żyta;
Kto ich, za co zamordował,
Nikt się nie zapyta.
Posadzili nad kozakiem
Rozłożysty jawor,
215 A dziewczynie u wezglowia
Tę kalinę krwawą.
Przylatuje zazuleńka
Do smutnego drzewa,
Przylatuje słowiczeńko
220 Cudne pieśni śpiewać, —
Wyśpiewuje i szczebioce,
Póki księżyc w górze,
Nim na brzegu tłum rusalek
Z Dniepru się wynurzy.

1837. [Maj — Lipiec].
Petersburg.

Zmordowany konik wrony
Ledwie stąpa pod nim.
165 „Zbrakło siły, towarzyszu!
Sen źrenice morzy —
Blisko chata, gdzie dziewczyna
Wrota nam otworzy.
A może już otworzyła,
170 Lecz innemu komuś...
Szybciej, koniu, szybciej, koniu,
Dawno czas do domu!”
Znużył, strudził się koń wrony,
Kopytami bije, —
175 Koło serca kozackiego
Śliski wąż się wije.
„Ot, i dąb ten kędzierzawy...
Na miłego Boga!
Wyglądała i usnęła,
180 Gołąbeczka droga!”
Konia rzucił, biegnie do niej;
„Boże ty mój, Boże!”
Budzi, woła i całuje...
Nie, już nie pomoże!
185 „Za co, za co rozłączyli
Z tą dziewczyną jasną?”
Jęknął z bólu i z rozbiegu
Głową w drzewo trzasnął!

Idą dziewczęta kończyć żniwa,
190 Idąc, śpiewają starą pieśń,
Jak w łzach tonęła matka siwa,
Jak zły Tatarzyn sprawił rzeź.
Idą... Pod dębem koło wody
Koń zmordowany cicho rży,
195 A obok niego kozak młody
I piękne dziewczę, zda się, śpi.

DO N. MARKIEWICZA

Bandurzysto, orle siwy,
Dobrze tobie, bracie,
Bo masz skrzydła, bo masz siły
I czasu nie brak ci.
5 Teraz leć na Ukrainę,
Na tę naszą, drogą.
Poleciałbym i ja z tobą, —
Nie mam tam nikogo.
I tu czuję się samotnym,
10 Choć ludzi tak wiele,
I tam byłbym wszystkim obcy,
Sierota i — tyle!
Milczże, serce, uspokój się!
Sierota? Mój Boże!
15 A ojczyzna, Ukraina,
A ten step — jak morze?
Tam wiatr szumi, jak brat z tobą
Dzieli smutki, żale,
Tam w szerokim polu wola,
20 Grają morskie fale.
Grają fale, Boga chwała,
Smutek rozwiewają,
Tam mogiły z wiatrem bujnym
W stepie rozmawiają.
25 Poleciałbym, posłuchałbym,
Popłakałbym z niemi,
Lecz niestety! Los mię zmusza
Żyć z ludźmi obcemi.

9.V.1840.
Petersburg.

Тече вода в синє море...

DUMKA

Płynie woda w sine morze,
Ale nie wycieka,
Szuka kozak swojej doli,
Dola nań nie czeka.
5 Poszedł kozak na kraj świata:
Huczy sine morze,
Huczy serce u kozaka,
Dumka mu gaworzy:
„Gdzież ty idziesz, nie pytając?”
10 Czyliż ci nie szkoda,
Że ostała matka, ojciec
I dziewczyna młoda?
Na obczyźnie ludzie nie ci,
Ciężki los tułacza!
15 Komu myśli swe odkryjesz,
Serce swe wypłaczesz?”
Siedzi kozak po tej stronie, —
Morze brzegi chłosta.
Myślał: dola go odnajdzie, —
20 Luty smutek został.
A żórawie powracają,
Lecą nad odmęttem.
Płacze kozak — wszystkie drogi
Cierniem zarośnięte...

1838.

Petersburg.

Jak błękit niebieski bez granic widnieje,
Tak duch bez początku i śmierci istnieje...
Lecz gdzieżto on będzie?... dźwięk przemijający!...
30 Ach! Dajcież przynajmniej choć pamięć mi swoją,
Bo ciężką jest piersi bezsławna mogiła.
Kochała was ona, o kwiaty wy moje!
I dolę tę waszą opiewać lubiła.
Tymczasem do świtu zaśniejcie, me dzieci,
A ja wam watażki poszukam po świecie.

35 Hejże, zuchy, Hajdamacy!
Świat wielki dowoli,
Lećcie, chłopcy, pohulajcie,
Poszukajcie doli.
Syny moje niedorośle,
40 Nierozumne dzieci,
Kto was szczerze, sierot biednych,
Przygarnie na świecie?
Syny moje, orły moje!
Hej, na Ukrainę!
45 Choć i licho tam się zdarzy,
To pośród rodziny.
Tam znajdziecie dusze szczerze,
Zginać wam nie dadzą;
A tu... a tu... ciężko, dziatki!
50 Kiedy do dom zaprowadzą,
Powitają was ze śmiechem,
Ten już zwyczaj mają —
Wszyscy wielcy, drukowani,
Słońce nawet łąją:
55 „Nie z tej strony — mówią — wschodzi
I niedobrze świeci,
Takby — mówią — należało...”
Co tu robić, dzieci!
Trzeba słuchać, któż wie? Może

HAJDAMACY

WSTĘP

Świat stoi, a wszystko i mija i ginie...
Lecz o tem, skąd idzie i kędy przepada, —
I dureń, i mądry nie wiedzieć co gada...
5 Ten żyje, ów kona... Owo się rozwinie,
A tamto zwiędnieje, na wieki zwiędnieje...
I liście pożółkłe gdzieś wicher rozwieje.
A świat tak i będzie, taki sam wschód słońca,
I gwiazdy tak samo popłyną bez końca,
I ty, jak i zwykle, o mój białoicy!
10 Po niebios błękitach w noc jasną przeleczysz,
Popatrzyś się w czyste zwierciadło krynicy
I w morze bez granic — i znowu zaświecisz,
Jak nad Babilonu wiszącym ogrodem,
Nad starą mogiłą i biednym jej rodem.
15 O wieczny mój! Z tobą, sam nie wiem dlaczego,
Jak z bratem czy z siostrą, rozmawiam z ochotą
I dumkę ci śpiewam z natchnienia twojego...
Ach, radźże mi dzisiaj z tą krwawą tęsknotą!
Nie jestem samotny, nie jestem sierotą.
20 Mam dziatki, a nie wiem, co robić mam z niemi!
Grzech ukryć je w sobie — te duchy żyjące,
Bo może to braci pociesz na ziemi,
Gdy ujrzą te słowa i lży te pałace,
Któremi pieśń moja płakała nad niemi...
25 O, nie! Nie ukryję — wszak to duch żyjący!

95   A rozumne słowo wasze
                      Łgarstwami podbito.
                      Wybaczajcie — dla słów takich
                      Uszu niema u mnie.
                      Nie zaproszę was do siebie, —
100   Wy bardzo rozumni,
                      A ja dureń; wolę sobie
                      W kącie mojej chatki
                      Sam zaśpiewać i zapłakać,
                      Jak dziecię bez matki.
105   Oj, zaśpiewam — igra morze,
                      Wichry powiewają,
                      Step czernieje i mogiły
                      Z wiatrem rozmawiają.
                      Oj, zaśpiewam — rozwarły się
110   Mogiły wysokie,
                      Zaporoże aż po morze
                      Kryje step szeroki,
                      Atamani na bachmatach
                      Poprzed buńczukami
115   Przelatują, a porohy
                      Między sitowiami
                      Ryczą, jęczą — gniewają się,
                      Nuca coś straszego.
                      Przysłucham się, rozżalę się,
120   Zapytam którego:
                      „Czemu, starzy, smutni tacy?”
                      — „Synu, zła godzina...
                      Dniepr się na nas gniewa czegoś,
                      Płacze Ukraina!”
125   I ja płaczę... A tymczasem
                      Świetnemi pocztami
                      Występują atamani,
                      Setnicy z panami
                      I hetmani, — każdy w złocie,

60 Nie tak słońce wschodzi —
Toć piśmienni wyczytali...
Rozum dziwa płodzi!
A cóż na was rzekną oni?
O, znam waszą sławę!

65 „Niech — powiedzą — spoczywają,
Póki ojciec wstanie
I rozpowie po naszymu
O tym tam hetmanie!
Co tam kiep ten wygaduje
Zmarłemi słowami —
70 I jakiegoś tam Jaremcę
Prowadzi przed nami,
Odzianego w świętą szarą
I w łapcie łyczane...
75 Ej, napróżno widać w szkole
Łatano ci boki!
Po Kozactwie, po Hetmaństwie
Mogily wysokie,
Nic się więcej nie zostało,
80 I te — rozkopane.
Próżna praca, panie bracie!
Jeśli chcesz mieć grosze,
A w dodatku sławę prózną,
Śpiewaj nam Matrioszę,
85 Lub Nataszę, radość naszą,
Sułtan, parkiet, szpory —
Ot gdzie sława!... a on śpiewa
„Hraje synie more” —
I sam płacze, za nim szłocha
90 Siermiężna gromada...”
Prawda, prawda, mędrce moi!
Dzięki — i to rada!
Kožuch dobry, szkoda tylko,
Ze nie na mnie szyty,

165 Nie wytrzyma — i tupnęła
Staremi nogami...
A ja patrzę, wpatruję się
I śmieję się łzami, —
Ach, śmieję się, patrzę, zalewam się łzami, —
170 Nie jestem sam jeden, jest z kim żyć na świecie;
Wśród domku mojego, jak w stepie gdzieś przecie,
Kozacy hulają, gaj szumi drzewami,
Mogła śni dumki smutne żałobą
I morze gra sine, topola powiewa,
175 Cichuteńko dziewczę H r y c i a sobie śpiewa,
Nie jestem sam jeden, — jest żyć z kim do grobu.
Ot gdzie dobro moje, grosze
I sława pocziwa,
A za radę dziękuję wam,
180 Bo rada zdradliwa!
Póki życia, poprzestanę
Na martwym tem słowie,
By wylewać łzy i smutek...
Bywajcie mi zdrowi!
185 Czas mi w drogę już wyprawiać
Dziatki serca mego,
Niech ruszają, może znajdą
Kozaka starego,
Co powita syny swoje
190 Sędziwemi łzami —
Dość mi tego, raz więc jeszcze:
Pan ja nad panami!

1841.7.IV
Petersburg

130   Chatki mej nie minie...
              Weszli, kupią się koło mnie
              I o Ukrainie
              Rozmawiają — wspominają:
              Jak Sicz budowali,
135   Jak kozacy na bajdakach
              Porohy mijali,
              Jak po morzu buszowali,
              Grzali się w Skutarze —
              I jak, lulki zapaliwszy
140   W Polsce na pożarze,
              Znów witali Ukrainę,
              Jak bankietowali...
              „Rźnij, kobzarzu, lej, szynkarzu!”
              Kozacy hukali!
145   Dziad nalewa, nie poziewa,
              Nie odpocznie, rwie się.
              Kobzarz uciał, a kozacy —
              Aż Chortyca gnie się...
              Metelicę i hopaki
150   Hurtem odcinają,
              Kufle chodzą i przechodzą,
              Tak i wysychają.
              „Hulaj, panie, nie w żupanie,
              Wichrze, pośród pola!
155   Graj, kobzarzu, lej szynkarzu,
              Póki wstanie dola!”
              W bok się wzięwszy, na przysiadki
              Parobcy z dziadami:
              „Ot tak, chłopcy, dobrze dziatki,
160   Będziecie panami!”
              Atamani wpośród uczyty,
              Niby jaka rada,
              Chodzą sobie, rozmawiają...
              Wielmożna gromada

30 Wybaczajcie, ludzie dobrzy,
Iż kozaczą sławę
Wyśpiewałem po prostacku,
Bez książkowej sprawy.
35 Tak i dziad mój opowiadał,
Daj mu, Boże, zdrowie!
I ja za nim. Któż to wiedział,
Iż mądrzy panowie
Rzeczy takie czytać będą?
40 Wybaczcie im, dziadu, —
Niechaj łają! A tymczasem
Ja z moją gromadą,
Z Kozakami serdecznymi
Co prędeż się zwinę
45 I spać pójdę — i polecę
Na tę Ukrainę,
Gdzie chodzili Hajdamacy
Z świętymi nożami, —
Na te szlaki, com wymierzył
Drobnemi nogami.

50 Pohulali Hajdamacy, —
Dobrze pohulali:
Blisko roku krwią szlachecką
Hojnie napawali
Ukrainę i zamilkli —
55 Noże poszczerbili.
Niema Gonty! Niema nad nim
Krzyża ni mogiły.
Wiatry bujne gdzieś rozwiały
Prochy hajdamacze,
60 Nikt się nawet nie pomodli
I nikt nie zapłacze.
Jeden tylko brat przybrany
Został się na świecie, —

EPILOG

Oj, dawno to było, jak małej dziecinie,
Bez chleba, samemu, jak czajce po fali,
Wypadło mi błądzić po tej Ukrainie,
Gdzie Gonta i Maksym z nożami hulali;
5 Oj, dawno to było, jak temi szlakami,
Co szli Hajdamacy, drobnemi stopami
Błądziłem, płakałem i ludzi szukałem,
By dobra uczyli. A teraz wspomniałem,
Wspomniałem, i przykro, że licho zginęło.
10 Ej, lichoż ty młode! dlaczegoś minęło,
Zamieniłbym dolę dzisiejszą na ciebie,
Gdy wspomnę te stepy, te chmury po niebie,
I ojca, i dziada przypomnę ja sobie...
Dziadunio żyw jeszcze, a ojciec już w grobie.
15 Bywało, w niedzielę, „Mineje” zamknawszy,
Po czarce z sąsiadem serdecznym łyknawszy,
Ojciec prosi dziada, by o Hetmańszczyźnie
Opowiadał stary lub o Koliszczyźnie.
I oczy stuletnie jak gwiazdki pały,
20 A słowa po słowach potokiem się lały:
Jak Gonta z Maksymem mierzyli się z Lachy,
Jak wrogi konały, jak miasta gorzały...
Sąsiedzi drętwieli z żalości i strachu
I mnie też małemu łyzy w oczach stawały
25 Nad śmiercią tytara. A nikt i nie baczy,
Ze mała dziecina w kąteczku gdzieś płacze.
Bóg zapłać, dziaduniu, żeś wiernie przechował
W stuletniej swej głowie te dzieła kozackie,
Com teraz wnuczętom powtórzyć sprobował.

Niema prawdy, nie wyrosła,
Krzywda wybujała...
100 Rozeszli się Hajdamacy,
Gdzie dola pognała:
Kto do domu, kto w dąbrowę
Z nożami w cholewach
105 Kończyć Żydów. Tak i dzisiaj
Sława szepcze w śpiewach.
A tymczasem Sicz prastarą
Zrzuńnowały wrogi;
Kto nad Kubań, kto za Dunaj;
I tylko porohy
110 Pozostały pośród stepu,
Syczą, zawywają:
„Pochowano dziatki nasze
I nas rozrywają”.
Ryczą sobie, ryczeć będą,
115 Dola ich minęła
I na wieki Ukraina,
Na wieki zasnęła.
Odtąd w bujnej Ukrainie
Żyto zielenieje;
120 Nigdzie jęków, dział nie słychać,
Wicher tylko wieje,
Naginając wierzby w gaju
I burzan wśród pola.
Wszystko zmiękło — niechaj milczy:
125 Taka Boża wola!
Czasem tylko gdzieś wieczorem
Ponad Dnieprem, w gaju,
Idą starzy Hajdamacy,
Idąc zaśpiewają:
130 „U naszego Hałajdy chata na pomoście,
Graj, morze! dobrze, morze!
Dobrze będzie, Hałajdo!”

65 I ten, słysząc, jak okrutnie
Od piekielnych dzieci
Brat zamęczon, po raz pierwszy
Zakał Maksymisko;
Łkał i płakał; łez nie otarł,
70 Umarł biedaczysko.
Załość jego zadusiła
Śród obcego pola,
W cudzą ziemię położyła —
Taka jego dola!
75 Smutno, tęskno Hajdamacy
Żelazną tę siłę
Pochowali, usypali
Wysoką mogiłę;
Zapłakali, rozeszli się,
80 Odkąd i przybyli,
Jeden tylko mój Jarema
Na kij się pochylił
I stał długo: „Spocznij, ojcze,
Śród obcego pola,
85 Bo na swoim miejscu niema
I przepadła wola.
Śpij, kozacze. Wspomni ciebie
Dusza jaka szczerą”.
Poszedł stepem biedaczysko
I łezki ociera.
90 Długo, długo oglądał się,
Serce mu się rwało...
Zniknął... w stepie prócz mogiły
Nic nie pozostało.

95 Ej, posieli Hajdamacy
W Ukrainie zboże;
Lecz nie oni go wyzęli...
Cóż zrobić, mój Boże!

Wyszeptał tę skargę, tęsknotę i wieść.
A Dniepr zaryczał, spokój stracił,
Aż spłynął piana siwy wąs:
30 „Czy śpiesz, czy słyszysz, Łuhu-bracie?
Chortyco-siostro?”

Łuh się wstrząsł,
Chortyca huczy: „Słyszę, słyszę!”
Wnet tłumy łodzi wśród fali
35 I popłynęła piosnka wdał:

„U Turczyna po tej stronie
Chata na pomoście.
Haj, haj! Morze graj,
Swoim wichrom wołę daj!
40 Pojedziemy w goście!

„U Turczyna harda mina,
Złotem trzos wypchany.
Nie kieszenie idziem trząść,
Ale palić, ale rznąć,
45 Braciom rwać kajdany!

„U Turczyna janczarowie,
A na ławce basza.
Hoj, hy! Wrogu zły,
Potańczymy we krwi!
50 Z nami sława nasza!”

Płyną szparko i śpiewają,
Wicher fale wzbija.
I prowadzi pierwszy bajdak
Dzielny Hamilija.
55 Hamalijo! Serce bije:
Jak się morze pieni!
Nie przestraszy! — I przepadli
Wśród sonej przestrzeni.

HAMALIJA

- „Oj, żaden wicher z naszej Ukrainy
Fala nam w oczy nie bryźnie.
Czy rada tam radzi, jak iść na Turczyną?
Nie słyhać nic na obczyźnie.
5 Z Wielkiego Łuhu, oj, wichrze, przez morze
Śmignij kozackim lotem,
Łzy osusz pałace, zgłusz łoskot kajdanów,
Zduś naszą tęsknotę!
Oj, pod wiosłami tysiąca bajdaków
10 Graj, głębio sino-zielona,
Niech płyną kozacy, czapkami niech wieją
Na drugą stronę, po nas.
Oj, Boże nasz, Boże! A choć i nie po nas,
Nieś ich przez fale spienione;
15 Znów sławę poznamy, sławę kozaczą
Poznamy raz jeszcze przed zgonem!”

- Tak w murach Skutary w serdecznej udręce
Śpiewali kozacy, płynęły im łzy,
Płynęły, tęsknotę wzmagaly goręcej.
20 Aż Bosfor się zatrzęsł, nie słytał od lat
Kozackiej rozpaczy: zajęczał wstrząśnięty,
Jak buhaj zraniony, i zerwał się wiatr,
Odedna wzdał fale, zapienił odmęty,
I morzu sinemu rozkazał ją nieść.
25 A morze przejęło słoweczko po słowie,
Pognało na Liman, a Liman Dnieprowi

Ryk armat, zamęt, ludzkie mrowie;
Z murów Skutary wyje wróg;
Kozactwo prze, nie znając trwóg —
95 I odstąpili janczarowie.
Hamalija po Skutarze
Puścił się na spacer,
Rwie kajdany, kruszy ściany,
Baszty i pałace.
100 „Wylatujcie, ptaki szare,
Wolność waszą płacę!”
Sokolęta się zerwały, —
Dni minęło siła,
Odkąd słów tych nie słyszeli.
105 I noc się zbudziła:
Nie widziała, stara matka,
Jakto kozak płaci.
Ty się nie bój, popatrz jeno
Na bankiet kozaczy.
110 Ciemno, jako w dzień powszedni, —
A tu święto przecie!
Nie złodzieje z Hamaliją
Milczkiem na bankiecie
Żrą słoninę.
115 — „Będzie jaśniej!”
I Skutara cała
Z pałacami, okrętami
Łuną zczerwieniała.
Przebudziło się Bizancjum,
120 Wzrok wytrzeszcza w nocy,
W gniewie aż zębami zgrzyta,
Płynie ku pomocy.
Bizancjum wścieka się i sroży,
Rękami chwyta drugi brzeg;
125 Chwyciło, wstaje, zdjął je lęk

60 Bizancjum usnęło w zacisznym haremie,
Usnęła Skutara; a Bosfor się wściekł,
To jęczy, to ryczy, to bije o ziemię:
Chce zbudzić Bizancjum i skacze na brzeg.
„Ucichnij, Bosforze, — twój jęk nie pomoże!
Zaniosę cię piachem, nie wyrzysz na świat
65 Z pod mułu grząskiego” — odzywa się morze —
„Czy wiesz, jakich gości przyniesie dziś wiatr
Do twego sułtana?”

Tak morze huczało
(Lubiło kozaków, zuchwałą ich pieśń).
70 W haremie sen zmorzył sułtana i całą
Turecką dziedzinę krył spokój i cień.
A tylko w Skutarze w podziemiach czuwają
Kozacy serdeczni. Cóż niesie im czas?
Po swemu do Boga o wolność wołają,
75 A fala uderza o ląd raz po raz.

„O, miły Boże Ukrainy,
Nie daj, by wolne twoje syny
Marły w niewoli czterech ścian.
Bo hańba tu i hańba tam —
80 Wstać z obcej, mrocznej domowiny,
O sądach twych usłyszeć wieść,
W ciężkich żelazach ręce nieść
I przed wszystkimi w złych kajdanach
Stać kozakowi...”

85 — „Rźnij i kłuj!
Morduj niewiarę-bisurmana!” —
Krzyczą za ścianą. Boże mój!
Hamalijo! Serce mdleje:
Miastem zguba wieje!
90 „Rźnijcie, bijcie!” na fortecy
Krzyczy Hamalija.

160 Będziem żyli, wino pili,
Bisurmana bili,
A kurenie aksamitem
Aż po dach ścielili!”
Wylecieli Zaporozcy
165 Żyto żąć na łanie;
Żyto zżęli, w kopy kładą, —
Głośny śpiew gromadą:
„Sława tobie, Hamalijo,
W całym wielkim świecie, —
170 W całym wielkim świecie, —
I nad Ukrainą,
Że nie dałeś towarzyszom
Na obczyźnie zginąć!”

Tak płyną z pieśnią; hetman nasz
175 W ostatniej łodzi sam wypływa,
Jak orzeł dzierżąc czujną straż.
Od Dardaneli wiatr się zrywa.
Bizancjum ścichło: wciąż w niej żywy
Przed Sahajdacznym lęk, by znów
180 Galaty rojnej nie podпалиł
Lub Jan Podkowa ostrzem stali
Nie błysnął ponad morzem głów.
Tak płyną sobie...

A z poza fali

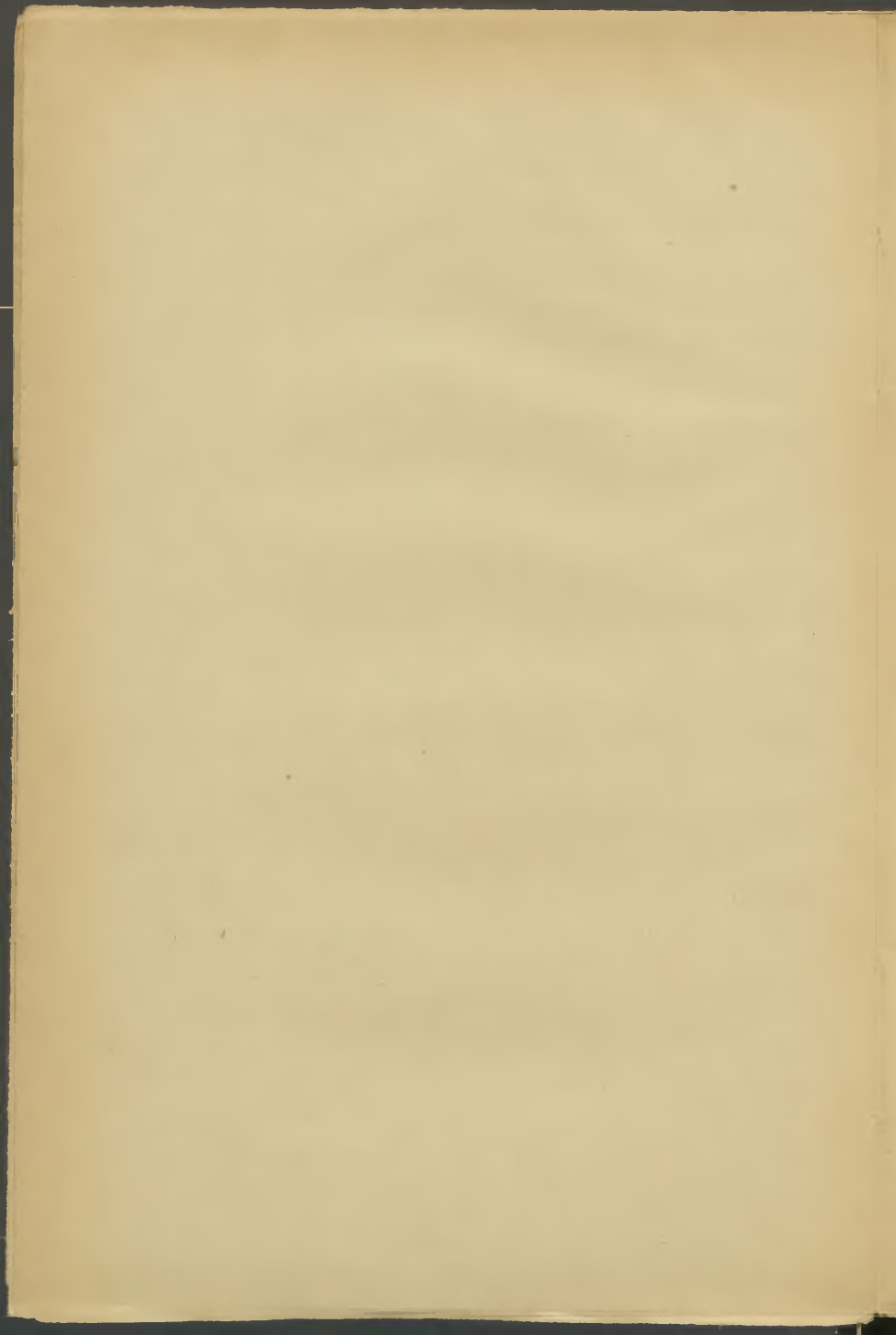
185 Słońce krwawi szczyty fal
I przed nimi morze miłe
Szumne welny toczy wdał.
Hamalijo! Wichr się wzbija...
Oto nasze morze!
190 I przepadli za falami
Na sinem bezdrożu.

1842, jesień.
Na Bałtyku.

I cichnie w krwi na ostrzach noży.
Ponad Skutara wir płomieni,
Bazary toną w krwi i łzach,
Szeroki Bosfor krew czerwieni.
130 Jak czarne ptaki tłumem cieni
Kozactwo lata; nic nie zmieni
Wyroku zguby, blady strach
Odbiera moc, za gmachem gmach
Wali się z hukiem; srebro-złoto
135 Znoszą do łodzi i na dno
Zsypują, dymiąc świeżą krwią.
Płonie Skutara, dość roboty...
Ściągają chłopcy; jeszcze raz
Zapalić fajki przy pożarze,
140 I na bajdaki! — wracać czas! —
Złej fali ryk i wicher w twarze.

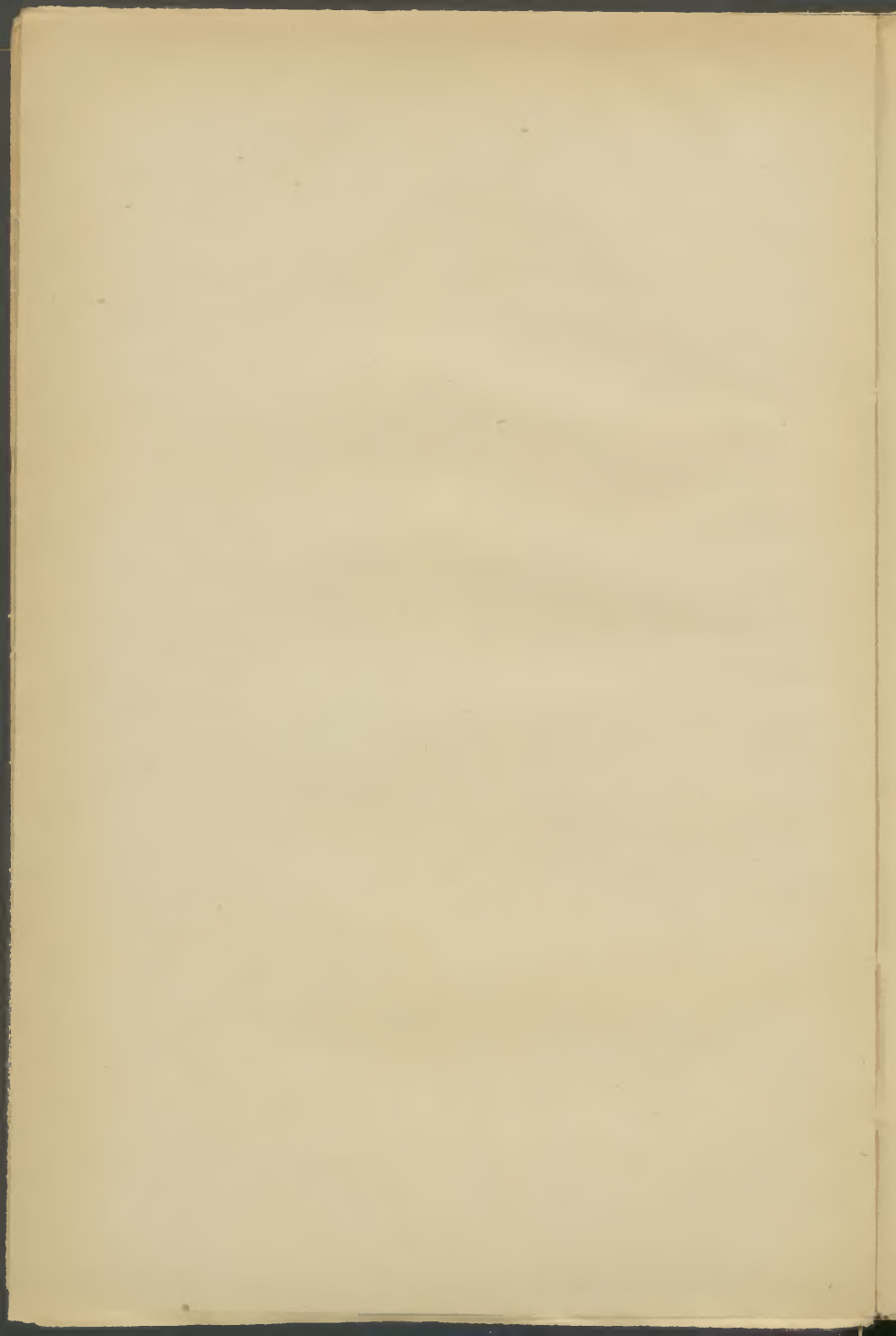
Płyną sobie, niby z domu
Albo na spacerze,
I, jak zwykle u kozaków,
145 Pieśń się skądś bierze.
„Nasz ataman Hamalija,
Zawzięty niebożę,
Zebrał chłopców i na spacer
Wybrał się za morze, —
150 Wybrał się za morze
Sławę swą pomnożyć
I wyzwolić towarzyszy
Z tureckiej obroży!
Oj, dojechał Hamalija
155 Aż do ścian Skutary! —
Siedzą bracia-Zaporożcy
Oczekują kary.
Oj, jak krzyknął Hamalija:
„Bracia, bądźziem żyli, —

ТРИ ЛІТА
—
TRZY LATA

TRZY LATA

Marudnie, nudnie pełzną dnie,
Wichrem pędzą lata
I ze sobą wszystko dobre
Unoszą ze świata,
5 Porywają myśli zacne
I o zimny kamień
Rozbijają serca nasze
I ponure „amen”
Wyśpiewują dniom radości
10 Na wieki, na wieki...
I rzucają na rozstaju
Ślepego kalekę...
Przeleciały nadaremnie
Trzy niedługie lata:
15 Ileż biedy w nich zaznała
Skromna moja chata!
Serce ciche, serce szczere
Zimną pustką zionie:
Zgasło piękne, zgasło dobre,
20 A niedobre płonie
I wyżera śwędem-dymem
Owe łąy gorące,
Co płynęły śladem Katri,
Do Moskwy idącej,
25 Z kozakami się modliły
W tureckiej niewoli
I Oksanę, gwiazdę moją,

Wstrętna żmija syczy...
I zakrzepły łyż me młode
Z żalu i goryczy.
65 Więc napawam serce chore
Trucizną wężową —
I nie płaczę, i nie śpiewam,
Jeno jęczę sową.
70 Tak się stało! zatem, mili,
Co chcecie, to róbcie:
Czy, jak zwykle, głośno drwijcie,
Czy w cichości lubcie
Moje dumy, — co mi z tego?
75 Wiem, że nigdy znowu
Nie powrócą młode lata,
Że wesole słowa
Już nie wrócą... i nie wróci
Do was moje serce!
80 Któż mnie przyjmie? kto ukoi
W bólu i rozterce?
Z kim będziemy razem gadać,
Nad swym losem biadać,
Komu myśli moje szczerze
Będę opowiadać?
85 Myśli moje! Gorzkie lata —
Rok i drugi, trzeci...
Któż was weźmie, kto pocieszy
Me wyrodne dzieci?
Szkoda szukać... śpijcie sobie —
90 Z domu ani kroku!...
A ja pójdę na spotkanie
Tobie, nowy roku:
Zatem — witaj, roku nowy,
W zeszłorocznej szacie!

Moją szczęsną dołę
Umywały niby rosą...
30 Aż się chyłkiem skradły
Owe lata, niecne lata —
I wszystko ukradły!
Ból to ciężki — ojca, matkę
Albo żonę miłą,
35 Ukochaną, roześmianą
Żegnać nad mogiłą —
Ból to straszny, — ani słowa!
Ciężko, miły bracie,
Małe dzieci wychowywać
40 W brudnej, zimnej chacie!
Ale gorzej, stokroć gorzej
Jest temu głupiemu,
Co polubi i poślubi,
A ona innemu
45 Za trzy grosze się sprzedaje
I śmieje się jeszcze —
Ot gdzie męka, ot co serce
Rozrywa by kleszcze!

Otóż właśnie, moi mili,
50 Tak się ze mną stało:
Ciche serce świat i ludzi
Szczerze pokochało
I kochane było przez nich,
Wszystkim było miłe...
55 A tymczasem lata mknęły
I zwolna suszyły
Łzy miłości mojej szczerzej...
I jak gdyby nowy
Świat poznałem — i ujrzałem...
60 Bracie! szkoda mowy!
Zamiast ludzi, gdzie bądź spojrzę, —

ROZKOPANA MOGIŁA

Cichy świecie, kraju miły,
 Moja Ukraino!
 Za co giniesz, matko? Za co
 Zrobiono-ć ruiną?
 5 Czyżeś ty się nie modliła,
 Kiedy słońce wstaje?
 Czyś dziatczek nie uczyła,
 Czem dobre zwyczaje?
 — Oj, troskałam się, modliłam,
 10 Dzień i noc nie spałam,
 Nasze dawne obyczaje
 Dziatczkom wpajałam.
 Wyrastały dobre dzieci,
 Moje miłe kwiecie,
 15 Panowałam i ja kiedyś
 Na szerokim świecie.
 Panowałam... Oj, Bohdanie,
 Nerozumny synu!
 Popatrz teraz na swą macierz,
 20 Na swoją Ukrainę,
 Co, kołyszac cię, nuciła
 O swojej niedoli,
 Nucać — łkała i tęskniła
 Do końca niewoli.
 25 Och, Bohdanie mój, Bohdanku!
 Gdybym to przeczuła,
 Udusiłabym cię w łonie,

95

Cóż ty niesiesz Ukrainie
W nędznym worku, bracie?
Czy uwieńczoną „pomyślność” --
Świeżutkim ukazem?
Idź — lecz Biedzie się pokłonić
Pamiętaj tym razem!

100

1845.22.XII.

Wjunyszczu.

CZEHRYN

5 Czehrynie, Czehrynie,
Wszystko w świecie ginie,
Więc i sława twoja święta
Z zimnym wichrem płynie,
We mgle znika, niby kurzu
Odrobinka licha.
Lata lecą ponad ziemią
I nasz Dniepr wysycha;
10 Rozsypują się mogiły,
Wysokie mogiły —
Twoja sława... I o tobie,
Starcze dziś bez siły,
Nikt słóweczka nie wypowie
Ani wskazać zdoła,
15 Gdzieś się wznosił, poco wznosił?...
Zapomnianyś zgoła!
Więc pocośmy walczyli z Lachem?
W pień wycinali ord watahę?
Strugali ostrych spis zamachem
20 Moskiewskie żebra?... Myśmy siali,
Krwia czerwoną polewali,
Bronowali szablą ziemię.
Jakiż plon nam dało siemię?
Co nam wzeszło? Ruta, ruta —
25 Śmierć wolności naszej luta.

A ja, pomylenieć, na twoich ruinach
Leję lzy daremne. Hej, śpi Ukraina,

W kołysce otruła.
30   Moje stepy zagarnęło
         Żydostwo i Szwaby,
         Moje syny na obczyźnie
         Harują jak raby.
         Dumny Dniepr, mój brat, wysycha
         I już mię spuszcza,
35   A w mogiły moje miłe
         Moskiewska się tłuszcza
         Wdraża... Niechże ryje, szuka,
         Coby skraść nam jeszcze.
         A tymczasem niech zaprzańcy
40   Jak grzyby po deszczu
         Wyrastają i Moskalom
         Pomagają czule
         Z własnej matki połatana
         Obdzierać koszulę.
45   Pomagajcież im, wyrodki,
         Katować matulę!

Tak na czworo rozkopana,
Rozdarta mogiła...
Czegoż oni tam szukali?
50   Cóżto w niej ukryła
         Naszych ojców dłoń? Och, gdybyż,
         Gdybyż odnaleźli, co ukryto w grobie —
         Nie trwałaby matka i dzieci w żałobie!

1843.9.X.
Berezań.

Łzami żalu gorącemi,
Łzami najszczęśliwemi.
Może wzejdą i wyrosną
Noże obosieczne,
65 Rozplatają serce nędzne,
Chore i wszeteczne,
Wstrętną ropę zeń wycisną,
A wtedy przebaczą
I napęlnią serce czystą,
70 Świętą krwią kozaczą!

Może... może... a wśród noży
Barwinek i mięta
Wzrośnie. . I me słowo, co go
Nikt dziś nie pamięta,
75 Moje ciche słowo tęskne,
Me słowo pobożne
Wam przypomni się i serce
To dziewczęce, trwożne,
Zatrzępoce się jak rybka
80 I mnie wspomni... — Kraju!
Słowo moje, łzy wy moje,
Kraju ty mój, raju!
Śpij, Czehrynie! Niechaj giną
Dzieci twe u wroga!
85 Śpij, hetmanie, aż na świecie
Wzejdzie prawda błoga!

1844.19.II.
Moskwa.

Okryła się szatą burzanu, kąkolu,
Niebaczna, że serce w kałuży jej gnije,
30 Do wyziębłej dziupli powpuszczała żmije,
A dzieciom nadzieję zostawiła w polu.

A nadzieję

Gdzieś po stepie wiatr rozwieje,
Fala schłonie w mórz okolu.
35 Więc niechże wszystko wicher rozsmaga
Niezmiersonemi skrzydły swemi!
Więc niechże serce, płacząc, błaga
O świętą prawdę tu na ziemi!

Czehrynie, Czehrynie,
40 Druhu mój jedyny!
Hej, przespałeś lasy, stepy,
Całą Ukrainę!
Nim dzień wszędzie — śpij, żydostwem
Cały omotany,
45 Nim dorosną nam nieletnie
Młodziki — hetmany!

Jabym też z modlitwą usnął...
Lecz myśli-morderce
Duszę siłą się zapalić
50 I roztargać serce.
Nie targajcie mnie, nie palcie!
Może ja nanowo
Dam usłyszeć zew swój skromny,
Swoje ciche słowo.
55 Z nich zaś do starego pług
Nowy lemiesz może
Zdołam wykuc — i ten ugór
W trudzie wielkim zorzę;
A zorawszy go, zasieję
60 Każdą skibkę ziemi

25 I ojczyznę tak miłuje,
Jak rodzoną mamę —
O! miłuje! Ale krew z niej
Niczem wodę toczy!...
A rodacy milcząc patrzą,
Wytrzeszczają oczy
30 Jak jagnięta: „Niechaj — mówią —
Może tak i trzeba!”

Może trzeba! To już chyba
Niema Boga w niebie!
W ciężkiem jarzmie upadacie
I raju jakiegoś
35 Na tym świecie pożądacie?
Niema, niema jego!
Daremny trud! Ocknijcie się,
Ocknijcie się: przecie
Wszyscy w świecie, królewięta
40 I żebracy — dzieci

Adamowe! i ten i... ten...
A cóż to, ja zbrodzień,
Że uczuję i w niedzielę,
I w święto, i codzień?
45 A wam nudy? Narzekacie?
Cicho już! Nie krzyczcie!
Bo ja piję swą krew własną,
A nie ludzką — wiedźcie!”

50 Tak oto w nocy z uczyty raz,
Kiedy się wlokłem popod tyny,
Dumałem sobie. (Miałem czas,
Zanim doszedłem do chatyny).

A w mojej chacie niema dzieci,
Żona mię nie łaje,
55 Cicho, niby w raju, —
Gdzie spojrzysz, łaska Boska, bracie, —

SEN

Komedja

Duch prawdy, którego świat przyjąć
nie może, bo nie widzi go, ani go zna.
Jan, XIV, 17.

Każdy z nas ma swoją dolę,
Swą drogę szeroką:
Ten muruje, ów rujnuje,
Trzeci chciwem okiem
5 Za światami dalekiemi
Wypatruje ziemi,
By zagarnąć i ze sobą
Zabrać ją do grobu;
Ten ogrywa w karty swata
10 W jego własnej chacie,
A ów w domu pokryjomu
Ostrzy nóż na brata;
Jeszcze inny, bogobojny,
Trzeźwy i spokojny,
15 Aż niby kot zaczai się
Na ciebie i zgóry
Skoczy naraz, by w tve trzewia
Wpiąć swoje pazury —
I nie błagaj: nie wyproszą
20 Ni żona, ni córy;
Inny, szczodry i wspaniały,
Stawia Boże chramy

Póki twoja dziatwa mała
Na wroga powstanie.
Żegnajże mi, matko moja,
Żegnaj mi, niebogo!
95 Hoduj dzieci, — wiedz, że prawda
Żywa jest u Boga!”

Lecę... Patrzę — widnokreği
Płoną już, dzień świta;
Słowik słońce w ciemnym gaju
100 Wdzięczną piosnką wita;
Ledwie-ledwie wietrzyk wieje;
Widać stepy, łąny,
Nad jarami, nad stawami
Wierzby zadumane;
105 Sady rżęsne, że aż gną się,
Topole na woli
Postawały i, jak stróże,
Rozmawiają w polu.
I wszystko to, cały kraj ten, —
110 Jedno piękno boskie:
Umywa się w rannej rosie
Zielone, beztroskie;
Umywa się, uśmiecha się,
Wdzięczy się do słońca...
115 I początku temu niema,
I nie będzie końca!
Nikt tych skarbów nie przysporzy
I nikt nie roztrwoni...
Czemuż tedy smutno, Boże,
120 Sercu w mojem łonie?
Czemu płaczesz, duszo biedna?
Czemu, duszo płaczesz? Chyba ty nie widzisz?
Chyba ty nie słyszysz, jaki to tam płacz?
Spójrz tylko dokoła, zastanów się, patrz!

I w sercu, i w chacie.
Więc zasnąłem, przyszedłszy do chaty,
A pijanego, kiedy już sen skruszy,
60 To chociażby jechały armaty,
On nawet wąsem nie ruszy.

I przyśnił mi się sen nadzwyczajny, przedziwny,
Najtrzeźwiejszy upiłby się nim,
Skąpy żyd dałby okup sowity,
65 By napatrzeć się takich dziw.
Lecz nie zobaczy, nie!
Niby widziałem we śnie,
Jak leciała sowa
Nad urwiskami i łąkami,
70 Nad przepaściami,
I głębokimi jarami,
I szerokimi stepami,
I bajrakami...
A ja lecę wślad tej sowy
75 I żegnam się temi słowy
Ze ziemią:

„Żegnaj, świecie, żegnaj ziemio,
Kraino ponura!
80 Ja swe męki, swe udręki
Schowam w ciemnych chmurach.
Lecz do ciebie, Ukraino,
Nieszczęśliwa wdowo,
Przylatywać będę nawet
Z tych chmur na rozmowy,
85 Na rozmowy ciche, smutne,
Na szczerę narady;
O północy, kiedy rosy
Padają, upadnę.
Pogwarzimy, pomarzimy.
90 Póki słońce wstanie.

160   Posłać dumy, — niech wołają:
                  „Powiedz, powiedz, Panie,
                  Czy długo trwać jeszcze będzie
                  Katów panowanie?”
Lecze, moja dumo, moja sroga męko,
I zabierz ze sobą wszystkie biedy, zła,
165   Towarzystwo swoje! To rodzina twa.
                  Kochałaś je kiedyś, na ich ciężkich rękach
                  Wyrosłaś, więc teraz zabierz je i leć,
                  Jak orlę po niebie rozpuść czarną sieć!
170   Niechaj się czerni i czerwieni,
                  Płomieniami mieni,
                  Niechaj znów żnijami ziele,
                  Trupem ziemię kryje.
                  A bez ciebie ja byle gdzie
                  Schronisko zdobędę
175   Dla swojego serca. Raju
                  Wszędzie szukać będę.

                  I znów ponad ziemskie rubieże
                  Lecę i ziemię żegnam szczerze.
180   Ciężko matkę pozostawiać
                  Samą w chacie pustej,
                  Ale jeszcze gorzej patrzeć,
                  Jak żyje w ubóstwie...
Lecę, lecę wśród zawiei;
                  Widnokrąg w śniegach hen bieleje;
185   Gdzie spojrzę — bagno albo gaj;
                  Mglista pustynia to, nie kraj...
                  Nie widzę ludzi, niema śladu
                  Ludzkiej strasznej nogi...

                  Bądźcie zdrowi! Żegnajcie mi,
190   Wrogi i nie wrogi!
                  Już ja do was nie przyjadę!
                  Pijcie i uczujcie, —

- 125 Polecę wysoko, w błękity, nad chmury:
Tam niema ni kary, ni władczej purpury —
Tam milkną zarówno i łkania, i śmiech.
A w dole, daleko pod nami, w tym raju
Ostatnią koszulę z kaleki zdzierają,
130 Ze skórą zdzierają, — chyba to nie grzech?
Bo mówią, że trzeba dla paniąt na buty.
Tam wdowę fantują i biorą w rekruty
Jej syna, ostatnią nadzieję jedyną,
Bo wojska zamało... A tam znów pod tynem
135 Spuchnięte niemowlę łka z głodu i mrze,
A matka pszenicę na pańszczyźnie żnie.
Tam... czy widzisz?... Oczy, oczy!
Jaka męka z wami!
Lepiejbyście wyschły były,
140 Wypłynęły z łzami!
Uwiedziona popod płoty
Z dzieciątkiem wędruje.
Ojciec, matka wyrzekli się,
Obcy nie przyjmują!...
145 Nawet dziady od niej stronią!
A panicz omija:
Już z dwudziestą bęcwał jakiś
Poddanych przepija!
- Czy Bóg widzi naszą biedę.
150 Nasze łzy przez chmury?
Może widzi, a pomaga —
Tak samo, jak góry
Te odwieczne, tak rzęsiście
Krwiał ludzką skropione!...
155 Duszo moja ty uboga,
Serce utrapione!
Cóż nam począć? Chyba struć się,
Skostnieć, a do Boga

Umarli wstają, aby stąd
Po prawdę iść na Boży sąd.

230 Nie umarli to, nie trupy
Na sądy idące.
Żywych ludzi całe kupy,
Kajdanami grzmiące, —
Z nor głębokich złoto niosą
Nienasyconemu
Zatkać gardziel...

235 Katorżnicy!
A za co? I czemu?
To wie chyba Wszchemogący,
A może On także
Nie dowidzi?

240 Oto zbrodniarz
Z piętnem — swe kajdany
Ciężkie wlecze, a tam — zbójca
Przez zbirów chłostany,
Aż zębami z bólu zgrzyta,
245 A jeszcze nóż chwyta,
Aby zarznąć towarzysza!

A pomiędzy nimi,
Między tymi zbrodniarzami,
Zakuty w kajdany,
250 Król wolności, piętnem hańby
Ukoronowany!

Na torturach nie wyciąga
Swych błagalnych dłoni:
Raz dobrocią rozpalone
255 Serce — wiecznie płonie.

A gdzież są twe dumy, twe kwiaty różane,
Jak dzieci miłośnicie wypiełgnowane?
Gdzie je zostawiłeś? Powierzyłeś komu?
A może je w sercu nosisz pokryjomu?

Nie przeszkadzam!
Zostanę sam
195 W śniegu na noclegu,
A zanim wy dowiecie się,
Że jeszcze przed wami
Jest kraj jeden, nie zalany
Krwią ludzką i łzami,
200 Spocznę sobie...
Ale, co to?
Kajdany jak dzwony
Huczą w głębiach. Spojrzę i tam...
O, ludu spodlony!
205 Skąd się wziąłeś? Co tu robisz?
I czego tam szukasz,
W tych podziemiach?
Już ja swojej
Doli nie oszukam —
210 Nie skryję się nawet w niebie!
Za cóż taka kara?
Takie męki? Co ja komu
Złego wyrządziłem,
Że przemocą ciężkiej ręki
215 Wzięto ducha mego
I zakuto, a płomienie
W sercu rozniecono
I te dumy jako stada
Kruków wypuszczono?
220 Nie wiem, za co pokutuję,
Cierpiąc męki srogie,
I kiedy je skończę, także
Powiedzieć nie mogę!

225 Gwar na pustynnym obszarze,
Niby ze swoich cmentarzy

295 „Cicho, durnie! Skąd ta radość?
 Czego się tak drzecie?
 Że płoniecie?”
 „Ekaj chachó!

Nie znajet paradu!
 U nas parad. Sam izwolit
 300 Siewodnia gulati”.
 „A gdzież ten On? Gdzie ta caca?”
 „Wot widisz: w pałatach”.
 Przepycham się. Aż rodaczek,
 Z guzikami z cynku,
 305 Do rodactwa przyznaje się
 I pyta się: „Synku,
 Skąd ty jesteś?”
 — „Z Ukrainy!”
 — „I tutejszym nie władasz językiem?”
 310 — „Władam — mówię — ale nie chcę”.
 — „Jaki dziwak, Boże!
 Mnie tu wszystkie drzwi znajome,
 Bo służę przy dworze.
 Więc spróbuję cię wprowadzić,
 315 Ale wiesz: oświata!
 To też nie szczędź pół rubelka
 Dla rodaka, brata!”
 — „A bodaj cię, kałamarnu!”
 I znów niewidoczny
 320 Zrobiłem się i wchodzę tam.
 Ach, mój Boże mocny!
 Więc tu jest raj?
 Złotem szczerem
 Cali ozłoceni
 325 Wyjadacze.
 Aż oto: sam,
 Wysoki i srogi
 Ukazał się. Koło niego

260 Nie ukrywaj, bracie, lecz, jak ziarno wiosną,
Rozsiej między ludźmi, niechaj rosną, rosną!
Pokuty chcesz jeszcze?
Ja myślę, że dość ci, —
Zimno przenika mię do kości
265 I budzi rozum.

I lecę znów. Ziemia czarnieje.
I drzemie rozum, serce mdleje.
Wtem spojrzę: chaty nad drogami
I miasto ze stoma cerkwiemi.
270 A w miastach, jak żórawi roje —
Moskale ćwiczą rotę swoje.
Nakarmieni i obuci,
Kajdanami skuci,
Musztrują się...

275 I spojrzę znów:
A w dole, niby wielki rów,
Bagnisko; na bagnisku mury,
A nad murami, niby chmury,
Mgła wisi chłodna...

280 Istny cud,
Ogromny, przeogromny gród.
Czy to turecki?
Czy niemiecki?

A może, może i moskiewski?
285 Świątynie, pałace,
Panowie brzuchacze,
I ani jednej chaty.
Zmierzchało się...

Ogni! Ogni!
290 Co ogni dokoła!
Aż zląkłem się...
„Hurra! Hurra!”
Wciąż ktoś „hurra” woła.

365 Nie słyszał rozmowy),
O ojczyźnie snąc mówili,
O nowych pętlicach
I o musztrach jeszcze nowszych.
A potem caryca
370 Siadła wdzięcznie na zydelku,
A car jak nie wytnie
Najwyższego dostojnika
W gębę! Biedak sprytnie
Oblizął się i mniejszego
Buch w brzuch!
375   Zahuczało,
A ten mniejszy sąsiedniego,
Jako i przystało,
Bęczał w plecy, w potylicę,
Sąsiedni mniejszego,
380 Niżli sam był, a ten małych,
A mali malutkich,
Marny drobiazg okładali
Pięściami ze skutkiem,
Aż wyparli go za progi,
385 Więc drobiazg za progiem
Na ulicach — prawosławnych
Nuże brać pod nogi
I miętosić. A ci krzyczą
I wrzeszczą i ryczą:
390 Hulá nasz batiuszka, hulaá!
Hurrá! Hurrá! Hurrá!“
Roześmiałem się i — koniec,
Choć mnie też ścisnęli,
I to dobrze! Aż nad ranem
395 Spokojnie usnęli.
Tylko jeszcze prawosławni
Gdzieniegdzie stękali
I stękając łaski Boskiej

330   Żoneczka nieboga,
              Jak podpieńka zasuszona,
              Cienka, długonoga,
              A w dodatku jeszcze głową
              Tak pociesznie kiwa.
335   A więc to jest ta bogini,
              O której nam dziwa
              Nabajali jej poeci,
              Dworscy wierszokleci?
              A ja głupi, w ciemę bity,
              Moskalom na kwitek
340   Uwierzyłem.
              Więc czytaj ich
              I wierz ty ich słowom!
              Za bogami — państwo, państwo.
              I w srebrze, i w złocie,
345   Jak te wieprze hodowane,
              Pyzate, brzuchate.
              A tak prą się, tak tłoczą się,
              Aby stanąć prawie
              Koło „samych“: może zechcą
350   Uderzyć łaskawie
              Lub psztyka dać, choć małego,
              Chociażby pół tylko,
              Byle pod nos.
              Nagle jak mur
355   Stanęli i chwilkę
              Ani mru-mru!
              Car mówi coś,
              A piękna caryca,
              Jak ta czapla na mokradłach,
360   Wdziękami zachwyca.
              Długo tak paradowali,
              Nadęci jak sowy,
              Szeptali coś (dalekom stał,

435 Przeczytałem, dłutem kuty:
„Pierwomu Wtoraja”.
„Pierwszy” ten, co Ukrainę
Naszą ukrzyżował,
A „Wtoraja” — co dobiła
Nieszczęśliwą wdowę.
440 Katy, katy, ludojady,
Ileście nakradli.
Ile zżarli! A cóżeście
Do grobu zabrali?
I na duszy tak mi ciężko
445 Było, niby dzieje
Swego kraju odczytuję!
Stoję i truchleję.
A tymczasem słyszę cichy,
Smutny śpiew — ktoś śpiewa
450 Niewidzialny:

„Na linję z motykami
Szły pułki z Głuchowa,
A mnie z mymi kozakami
Carski rozkaz wołał
445 Jak hetmana nakaznego
Do stolicy jego.
O, Boże nasz litościwy,
O, carze straszliwy!
Za to, coś ty z kozakami
460 Zrobił, bądź przeklęty!
Po wsze czasy bądź przeklęty,
Wrogu nasz zawzięty!
Zasypałeś błoto kośćmi,
Kośćmi szlachetnemi,
465 I stolicę zbudowałeś
Na błotnistej ziemi —
Na ich trupach.

Dla cara błagali.
400 Kpić, czy płakać?
Pójdę raczej —
Na miasto popatrzę.
Noc, jak dzień, tam. Ponad rzeką
Pałace, pałace.
405 Brzegi rzeki kamieniami
Porządnie obszyte.
O, Boże mój, jakie dziwo,
Cud niesamowity
Z tego błota, trzęsawiska,
410 Z bajora zrobiono!
I bez noża ludzkiej krwi tam
Sporo wytoczono.
A na drugim brzegu rzeki
Twierdza i dzwonnica,
415 Niby ostro zaciosana
Błyszcząca iglica.
I zegary dzwonią, dzwonią...
Robię zwrot... Patrz! Cwałem
Pędzi koń i kopytami
420 Łamie twardą skałę.
Na tym koniu oklep jeździec
(W świcie, czy nie w świcie?),
Czapki niema, tylko skronie
Owijają liście.
425 A koń goni. Zdaje ci się,
Że przez rzekę skoczy
Na drugi brzeg, aż jeździec dłoń
Wyciąga wszechwładnie
Hen przed siebie, niby cały
430 Świat zagarnąć pragnie,
Caluteńki!
Któż to taki?
Wtem napis na skale

Porządałeś nas, nasze skóry
Twardemi żyłami
505 Pozszywałeś i zrobiłeś
Dla siebie purpurę.
I na nowym tronie, w nowym
Carskim majestacie,
510 Pośród chramów i pałaców
Usiadłeś, nasz kacie!
Przeklęty bądź!”

Rozleciały się, rozpierzchły.
Ranek był — świtało.
515 Ja się z miejsca nie ruszałem,
Zdziwiony niemało.
Biedni ludzie szli i biegli,
Każdy do swej pracy,
I żołnierze już zalegli
520 Swe ćwiczebne place.
Ulicami pokryjому
Pierzchały dziewczęta,
Lecz nie z domu, a do domu.
Zaspane oczęta, —
525 Bo caluską noc nie spały,
Ciężko pracowały,
Aby matce chleba przynieść
Do domu kawałek.
Biedne, biedne!
530 Jakie drogie
Te chleby powszednie!
A oto już brać pisząca
Śpieszy do senatu
Podpisywać, skórę zdzierać
535 I z ojca, i z brata.
Między nimi i rodacy
Nasi też bywają.

W tej stolicy,
W głębokiej ciemnicy
470 Zamorzyłeś mnie, hetmana
Wolnego, w kajdanach,
Na śmierć głodem.
Carze, carze!
Kajdany nas łączą,
475 Nie rozłączy już nas nawet
Pan Bóg wszechmogący!
Przetrwamy tak po wsze czasy,
Na wieki i wieki...
Ach, jakże mi żal nad Newą
480 Ojczyzny dalekiej!
Poszedłbym tam, popatrzyłbym,
Lecz nie puszczasz, Boże!
Może Moskwa ją zniszczyła,
Dniepr spuściła w morze
485 I mogiły, naszą sławę,
Rozkryła, rozryła?"
Naraz — cisza. Biała chmura
Szare niebo kryje,
490 A w tej chmurze, jak zwierz w lesie,
Jęczy coś i wyje.
To nie chmura, to nad carem
Mosiężnym latały
Niby chmura ptaki białe
I lamentowały:
495 „My też skuci z tobą, carze,
Ludożerco srogi!
My na sądzie ostatecznym
Zakryjemy Boga
Od twych oczu pożądlivych
500 I nienasyconych.
Zagnałeś nas, nagich, głodnych,
W zaśnieżone strony,

Zatrzęsły się nogi
 Wszystkim innym.
 Wściekłym gniewem
 575 Na mniejszych wybuchnął, —
 Już ich niema. Więc na drobnych —
 I tych niby zdmuchnął,
 Do sług idzie, służby niema
 (Niewolnicze plemię,
 580 Znikło naraz), do żołnierzy —
 I ci też pod ziemię
 Poszli z jękiem.
 Dziwne dziwo
 Stało się na świecie!
 585 Patrzę dalej na niedźwiadka —
 Co on zrobi przecie?
 Stoi sobie biedaczysko
 Z pochyloną głową,
 Niby kotek. Gdzież ta jego
 590 Natura surowa?
 Ta niedźwiedzia?...
 Rozśmiałem się
 Serdecznie. Usłyszał
 Najwidoczniej, — jak nie krzyknie,
 595 Jak nie huknie, ludzie!
 Drgnąłem cały. Ocknąłem się,
 Ze snu mię obudził.
 Oto jaki sen przedziwny
 Śnił mi się, — widzicie.
 600 Takie sny miewają pjeni
 I niesamowici.
 A więc, bracia drodzy, proszę
 Was o przebaczenie,
 Bo nie wymyśl wam podałem,
 605 Lecz senne rojenie.

1844.8.VII.
 Petersburg.

Po moskiewsku tak paplają,
 Śmieją się i łają
 Ojców za to, że od dziecka
 540 Mówić po niemiecku
 Nie uczyli ich zawzięcie.
 Teraz w atramencie
 Muszą kisać. Pjawki, pjawki!
 Może ojciec krowę
 545 Swą ostatnią sprzedał żydom,
 Nim moskiewskiej mowy
 Was wyuczył!...
     Ukraino!
 Oto twoje dzieci,
 550 Atramentem podlewane
 Młodociane kwiecie,
 Moskiewskimi truciznami
 W niemieckich cieplarniach
 Odurzone! Ukraino,
 555 Wdowo, płacz swych dzieci!
 Pójdę jeszcze do pałacu,
 Do carskiego dworu —
 Co tam robią?
     Widzę: stoją
 560 W szeregu brzuchacze,
 Sapia, chrapią a nadęci
 Tacy, jak indory.
 Wciąż na jedne drzwi zerkają,
 Skrzypnęły, wylazi,
 565 Niby niedźwiedź ten z barłogu,
 Ledwie wlecze nogi,
 A nadęty, aż posiniał —
 Z pijaństwa. Ach, bogi!
 Jak nie krzyknie, a brzuchacze
 570 Wszyscy do podłogi
 I pod ziemię, — jak nie spojrzę, —

DO M. S. SZCZEPKINA

A wróże mi, wrózu siwy,
Stary druhu, drogi!
Ty już serce swe zamknąłeś,
Ja jeszcze nie mogę...
5 Ja nie mogę chaty swojej
Spalonej rujnować
I nie mogę serca swego
Żywego pochować!...
Może wróci się nadzieja
10 Ze łzą jako z wodą
Cudotwórczą, czarodziejską,
Wiekuiście młodą;
Może wróci się zimować
Na pogorzeliśku,
15 Odbuduje i roznieci
Wygasłe ognisko.
Może chatę tę uprzątnie,
Światło w niej zaświeci,
Może ockną się tam jeszcze
20 Pieśni, moje dzieci,
Może jeszcze sobie z niemi
Potęsknię, popłaczę,
Może jeszcze słońce prawdy
Jak przez sen zobaczę!

ЧОГО МЕНІ ТЯЖКО...

Przełożył
JAROSŁAW IWASZKIEWICZ

Czemu mi tak ciężko? Czemu mi tak smutno?
Czemu serce szlocha i płacze i drży
Niby głodne dziecię? Serce moje trudne!
Czegóż jeszcze czekasz? Skądże twoje łzy?
5 Czyś głodne, spragnione, czy sen ciebie mroczy?
Zaśnij, moje serce, wiecznym zaśnij snem,
Odarte, rozbite... Opętany złem,
Niech mój lud szaleje... Zamknij, serce, oczy...

1844.13.XI.
Petersburg.

ЧОГО МЕНІ ТЯЖКО...

Przełożył
BOHDAN ŁEPKI

Skąd ten żal mój ciężki i nieutulony?
Czemu serce płacze i krzyczy i łka
Jak dziecko zgłodniałe? Serce me strudzone,
Powiedz, czego pragniesz, jaka boleść twa?
5 Czy pić chcesz, czyś głodne, czy sen cię omroczył?
Zaśnij, moje serce, i na wieki śpij,
Sterane, zszargane... A ludziska źli
Niech dalej szaleją... Zamknij, serce, oczy!...

1844.13.XI.
Petersburg.

DO HOHOLA

Jak rój z ula, дума za dumą wylata:
Jedna rwie mi serce, druga pierś ugniata,
A trzecia tak cicho w głębi duszy kwili,
Ze nawet jej Pan Bóg nie dojrzy w tej chwili.

5   Ach, do kogoż ja zwrócę się
                      I kto w ludzkim tłumie
                      Moją mowę, wielkie słowo,
                      Odczuje, zrozumie?
                      Wszyscy chylą się w kajdanach,
10   Głusi — nic nie słyszą!...
                      Ty śmiejesz się, a ja płacze,
                      Wielki Towarzyszu!
                      Smutny zasiew! Prócz burzanu
                      Jakie wyda płody?
15   Nie zahuczą w Ukrainie
                      Armaty swobody,
                      Nie zabije ojciec syna,
                      Rodzonego syna,
                      Aby godną, sławną, wolną
20   Była Ukraina.
                      Nie zabije: lecz wychowa
                      I da Moskalowi
                      Na zarżnięcie, bo to, widzisz,
                      Dla cara grosz wdowi,
25   Dla o t i e c z e s t w a i tronu,

25

Bądźże bratem! Chociaż odurz,
A powiedz, co robić:
Czy modlić się, czy martwić się,
Czy głowę mam rozbić?

13.XII.1844.

Petersburg.

LIST DO SZAFARZYKA.

Podpalili sąsiadowi
Dobłą chatę nową
Żli sąsiedzi; i spać legli,
Zagrzawszy się zdrowo;
5 Zapomnieli siwy popiół
Rzucić na zawieję.
Leży popiół na rozdrożu,
A w popiele tleje
Ogromnego skra płomienia.
10 Tleje skra, nie gaśnie,
Aż ją kto rozdmucha; czeka —
Niby mściciel właśnie —
Czasu swego, czasu złego.
Lat czekała wiele
15 Na rozdrożu... i przygasać
Zaczęła w popiele.

Tak szwabskie mrowie podpałiło
Tę wielką chatę; i rodzinę —
Rodzinę Słowian — powaśniło
20 I cichcem - cichcem wypuściło
Niesnasek bratnich złą gadzinę.
Ugasiły krwawe rzeki
Pożar, co wieś niszczy,
A prusactwo odgradziło
25 Sieroty od zgłiszczy.
Rosły dzieci Słowian, skute

Dla Niemca, przybłądy...
Ach, niechaj ich!
A ty śmieję się,
Ja zaś płakać będę.

30.XII.1844.

Petersburg.

Słowiańskie jest nowe
I dlatego będzie pełne,
I na głębie owe
65 Łódź wypłynie z mocnym sterem,
Z żagliskiem szerokiem,
Pożegluje wolnem morzem,
Falistym roztokiem.
Pochwalonyś, Szafarzyku,
70 Na wieki i wieki,
Ze słowiańskie w jedno morze
Skierowałeś rzeki!
Niechże w całej twojej chwale
Zostanie przyjęty
75 Dar ubogi: myśl ma skromna
O tym świętym Czechu,
O przesławnym wielkim Husie,
Zadrażonym podle!
Ojczy, przyjm! A ja się cicho
80 Do Boga pomodłę,
By dobrymi braćmi byli
Słowianie na ziemi
I synami słońca prawdy.
Niech będą takimi
85 Heretyki, jak heretyk
Konstancji dalekiej —
A przyniosą światu pokój
Na wieki i wieki!

1845.22.XI.
Perejasław.

W kajdany złowieszcze —
I w niewoli zapomnieli,
Ze istnieją jeszcze!
30 A na dawnych zgliszczach tliła
Iskierka braterstwa,
Oczekując, aż się zjawi
Śmiała dłoń i czerstwa.
35 Doczekała się... Gdyż ogień
W popiele, głęboko,
Serce twe dostrzegło śmiałe,
Śmiałe orle oko.
I wnet, mędrcze, znicz wolności,
Znicz prawdy migoce,
40 Gdyś rodzinę Słowian wielką
W niewoli, w pomroce,
Przerachował: lecz to były
Trupy, nie Słowianie...
45 A natenczas ty się stałeś
Na wielkim kurhanie,
Na rozdrożu wszechświatowem —
Naszym Ezekielem.
I, o dziwo! trupy wstały,
Spojrzały z weselem;
50 I brat objął brata czule,
I wyrzekli śmieie
Słowo zgody i miłości
Na wieki i wieki!
I słowiańskie w jedno morze
55 Popłynęły rzeki!

Chwała, chwała ci, o mędrcze,
Czechu - Słowianinie,
Ześ utonąć nie pozwolił
W niemieckiej głębinie
60 Naszej prawdzie! Twoje morze

Tutaj się i urodziłam,
Tutaj podraszałam;
Nieraz z dziećmi się zabawiam
20 Za cmentarną bramą,
To z Jurasiem hetmaniczem
W ślełą babkę gramy;
Wyjdzie pani hetmanowa,
Do pałacu woła,
25 Fig mi sypie i rodzyneków, —
Teraz tam stodoła;
Co chcę — moje, ja na rękach
Od samego rana...
A z Czehrynia gdy przyjadą
30 Goście do hetmana,
To, bywało, pošlą po mnie,
Ubiorą, obują,
Hetman mnie na ręce bierze,
Nosi i całuje...
35 Takem rosła w Subotowie,
Jak ten kwiatek w maju,
Wszyscy lubią mnie i wszyscy
Kochają, witają,
I nikomu złego słowa,
40 Nikogo nie gniewam.
Rosłam sobie urodziwa,
Rosłam czarnobrewa!
Wszyscy lubią mnie i wszyscy
Swatają mnie, ano
45 U mnie w domu, jakby na to,
Już ręczniki tkano.
Jużbym te ręczniki dała,
Lecz zły los rozdzielił!
Świttem, w pošcie Filipowym,
50 W czas świętej niedzieli,
Gdy wybiegłam wody przynieść...

WIELKI LOCH

Misterjum

„Podaleś nas na wzgardę sąsiadom
naszym, na szyderstwo i na pośmęch
tym, którzy są wokół nas. Wystawiłeś
nas na przypowieść przed poganymi, tak
że nad nami narody głową kiwają“.

Psalm XLIII. 14-15.

TRZY DUSZE

Trzy ptaszki małe, jak śnieg białe
Nad Subotowem przeleciały,
Na krzywym krzyżu siadły tam
Na cerkwi. — „Bóg przebaczy nam:
5 Nie ludziesmy, a dusze teraz,
A stąd najlepiej nam spojrzeć,
Jak loch rozkopia u tych dróg.
Żeby już prędzej, — wyglądamy:
Wtedy otworzą raju bramy
10 I nam, bo rzekł Piotrowi Bóg:
„Wtedy im możesz raj otwierać,
Gdy wszystko Moskał pozabiera,
Gdy Wielki Loch rozkopie wróg“.

Pierwsza dusza

15 Gdy byłam jeszcze człowiekiem,
Prysi imię miałam;

Mazepowym... A koło mnie
Trup siostry i mamy —
Jak objęły się zarżnięte,
Kiedy jeszcze żyły,
90 Tak leżały przy mnie i mnie
Oderwano siłą
Oś nieżywej mej mateńki.
A piosiałam tyle
Moskiewskiego kapitana,
95 By i mnie zabili!
Nie zabili, nie — puścili
Na zabawę Moskwie!
Ledwie że się ukryć mogłam
Na zgliszczech w domostwie:
100 Jedna w całym Baturynie
Ocalała strzecha!
Pod nią właśnie zanocował
Car, kiedy przyjechał,
I owracając z pod Połtawy.
105 Ja z wodą wracałam
Do chaty, gdy mnie carska
Ręka przywołała:
Konia mi napoić każe.
Otóż napoiłam!
110 Nie wiedziałam, jakże ciężko,
Jak ciężko zgrzeszyłam!
Ledwie doszła do tej chaty, —
Upadłam na progu.
Gdy nazajutrz car odjechał.
115 Mnie ziemi i Bogu
Dała babcia, co została
Na zgliszczech tej nocy
I mnie małą powitała
W tej chacie sierocej.
120 A nazajutrz ona zmarła...

(Już tę studnię słońce
Wysuszyło! A ja muszę
Latać wciąż, bez końca...)
55 Patrzę — hetman ze starszyzną...
A ja z konwią całą
Pełną wody przeszłam drogę;
Alem nie wiedziała,
Ze jechał do Perejsławia
60 Moskwie składać śluby!...
I już ledwiem, ledwiem doszła
Do mej chaty lubej
Z wodą tą... O, czemuż wtedy
Konwi nie rozbiłam?...
65 Ojca, matkę, siebie, brata,
Psy strułam — zabiłam
Tą przekłątą, wrażą wodą!
Za to mnie nękają,
Oto za co mnie, siostrzyczki,
70 Nie przyjmują w raju!

Druga dusza

A mnie za to nie puścili,
Siostry moje miłe,
Żem carowi moskiewskiemu
75 Konia napoiła
W Baturynie, kiedy wracał
Do Moskwy z Połtawy.
Gdym podlotkiem była jeszcze,
Baturyn, gród sławy,
80 Moskwa w nocy zapaliła,
Czczela zabiła,
Wsz, stkich starych, wszystkich młodych
W Sejmie utopiła.
Jam leżała wśród umarłych
85 Tam w pałacu samym

155   Kniaziców tłumy... I caryca
              Siedziała tam razem.
              Uśmiechnawszy się, spojrzałam —
              I padłam nieżywa!
              Matka zmarła! I grób jeden
160   Obie nas przykrywa!
              Oto za co mnie, siostrzyczki,
              Ból i męka zżera,
              Oto za co mnie do raju
              Nie puszczają teraz!
165   Czym wiedziała ja, dziecko,
              Że to ta caryca —
              Wróg okrutny Ukrainy,
              Żarłoczna wilczyca!
              Powiedzcie, siostrzyce!
170   Zmierzcha się już. My do Czuty
              Na noc polecimy, —
              Gdy się tu coś będzie działo,
              Stamtąd usłyszymy!

              Zerwały się, bialusieńkie,
175   Nad lasem zapadły
              I w gałęziach na dębinie
              Nocować zasiadły.

TRZY WRONY

Pierwsza

180   Kradł! Kradł! Kradł!
              Kradł Bohdan kram,
              Sam w Kijowie staje,
              Złodziejom sprzedaje
              Kram, co nakradł sam.

I stłala w tym domu,
Bo nie było w Baturynie
Pochować jej komu.
Już tę chatę rozrzucono
125 I strop z napisami
Już na węgiel przepalono!...
A ja nad jarami
I stepami kozackimi
Dotąd krążę lotem!
130 Ani za co mnie tak karzą,
Dotąd nie wiem o tem!
Może żem każdemu była
Usłużna i miła...
Żem carowi moskiewskiemu
135 Konia napoiła!...

Trzecia dusza

Jam w Kaniowie się rodziła.
Jeszcze nie mówiła,
I matka mnie w powijkach
140 Na rękach nosiła,
Gdy po Dnieprze — Katarzyna
Na Kaniów w podróży...
Jam siedziała wtedy z matką
W dąbrowie na górze.
145 Zapłakałam; sama nie wiem,
Czy jeść mi się chciało,
Czy coś może mnie maleńką
Wtedy zabolalo...
A matka mnie zabawiała,
150 Na Dniepr spoglądała
I galere, złotą całą,
Mnie tam pokazała,
Jak gmach wielką... A w galerze
Panów, dygnitarzy,

215

P i e r w s z a

A na jaką? Na żelazną?
Tożesz nabroiła!...

T r z e c i a

220

Sześć tysięcy w jednej wiorście
Ludzi nadusiłam...

P i e r w s z a

225

A ty nie kłam, bo pięć tylko
A i to z von Korffem!
Jeszcze chępi się — wskazuje
Na cudzą robotę!
A to ci śmierzdząca chwalba!
Mościa Pani, i wy
Ucztujecie wciąż w Paryżu?
Łotry obrzydliwe!
230
Żeście rzekę krwi wylali,
Że w Sybirze tłumy
Szlachty waszej, to i zaraz
Cię rozpiera duma!
Też pawica z was wielmożna!

235

D r u g a i t r z e c i a

A tyś co zrobiła?

P i e r w s z a

240

A wam zasię pytać o to!
Jeszcze was nie było,
Gdym ja tu już szynkowała
I krew przelewała!
Patrzcieno się! Karamzina
Pewnie przeczytały
I już chępią się! A zasię!
245
A, smarkate! Wara!

D r u g a

185   Ja w Paryżu byłam
I trzy złote z Radziwiłłem
I z Potockim przepiłam.

T r z e c i a

190   Poprzez most idzie czort,
Koza wodą pędzi:
Bieda będzie! Bieda będzie!

195   Krzyczały tak, szybując lotem
Z trzech świata stron, i siadły potem
Tam, gdzie wieżycy sterczał szczyt,
Pośrodku lasu, siadły trzy;
Niby na mróz — nadęta siedzi
Każda i drugą okiem śledzi,
Niczem trzy podstarzałe siostry,
Które w panińskiej żyły biedzie,
200   A już starości mchem porosły.

P i e r w s z a

205   Dla ciebie część, i tobie część!
Bo zrobiłam wyścig
Aż na Sybir, gdzie jednemu
Skradłam dekabryście
Trochę zółci. Przeto mamy
Święcone prawdziwe!
No, a w twojej Moskiewszczyźnie
Jest się czem pożywić?
210   Czy i teraz sam czart głodny?

T r z e c i a

Oj, siostrzyczko, m n o g o!
Wykładałam trzy ukazy
Na tę jedną drogę...

280 Tłumy ludzi gnałam
I jak gruzem bagna całe
Kośćmi ich zapchałam
I sławnego Połubotka
W kaźni zadusiłam.
To ci wtedy święto było!
285 Aż się piekła moce
Złękły, Matka Boska w Rżawcu
Zapłakała w nocy!

Trzecia

290 A i ja sobie pożyłam:
Z Tatarami się puściłam,
Z Muczicielem się bawiłam,
Z Pietruchą popiłam,
A Niemcom sprzedałam.

Pierwsza

295 Toś i ty popracowała:
Tak kacapów zakowałaś
W niemieckie okowy, —
Że leż i śpij zdrowo!
300 Moi — czort wie, co w tem mają! —
Jeszcze kogoś wyglądają!
I w poddaństwo dałam ich,
I dworianstwa tłumy całe
Pięknie umundurowałam, —
Rozpłodziłam jak te wszy:
305 I z bękarta mam już pana!
A gdzie Sicz ich opętana
Stała, dziś handluje żyd!
Moskal sztuka też nie miękka —
Dobrze umie przygrzać ręką!
310 I jam zła, a brać nie umiem
Ich takim sposobem,

Patrzcie — takie żółtodzioby
Pyskują jak stare!

D r u g a

250 To dopiero obrażalska!
Nie ta wstała zrana,
Co upiła się przed świtem,
Lecz ta, co wyspana!

P i e r w s z a

255 Upiłabyś się bezemnie
Ze swemi klechami!
Brak ci sprytu! Jam sprzedała
Polskę wraz z królami;
Gdybyś to tak ty, gaduło,
I dotądby stała!...
260 A z wolnymi kozakami
Com ja wyrabiała?
Komu ich nie najmowałam,
Komu nie sprzedałam?
Mają siłę ci, przekłęci!
265 Z Bohdanem ich zgmiotłam,
Już myślałam — pochowani, —
Nie, powstały łotry
Razem z szwedzkim tym przybłądą...
Ach, cóż tam nie było!
270 Złość mnie bierze, kiedy wspomnę...
Baturyn spaliłam,
Sulę w Romnie zatrzymałam
Starszyzny ciałami
Kozackimi... a zwykłymi
275 Sobie kozakami
Zasiewałam ja Finlandję,
Kładłam wały tęgie
Na Orelu... Na Ładogę

345   Sprawa nasza cała!
On ze szczętem dobre zniszczy,
Brata nie ominie!
I rozpuści wolność-prawdę
W całej Ukrainie!
350   Takie się tu, moje siostry,
Kombinują plany!
I na dobrych, i na katów
Szykują kajdany!

Trzecia

355   Więc ja złotem roztopionem
Zaleję mu oczy...

Pierwsza

Lecz do złota on, przeklęty,
Jakoś nie ochoczy!

360   Trzecia

Więc carskimi mu rangami
Skuję ręce obie!...

Druga

365   A ja wszystkie zła i męki
Świata przysposobię!...

Pierwsza

370   Nie, siostrzyczki, nie tak trzeba:
Póki ludzie ślepi,
Trzeba będzie go pochować, —
Tak będzie najlepiej!
Hen, popatrzcie: nad Kijowem
Kometa na niebie,
A nad Dnieprem i Tiasminem
Ziemia się kolebie —

Co Moskale w Ukrainie
Z kozakami robią!
Oto ukaz wydrukują:
315 „Oto z łaski Bożej
Wszystko Nasze i wy Nasi,
Dobrze czy niedobrze!”
Teraz już starożytności
Szukają i strzegą
320 Po mogiłach, bo po chatach
Zabrać niema czego, —
Wszystko wzięli już, aż miło!
Lecz czemu w tej chwili,
Czort ich wie, z tym głupim lochem
325 Tak się pośpieszyli!
Gdyby trochę poczekali,
Aż się cerkiew zwali...
Jużby razem dwie ruiny
W „P c z e l e“ opisali...

330   Druga i trzecia

Pocóżeś nas przywołała?
Byśmy loch ujrzały?

Pierwsza

I loch też. I jeszcze będą
335 Dwa cuda się działy:
W Ukrainie się bliźnięta
Urodzą tej nocy.
Jeden kiedyś jak ten Gonta
Z katów krew wytoczy!
340 Drugi... ten już nasz!... znów będzie
Katom do pomocy.
Jeszcze w łonie nasz, a gryzie...
I to wyczytałam:
Jak wyrośnie Gonta, — na nic

405   Jakby dla nich to Moskale
              Wieźycę zrobili.

Drugi

A dla kogoż? Toć człowieka
Nie wsadzą tam, aby
Gwiazdy liczył...

410   Pierwszy

Ty to mówisz!
Może właśnie wkręcą
Moskalika albo Niemca;
Moskal, Niemiec też nie kiep —
415   I tam nawet znajdzie chleb.

Trzeci

Pocóż takie rzeczy bredzić?
Gdzież tam jakieś wrony,
420   Gdzie Moskale, gdzie wieźyca?
A niechże Bóg broni!
Może każą, by się niosły,
Moskali płodziły?
Bo jest wieść, że car świat cały
Chce zwojować siłą.

425   Drugi

Może tak! Bo kiego licha
Stawiać je na górach?
I do tego tak wysoko,
Że dosięgniesz chmury,
430   Jak tam wleziesz...

Trzeci

Już wiem teraz!
Nas potop zatopi.

375   Czy słyszycie? Zastękała
              Góra nad Czechryniem.
              O!... To śmieje się i płacze
              Cała Ukraina!
380   To zrodziły się bliźnięta,
              A matka szalona
              Zaśmiewa się, że Iwanów
              Obu da imiona!
              Polecimy!... Poleciały
              I lecąc śpiewały:

385   P i e r w s z a

              Spłynie Iwan nasz, ano
              Po Dnieprze do Limanu
                      Z kumą kochaną!

                                  D r u g a
390   Będzie jarczuk w yriju
              Zjadał węże i żmije!
                      Z nim pognam i ja.

                                  T r z e c i a
395   Porwę, będę leciała,
              W piekle skąpię się cała,
                      Bystra jak strzała!

TRZEJ LIRNICZY

              Jeden ślepy, drugi krzywy,
              A trzeci garb nosi...
              Szli ludowi w Subotowie
400   O Bohdanie głosić.

                                  P i e r w s z y
              Ano, wrony, jak to wrony, —
              Gniazd uwiły tyle!

465 Bo się nazjeżdżało
Mnóstwo ludu koło lochu
I panów niemało.
Ot, i nam zarobek przyjdzie!
Zaśpiewajmy, nuż wy —
470 Choć na próbę!

Pierwszy

Bierz go djabli!
Lepiej się połóżmy
I wyśpijmy się! Dzień długi:
475 Będzie czas na pieśni.

Trzeci

I to prawda. Pomódlmy się
I spoczniemy we śnie.
Dziady pod cieniem drzemią klonu,
480 Śpi słońko; ptaszek ani drgnie;
Gdy koło lochu się zbudzono
I do kopania wzięto się.
Kopią już dzień, i kopią dwa,
I trzeci przy lochu —
485 Do muru się dokopali
I spoczęli trochę.
Postawiono zaraz warty...
I sprawnik aż prosi,
By nikogo nie puszczano,
490 W Czechryniu donosi
Do naczalstwa. Przyjechało
Naczalstwo wypięte,
Patrzy: „Trzeba zwalić — mówi —
Sklepienie ze szczętem!
495 Wierniej dieło!...” Rwą w kawały...
Wszystkich strach wziął biały! —
Kościotrupy w lochu spały

435   A pany tam powylażą,
By patrzeć, jak chłopci
Będą ginać, zalewani.

P i e r w s z y

440   Ludzie wy roztropni,
A o niczem nic nie wiecie!
Ot, poustawiano
Tylko poto te figury,
By nie wykradano
Wody z rzeki, by ukradkiem
Piasku nie orano,
445   Co tam tyle go za Tiasmą.

D r u g i

450   Czort wie, co też plecie!
Chociaż nie lżyj, gdy nie umiesz!
A co, jak my przecie
Usiądziemy pod tym wiązem,
Spoczniem w tym zakątku?
Mam ja jeszcze kilka kęsów
Chleba w zawiniątku,
To podjemy przy okazji,
455   Zanim słońko wstanie...
(*Posiadali*). Kto zaśpiewa,
Bracia, o Bohdanie?

T r z e c i

460   Umiem śpiewać i o Jassach,
I o Żółtych Wodach,
I miasteczku Beresteczku.

D r u g i

To i w porę, zgoda,
Bardzo się nam dziś przydadzą, —

Oto na co im się zdały
Bohdanowe pieśni!...

535

Tak loch mały w Subotowie
Moskwa rozkopała!
Lecz Wielkiego Lochu — tego
Się nie doszukała...

1845.17-21.X.

Marjińskie.

I jakby się śmiały,
 Że znów słońce oglądają.
 500 Ot, dobro Bohdana:
 Garnek zbity, żłób przegniły
 I szkielec w kajdanach!
 Żeby bodaj w przepisowych —
 I dziśby się zdały!...
 505 Zaśmieli się... A i s p r a w n i k
 Nie wścieknie się mało! —
 Że, uważasz, nic do wzięcia...
 A on tak się trudził!
 Dzień i noc, a w końcu wyszedł
 510 Na durnia u ludzi.
 Gdyby mu wpadł w ręce Bohdan,
 Gdyby tak się zbudził,
 To w rekrutyby go pognał:
 Jużby się wystrzegał
 515 P r a w i t e l s t w o oszukiwać!
 Jak szalony biega;
 Jaremenkę w mordę wali,
 Po moskiewsku wrzeszczy,
 Ruga naród. Wkońcu dziadów
 520 Moich napadł jeszcze:
 „A wy tutaj co robicie?”
 — „Prosim łaski pana,
 My śpiewamy o Bohdanie...”
 „Ja wam dam Bohdana!...
 525 A łajdaki, darmozjady!
 Też pieśń ułożyli
 O łajdaku takim samym!...”
 — „Nas. panie, uczyli...”
 „Ja nauczę was! Ej, dać im!”
 530 No i odćwiczyli!
 (A moskiewska łaźnia „chłodzi” ---
 I „chłodzi” boleśnie!)

Szarańczą się roją.
Tak się dzieje, Zenobjuszu,
30   Aleksego druhu:
Wszystkoś oddał przyjaciółom,
A oni kpią w duchu.
Mówi Moskwa: „Toć to wszystko
Zdawna było nasze,
35   Myśmy zaś wydzierżawiali
Tatarom na paszę
I Polakom”. — Mniejsza o to,
Niechże i tak będzie!
Tylko czemu z Ukrainy
40   Obcy szydzą wszędzie?
Nie śmiejcie się, obcy ludzie!
Przyjdzie czas, że padnie
Cerkiew-giób, a z pod jej gruzów
Ukraina wstanie!
45   I rozproszy mrok niewoli,
Światło prawdy wznieci,
Wolne będą się modliły
Niewolników dzieci!

1845.21.X.
Marjińskie.

[SUBOTÓW]

5   Stoi we wsi Subotowie
                   Na górze wysokiej
                   Ukrainy grób ogromny,
                   Szeroki, głęboki —
 10   Cerkiew. Bohdan błagał Boga
                   W niej o dobrą wolę,
                   By z Kozakiem dzielił Moskal
                   Dolę i niedolę.
                   Spokój duszy twej, Bohdanie!
 15   Stało się inaczej:
                   Twoja Moskwa grabi wszystko,
                   Co jeno zobaczy.
                   Już mogliw rozkopują,
                   Szukają pieniędzy;
 20   Nie znalazłszy, urągają
                   Złośliwie twej nędzy,
                   Że na trud ich naraziłeś...
                   Takto na skazanie
                   Ty sierotę - Ukrainę
 25   Wydaleś, Bohdanie!
                   Taka ci też dziś podzięka...
                   Kto się znajdzie ninie,
                   Aby cerkiew-grób naprawić?
                   Nikt! Na Ukrainie,
                   Na tej, co pobiła Lachów
                   Pod buławą twoją —
                   Dziś bękarty Katarzyny

25

Mój synu

Niechrzczony, mój synu!
 Nie ja ciebie chrzcić będę,
 Inni to uczynią,
 Ja nie dowiem się nawet
 30 Twojego imienia...
 To okropne... Mój synu...
 Byłam nie uboga...
 Przebacźże mi... Ja łzami
 U Boga na niebie
 35 Dobrą dolę wyblągam
 I pošę do ciebie!"

40

Tak przez pole szła łkając,
 We mgle się chowała
 I, łzy lejąc, cichutko
 O wdowie śpiewała,
 Jak to wdowa swych synów
 W Dunaju chowała:
 „Tam na polu mogiła,
 Do niej wdowa chodziła,
 45 Do niej wdowa biegała,
 Ziół trujących szukała.
 Ziół trujących nie było,
 Lecz dwóch synków przybyło.
 W kitajeczkę spowiła
 50 I na Dunaj puściła:
 — Cichy, cichy Dunaju!
 Niechaj sobie pływają.
 A wy, złote piaseczki,
 Nahodujcie dziateczki
 55 I wykąpcie, wymyjcie,
 Do snu oczy nakryjcie!"

NAJEMNICA

POEMAT

Wczesnym rankiem w niedzielę
 Mgła po polu się ściele;
 Na mogile, wśród pola,
 Niby wiotka topola,
 5   Mołodyca schylona.
       Coś przygarnia do łona
       I się skarży i gwarzy:
       „Ach tumanie, mgło siwa,
       Losie mój nieszczęśliwy!
 10   Czemu ty mię nie skryjesz
       Wśród szerokiej niwy?
       Czemu mię nie pochłoniesz,
       Nie zagrzebiesz w ziemi
       Razem z moją niedolą,
 15   Ze łzami mojemi?
       Nie, nie gub mię, tumanie!
       Tylko schowaj w polu,
       Aby się nikt nie naśmiewał
       Nad moją niedolą!
 20   Nie samotna ja w świecie —
       Mam rodziców w chacie...
       I mam przecie, tumanie,
       Tumanie, mój bracie,
       Dzieciąteczko...

90

Słoneczko na niebie świeciło
I ani jednej chmurki, — cicho
I lubo jak w raju,
Schowało się gdzieś w sercu licha,
Jak zwierz w ciemnym gaju.

95

W raju takim czemuż starym
Serce posmutniało?

Czy się dawne jakie licha
W chacie odezwało?

100

Czy wczorajsze, zadławione,
Znów się poruszyło?

Czy zaledwie wykluwa się —
I raj zachmurzyło?

Nie wiem ja, o czym dumają
Starzy, chyląc sędziwe skronie.

105

Może się już wybierają
Do Pana Boga

I myślą: daleka droga?

Kto to im dobrze zaprzęże konie?

110

„Kto nam, Naściu, zamknie oczy?

Kto to nas pochowa?”

— „I ja nie wiem... Dawno to już

Waży moja głowa,

Aż mi smutno: sami jedni

Co dzień starzejemy,

115

A nie wiemy jeszcze, komu

Dobro przekażemy”.

— „Posłuchajno!... czekaj!... słyszysz?...

Coś tam za wrotami

120

Jak dzieciątko płacze!... słyszysz?

Biegnijmy!...” — „Bóg z nami!”

— „Wszak mówiłem, że coś będzie“.

Razem się zerwali,

Był sobie dziad i baba.
Od dawiendawna w gaju ponad stawem,
Ustronnie w futorku mieszkali,
60   Jak dziątek dwoje, —
              Wszędzie oboje.
W dzieciństwie razem jagnięta pasali,
A potem pobrali się,
Dobytku doczekali się,
65   Kupili futor, staw i młyn,
              Ogródek w gaju założyli,
              Pasiekę sporą zgromadzili, —
              Wszystkiego mieli wbród.
Lecz Bóg nie obdarzył dziatkami,
70   A tutaj śmierć za plecami.

Któż na starość ich przygarnie
Pocieszy, usłuży?
Kto zapłacze, kto pochowa,
Kto wspomni o duszy?
75   Kto pocziwie odziedziczy
              Dobro przysporzone?
Kto ich wspomni słowem wdzięcznem,
              Jak dziecko rodzone?
Ciężko dzieci pielęgnować
80   W ubożuchnych chatach,
Ale stokroć gorzej starzeć
              W bogatych komnatach,
Starzeć, starzeć i umierać.
              I porzucić mienie
85   Ludziom obcym, obcym dzieciom,
              Na śmiech i strwonienie.
I dziad i baba raz w niedzielę
              W koszulach białutkich, aż miło,
Na przyźbie oboje siedzieli.

Dzieje się tu z nami!
Aż trzy pary kumów starzy
160 Z radości zwołali
I ochrzcili, nie zwlekając,
I Markiem nazwali.
Rośnie Marko. Ci nie wiedzą,
Jak i gdzie go sadzać,
165 Co z nim robić, gdzie położyć
I jak mu dogadzać.
Rośnie Marko. Rok już mija...
W rozkoszy opływa
Krówka dojna, karmicielka.
170 Wtem, raz, czarnobrewa,
Białolica, młoda, hoża,
Przyszła młodyca
Na futorek ten szczęśliwy
Jako najemnica.
175 „Cóż? weźmiemy, Naściu? dobrze?”
Pyta starowina.
— „A weźmiemy... starzyśmy już,
Słabi; a dziecina,
180 Choćto ono i podrosło,
Ale zawsze trzeba
Tupcać jeszcze koło niego”.
— „I ja wiem, że trzeba,
Bo ja także część roboty
Miałem, chwała Bogu...
185 Poddeptałem się. Więc dobrze:
Cóż weźmiesz, niebogo?
Na rok, czy jak?”
— „Tak co dacie?”
— Nie! ty licz, gdy płacą;
190 Trzeba, doniu, liczyć pieniądz
Zarobiony pracą.

Biegną do wrót — i w milczeniu
Nagle postawali.
125 Patrzą; tuż koło przełazu
Leciutko spowite
Dziecko leży, nowiuteńką
Świteczką okryte.
130 Ach, to matka spowijała
I matka okryła
Na dzień letni świtką lnianą!...
Patrząc się modliła
Para siwa. A serdeczne,
Jakgdyby błagało,
135 Z upowicia ku obojgu
Rączki wyciągało
Drobniuteńkie... i zamilkło,
I już tylko kwili,
A nie płacze.
140 „A co, Naściu,
Cośmy to mówili?
Ot i szczęście, ot i dola!
Widzisz, Bóg łaskawy!...
145 Bierz go prędzej, bierz, spowijaj!
Widzisz, jaki żwawy!
Nieś do chaty, ja zaś na koń,
Zwinę się z kumami
W Horodyszczach...”
Dziwnie jakoś
150 Dzieje się tu z nami!
Jeden syna rodzonego
Wypędza, przeklina,
Inny świeczkę za grosz krwawy
Kupuje, chudzina,
155 I stawia ją przed obrazem
Z modlitwą i łzami —
Nie ma dziatek!... Dziwnie jakoś

Oprócz Marka maleńkiego;
Lecz on nie wie tego,
Dlaczego to najemnica
230 Łzami zlewa jego;
Nie wie, za co go tak Hanna
Pieści w każdej chwili, —
Sama nie zje, nie wypije,
A jego posili.
235 Nie wie Marko, jak w kołysce,
Nieraz o północy,
Gdy on ocknie się, poruszy, —
Ta zaraz jak z procy
Przyskoczyła, przeżegnała,
240 Ukrywa, kołysze;
Z drugiej izby słyszy ona,
Jak dzieciątko dysze.
Zrana Marko do swej niani
Rączkami się zrywa,
245 Niestrudzoną najemnicę
Mamą już nazywa...
Nie wie Marko... rośnie sobie,
Dziecina szczęśliwa.

Niemąło wody upłynęło,
250 Niemąło i lat już minęło;
I na futor lichy zajrzało,
I łez kosztowało niemąło.
Babusię Naścię pochowano
I ledwie, ledwie odchuchano
255 Trochima dziada. Przeminięła
Jednakże bieda — i zasnęła.
I łaska błogosławieństwa Bożego
Powróciła z poza gaju ciemnego
I w dziadowskiej chacie znów odpoczęła

Bo jak ludzie powiadają:
     Nie licząc, nie mamy.
 A więc może tak, nieboga:
 195   My ciebie nie znamy,
     Ani ty nas. A pomieszkasz,
     Rozpatrzysz się w chacie,
 Rozpoznamy i my ciebie; —
     Wtedy o zapłacie
 200   Pomówimy! Czy tak?"
                                     — „Dobrze.”
 — „Więc rozgość się w chacie.”
 Zgodzili się. Mołodyca
     Rada i wesola,
 205   Jakby pana poślubiła,
     Zakupiła siola.
 Czy to w chacie, czy na dworze,
     Czy koło bydłatka —
 I wieczorem, i do świtu;
 210   A koło dzieciątka
 Tak i ślęczy niby matka —
     I zawsze jej mało:
 To go czesze, myje, tańczy,
     To koszulkę białą
 215   Co dzień Boży chłopcu wkłada;
     Śpiewa mu, swywoli,
     Wózki robi, a w niedzielę
     Z rąk wziąć nie pozwoli.
 Dziwują się staruszkowie,
 220   Błogosławią Boga,
     A bezsenna najemnica
     Co wieczór, nieboga,
     Dolę ciężką swą przeklina,
     Gorzko, gorzko płacze;
 225   Lecz nikt tego nie posłyszysz,
     Nikt łez nie zobaczy

295 Najemnica tylko szepce:
„Matka... matka... matka!...”

Po tygodniu mołodyce
Korowaj miesiły
Na futorze. Stary ojciec
Hula co ma siły,
300 Tańczy dziaduch z kumoszkami,
Podwórze wymiata;
Kto mu tylko się nawinie —
Całuje się, brata,
Warenuchą go częstuje...
305 Na pozór — jak młodzi,
Biega, zwija się, zaprasza,
A zaledwie chodzi.
Wszędzie hałas, rwetes, śmiechy,
W chacie i na dworze.
310 Wytoczono żłoby gościom,
Co stały w komorze.
Pieką, smażą... ale obcy,
Czeladź nie domowa.
A przecież Hanna? Na pielgrzymkę
315 Poszła do Kijowa.
Nadaremnie stary prosił,
A Marko aż płakał,
Ażeby mu matką była.
„Nie, Marku, to zakał
320 Byłby dla was... wy bogaci...
Trzeba ludzi bać się —
Matką — prosta najemnica!...
Będą z ciebie śmiać się.
Niechże wam Bóg dopomaga!
325 Pójdę się pokłonię
Świątym Pańskim, a z Kijowa,
Skoro Bóg ochroni,

260 Ot już Marko czumakuje
I w jesieni nie nocuje
Ani w chacie, ni u chaty...
A więc pora i za swaty.
„Kogożby to?” — stary duma
265 I u Hanny prosi
Rady dobrej. Najemnica
Tak Marka wynosi,
Że chciałaby dlań conajmniej
Dziecka królewskiego.
270 „Marka możeby rozpytać?”
— „Więc spytajmy jego”.
Rozpytali... Zwinęli się
I ze starostami...
Niezadługo powrócili
275 Ludzie z ręcznikami,
Z chlebem świętym zamienionym,
I pannę w żupanie
Taką śliczną wyswatali,
Że w samym hetmanie
280 Krewby wrzała... Takiego to
Dziwa dokazali.
„Bóg zapłać wam!” — mówi stary --
Lecz ja kończyć lubię
Rzecz zaczęta; teraz trzeba
285 Pomyśleć o ślubie
I weselu. Ale ot co:
Matki my nie mamy!
Nie dożyła moja Naścia!...”
I zalał się łzami.
290 A u progu najemnica,
Chwyciwszy rękami
Za odźwierek, obumarła.
I ucichła chatka;

I u stołu posadzili,
O Kijów pytali.
Ona im opowiadała,
Ci ją częstowali.
365 Przynurzyła Katarzyna
Pościel jej w komnacie,
Aby sobie odpoczęła
Po podróży w chacie.
Za co oni mię kochają?
370 Za co poważają?
O, Boże mój miłosierny!
Czy się domyślają?
Być nie może!... Jam mu nigdy
I poznać nie dała...
375 To z dobroci...”
I biedaczka
Ciężko zapłakała.

Trzykroć już kra zamarzała,
Po trzykroć topniała,
380 Trzykroć Hannę do Kijowa
Kachna wyprawiała,
Jak rodzoną. Po raz czwarty
Żegnała niebogę
Aż na polu u mogiły
385 I prosiła Boga,
Aby prędzej powracała,
Bez niej bowiem w chacie
Tęskno jakoś i samotnie,
Jak po matki stracie.

390 Jakoś po Wniebowzięciu, w niedzielę,
Trochim w koszuli białutkiej,
Czując słoneczko na ciele,
Usiadł na przyźbie czyściutkiej

- Wróćę do was, jak przyjmiecie.
Dopóki jest siła,
330 Służyć będę.”
Czystem sercem
Pobłogosławiła
Marka swego... Zapłakała
I wyszła za wrota.
- 335 Rozigrało się wesele.
I grajkom robota,
I podkówkom. Płynie struga
Po stołach miodowa.
A tymczasem najemnica
340 Zdąza do Kijowa.
Przyszła — nawet nie spoczęła —
Pieniędzy nie stało
Na akafist u Barbary, —
I choć to sił mało,
345 Najęła się wodę nosić,
Nosila, nosila —
I z ośmiu kóp zarobionych
Markowi kupiła
Tuż w pieczarach kaptureczek
350 Iwana świętego,
Aby głowa nie bolała
U Marka młodego;
I pierścionek u Barbary
Dla Kachny dostała,
355 I oddawszy świętym pokłon,
Do domu wracała.
- Powróciła. Katarzyna
I Marko spotkali
Za wrotami; potem w chacie
360 Serdecznie witali

430   Z wosku świeconego
Troje świeczek; sobie tylko
                  I dla Marka swego
Nie przyniosła nic... już na to
                  Pieniędzy nie stało,
A zarobić sił nie miała.
435   „Ot jeszcze zostało
Pół placuszka!”
                  I dzieteczkom
Po częście rozdała.

440   Weszła w chatę. Katarzyna
                  Jej nogi umyła,
Postawiła podwieczorek.
                  Nie jadła, nie piła
Stara Hanna.
                  „Katarzyno!”
445   Cicho, cicho mówię:
                  Dziś niedziela?”
                  „Piątek, Hanno!”
— „Niech tam kto zamówi
U świętego Mikołaja
450   Akafist, — a może
Co tam Marka zatrzymało,
                  Lub chory, broń Boże!”
I łza po łzie z oczu starych,
                  Przygasłych sływała.
455   Ledwie - ledwie, jak rozbita,
                  Od stołu powstała:
„Nie ta już ja, Katarzyno,
                  Co dawniej bywała:
Zleniwiłam, sił już nie mam...
460   Daremnie trzymacie.
Ciężko, ciężko jest umierać
                  W cudzej ciepłej chacie!

I cieszył się dziad wnuczętami.
 395 Tuż przy nim wnuk bawił się z psami,
 A wnuczka w spódniczce matczynej
 Szła niby do dziada w gościnę.
 Stary za boki się chwycił, —
 Powstał i wnuczkę powitał,
 400 Niby naprawdę jak młodycę:
 „A gdzie to podziałas palanicę?
 Czy w domu ją zapomniałaś?
 Czy może wcale nie miałaś?
 405 Czy wilcy odjęli ci w borze?...
 A, wstydź się, wstydź się, pani-matko!”
 Aż zerk: najemnica przed chatką.
 Pobiegli ją witać na dworze
 I stary dziad, i wnuczęta.
 „A Marko czy w drodze?”
 410 Zapytuje dziada Hanna.
 „Dotąd jeszcze w drodze”.
 — „A ja ledwie się dowlokłam
 Do chaty... Bóg z nimi!
 Nie chciało się umrzeć samej
 415 Pomędzy obcymi.
 Byle Marka się doczekać...
 Coś w piersiach mię boli”.
 I wnuczętom z kobiałeczki
 Wyjmuje powoli
 420 Medaliki i krzyżyki.
 Jarynce sznureczek
 Pacioreczków i czerwony
 Z folgi obrazeczek,
 A Karpowi ptaszę złote
 425 I koników parę,
 Katarzynie pierścioneczek
 Od świętej Barbary
 (Czwarty to już), a dziadowi

500 A dla wszystkich — czerwonego
Wina z Carogradu
Wiader ze trzy w beczuleczce
I kawioru z Donu, —
Wszystko wiecie, nie wie tylko,
Co się dzieje w domu.

505 Idzie Marko, nie dba o nic.
Przyszedł — „Sława Bogu!”
I otwiera butnie wrota,
I modli się Bogu.
„Czy słyszysz ty, Katarzyno?
Biegnij na spotkanie.
Przyszedł! przyszedł!... biegnij prędzej!
510 Niech tu zaraz stanie!
Chwała Tobie, Chryste Jezu!
Ledwie doczekała!”
I Ojciec nasz cicho, cicho
Jak przez sen szeptała.
515 Stary głaszczę woły siwe
I jarzma zdejmuję
Wyrzynane, a Katrusia
W Marka się wpatruje.
„A cóż Hanna, Katarzyno?
520 Gdzież to moja głowa?
Czy nie żyje?”
— „Żyje jeszcze,
Lecz bardzo niezdrowa.
Prędzej, Marku, chodź do chaty,
525 Póki się turbuje
Dziad z wołami... Ona dawno
Ciebie oczekuje”.
Wchodzi Marko mój do chaty
I stanął u proga...
530 Aż się przeląkł. Hanna szepce:

Rozniemogła się nieboga,
Chleb Pański przyjęła
465 I ostatnie pomazanie, —
Lecz się nie podjęła.
Stary Trochim po podwórzu
Jak zabity chodzi;
Katarzyna od cierpiącej
470 Oczu nie odwodzi;
Całe przy niej dni przepędza,
Przy niej i nocuje.
A tymczasem puszczyk w nocy
Złe coś prorokuje
475 Na komorze. Coraz częściej,
Z każdym dniem, godziną
Chora pyta — ledwie słycać:
„Doniu, Katarzyno!
Nie przyjechał jeszcze Marko?
480 Gdybym ja wiedziała,
Że doczekam, że zobaczę,
Tobym poczekała”.

Idzie Marko z czumakami,
Idąc wyśpiewuje,
485 Nie pośpiesza do gospody —
Wolików żałuje.
Wiezie Marko Katarzynie
Sukna cieniutkiego,
A staremu pas bogaty
490 Z jedwabiu kraśnego;
Najemnicy na oczepek
Wiezie złotej lamy
I czerwoną chustkę dużą
Z całemi haftami.
495 Dla dziatczek ma trzewiczki,
Fig i winogradu,

KAUKAZ

(Serdecznemu mojemu Jakóbowi de Balmain)

Kto mi to da, aby głowa moja wodą była,
a oczy moje źródłem łez, abym we dnie
i w nocie płakał pomordowanych...

Jeremjasz, IX, 1.

Za górami góry, chmurami zasłane,
Czarną dolą wzeszłe, świeżą krwią polane.

Zdawiendawna orzeł dręczy

Tam Prometeusza,

5

Co dnia serce mu rozbija

I żebra rozkrusza:

Choć rozbije, nie wypije

Krwi bijącej wiecznie;

Serce znowu zmartwychwstaje,

10

Znów bije serdecznie.

Nie umiera prawda nasza,

Nie umiera wola;

Nie wyorze na dnie morza

Chciwy zbrodzień pola

15

I nie skuje żywej duszy,

Ni żywego słowa,

Nie pohańbi chwały Bożej,

Błudniertw nie przechowa.

20

Nie nam do sporu z Tobą stawać

Ni sądzić to, co czynisz Ty,

Chwała... chwała Bogu!
Chodźno bliżej, nie lękaj się...
Mam ci coś powiedzieć.
Wydź, Katrusiu: ja Markowi
535 Mam coś opowiedzieć”.
Wyszła z chaty Katarzyna.
Marko się nachyla
U wezglowia najemnicy...
Chora się wysila.
540 „Spójrz na mnie! Widzisz, Marku,
Jakem ja zmarniała?
Ja nie Hanna — najemnica...
Ja...”
I oniemiała...
545 Marko płacze. Zwolna oczy
Znów się otworzyły:
Pilnie, pilnie popatrzała,
Łzy się potoczyły,
Przebacz, Marku!... W cudzej chacie
550 Cała służba moja —
To pokuta... Przebacz, synu!...
Ja... ja matka twoja”.
I zamilkła...
Padł mój Marko,
555 Aż ziemia zadrżała —
Zemdlał. Ocknął się... do matki —
Lecz matka już spała.

1845.XI.13.
Perejasław.

55   Psiarzom i sforom gońcących rzesz
I miłościwym carom łez,
                          Sława!

                          I wam chwała, sine góry
                          W niebieskiej otchłani,
60   I wam, o rycerze mężni
                          I niezapomniani!
                          Walczcie przeto — a zwalczycie!
                          Bóg o was pamięta:
                          Z wami siła, z wami wolność,
65   Z wami prawda święta!

                          „Czurek i sakła — skarb to twój,
                          Nie darowany, nie zebrany;
                          Nikt cię nie porwie w auł swój
                          I nie zakuje cię w kajdany.
70   A u nas? O, my już nie prości,
                          Czytamy księgi swych proroków!...
                          I od więziennych pęt i oków
                          Do jasnej tronu wysokości
                          Wszyscyśmy w złocie i... w nagości.
75   U nas się uczcie! Gdyś nie kiep,
                          Poznasz, po czemu sól i chleb!...
                          My chrześcijanie: w każdym siole
                          Cerkwie, obrazy, nawet Bóg!
                          Nas tylko sakła w oczy kole:
80   Czemuż jej ściany, dach i próg
                          Nie przez nas dane? Czemuż wam
                          Ów czurek wasz nie rzucim zwinnie,
                          Jak temu psu? I czyście nam
                          Za słońce płacić nie powinni?
85   I tylko to! My nie poganie,
                          Myśmy rzetelni chrześcijanie,
                          Nie wiele trza nam!... Gdybyż tak

Nam jeno płakać, płakać, płakać
I co dnia chleb gorzkimi łzy
I krwawym zlewać potem!

Zgrają

25 Nad nami katy się znęcają,
A prawda krwią pijana śpi!
Kiedyż, kiedyż się ocuci?
Kiedyż snem okolisz,
30 Boże, czoło Twe zmęczone,
A nam żyć pozwolisz?
My wierzymy Twojej mocy
I słowu żywemu:
Wstanie prawda, wolność wstanie
I Tobie jednemu
35 Pokłoni się lud daleki
Na wieki i wieki.
A tymczasem — płyną rzeki,
Krwi czerwonej rzeki!...

40 Za górami góry, chmurami zasłane,
Czarną dolą wzeszłe, świeżą krwią polane.
Toż My, Najmiłsiwi, — tam,
Schwyтали wolność, głodną, nagą —
Karmim ją szydem i zniewagą —
45 A trupów pełne paszcze jam,
Straconych ogniem i żelazem!
A łez? a krwi?... Napoiłbyś
Imperatorów wszystkich razem,
Z dziećmi, z wnukami skąpać dziś
50 Ich mógłbyś we łzach wdów steranych,
W dziewczęcych, w noc bezsenną lanych.
Matczynych zaś gorących łez
I tych ojcowskich, starych, krwawych —
Nie rzeki — morze poza kres!
Ogniste morze!... Sława, sława

Skórę, a nie duszę,
Więc łupicie według prawa
Córce na kożuszek,
125 Bękartowi na wyprawę,
Żoncy na rupiecie,
Sobie na to, o czym wiedzieć
Nie ma żona, dzieci!

Za kogoś się ukrzyżował,
130 Chryste, Synu Boży?
Za nas dobrych, czy za słowa
Prawości, czy może,
Byśmy Tobie urągali?
Natośmy się zdali!

135 Kaplice, cerkwie i ikony,
Świeczników szereg, mirry dym,
I oto przed obrazem Twym
Bez przerwy nowe wciąż pokłony
Za kradzież, wojnę i za krew:
140 By bratnią krew móc przelać — proszą,
A wraz pokrowiec Ci przynoszą,
Wykradzion z tłących domu drew.

Oświeceniśmy i chcemy
Innych też oświecić,
145 Dla tej dziatwy ślepej trzeba
Słońce prawdy wzniecić.
Wszystko damy, tylko chciejcie
Nam się ofiarować:
Nauczymy kuć kajdany
150 I knuty rychtować,
A także łańcuchy nosić,
Lub turmy murować.
Nauczymy, tylko dajcie
Wziąć górskie przestworza, —

Wy z nami bliżej się poznali,
Tobyście wiele skorzystali!
90 U nas przestrzeni starczy wszak:
Choćby ten Sybir nieprzejrzany!
A turm? A ludu? Jakiż ciąg?
Od Finna aż po Mołdawiany
We wszelkiej mowie — milczą wkrąg,
95 Tak błogo im! — Więc poznaj nas.
Tu Biblię świętą czytać raczy
Zakonnik święty i tłumaczy,
Że car, co ongi świnie paśł
I żonkę druha wziął do siebie,
100 Ubiwszy męża, — teraz w niebie!
Ot jacy w niebie przyjmą nas!
A tyżeś ciemny, miły bracie,
Nie wyćwiczonyś jest w dogmacie,
My cię nauczym! U nas drzyj,
105 Drzyj oraz daj —
I zaraz w raj,
Choć wszystkich krewnych tutaj pchnij!
I czegoż my nie potrafimy?
Siejemy grykę, świat liczymy,
110 Francuza łajem, wyprzedajem,
Lub przegrywamy w karty wzajem
Swych ludzi (trzebaż spłacać dług!),
Nie pogan, — chrzczonych, ale... sług.
My nie Hiszpanie! Boże zbaw,
115 Byśmy kradzione kupić mieli,
Jak Żydy te! My podług praw!

Podług prawa apostoła
Wy brata kochacie?
Marni, nędzni obłudnicy
120 W niewiniątek szacie!
Oto w bliźnim miłujecie

I МЕРТВІМ І ЖИВІМ І НЕНАРОЖДЕНИМ
ЗЕМЛЯКАМ МОЇМ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРА-
ЇНІ МОЄ ДРУЖНЕЄ ПОСЛАНІЄ

Przełożył
CZ. JASTRZĘBIEC-KOZŁOWSKI

DO UMARŁYCH I ŻYWYCH I NIENARODZONYCH
RODAKÓW MOICH NA UKRAINIE
I NIE NA UKRAINIE MÓJ LIST PRZYJACIELSKI

„Jeśliby kto rzekł: miłuję Boga, a brat-
taby swego nienawidził, kłamcą jest“.

I List powszechny Jana Apostoła, IV, 20.

Słońce wschodzi i zachodzi,
Dnie mijają w trudzie,
Odpoczywa znów świat cały
I zmęczeni ludzie.
5 Tylko ja, jakby mię Pan Bóg
Przeklął w swoim gniewie,
Dniem i nocą na rozdrożach
Płacę — a nikt nie wie,
A nikt nie wie i nie widzi.
10 Głusi, ślepi — głupczo
Wymieniają swe kajdany
I słusnością kupczą,
Znieważają Pana, ludzkie
Zaprzęgają plemię
15 W ciężkie jarzma; orzą biedę,
Biedę sieją w ziemię...
A co wszędzie? Obaczycie,
Jakie będą plony!

155

To ostatnie... bośmy wzięli
I pola i morza!

160

I ciebie pognali, mój druhu jedyny,
Jakóbie mój miły! Nie dla Ukrainy,
Ale dla jej kata przelewałś krew.
I miałeś się opić, pragnieniom swym wbrew,
Moskiewską trucizną z moskiewskiej tej szklany!
O, druhu mój, druhu ty niezapomniany!
Bywaj duchem w ziemi ukraińskiej
A mknij z kozakami tam ponad brzegami,
165 Na groby stepowe rozryte spójrz raz
I płacz z kozakami drobniutkiemi łzami,
I mnie z tej niewoli czekaj w dobry czas.

170

A tymczasem — dumy moje
I mój ból żałosny
Zasieję tu: niechaj z wiatrem
Naszych stepów rosna.

175

Wiatr cichy hen uniesie
Z ukraińskiej ziemi
Moje dumy aż do ciebie:
Ty łzami bratniemi
Przyjmiesz, druhu mój serdeczny,
Cicho je czytając,
I mogiły, stepy, góry,
I mnie wspominając.

1845.18.XI.

Perejasław.

Sierotą Dnieprby został pono
Ze swemi góry wraz świętami!

55 O, gdyby się stało, byście nie wrócili,
Byście tam podechli, gdzieście wrośli w łan!
Nie zapłacze matka, dziecko nie zakwili
I już waszych bluźnierstw nie usłyszy Pan;
60 Słońce już nie będzie grzać cuchnącej mierzwy
Na tej czystej, wolnej ziemi łąk i zbóż;
I nikt się nie dowie, jakimiście też wy
Orłami, i przeto nie wydrwi was już.

Otrzeźwicie! Bądźcie ludźmi,
Bo źle będzie z wami!
65 Rychło ci, co są w okowach,
Już je zrzucą sami.
Przyjdzie sąd, przemówią góry,
Dniepr przemówi, gorze!
I krew spłynie stu rzekami
70 Aż w błękitne morze —
Waszych dzieci krew... a w kimże
Znajdzie się ucieczka?
Brat się wtedy wyprze brata,
Matka wyprze dziecka;
75 Dym pożarów gęstą chmurą
Zaćmi słońce jasne
I po wieczny czas was przeklną
Wasze syny własne!
Kalać Boże podobieństwo
80 Błotem — grzech to przecie!
Dzieci swych nie zwódcie, iż
Poto są na świecie,
By panować tylko... bowiem
Nieuczzone oko
85 Zajrzy im do samej duszy

Opamiętaj się, zła dziatwo,
20 Ludu niezdarzony!
Oto spójrzcie na raj cichy,
Na swą Ukrainę:
Szczerem sercem umiłujcie
Dostojną ruinę.
25 Zrzućcie pęta, bądźcie braćmi!
W obcym kędyś kraju
Nie szukajcie, nie pytajcie
O to, czego w raj
Niema nawet, a nietylko
30 Tam na cudzych łęgach...
W chacie własnej — własna prawda,
Wolność i potęga!

Ni Ukrainy drugiej w świecie,
Ni Dniepru niema i nie było.
35 A wy się w obcy świat ciśniecie
Po dobre dobro, wolność miłą,
Po dobro święte, po braterstwo
Braterskie... I znalazłszy w dali,
Z pól obcych wyście nieśli siłą
40 I do ojczyzny przydźwigali
Ogromnych słów ogromne mnóstwo
I nic ponadto... Bóg — krzyczycie —
Nie poto wszakże dał wam życie,
Ażeby fałsz wam był za bóstwo!
45 A po dawnemu się płaszczycie,
Wyzyskujecie znów ubóstwo
Tych ciemnych braci swych, co orzą,
I do niemieckich krajów dalej
Ciśniecie się po prawdę Bożą...
50 Ze sobą gdybyście zabrali
Całą chudobę też, kradzioną
Przez waszych dziadów, to na ziemi

120 Nie zdążywszy jeno własnej
Poznać! — „Kiedyś przecie
W swym języku mówić będziem,
Gdy Niemiec pomoże,
A do tego i historję
125 Naszą nam wyłoży.
Wtedy weźmiem się do dzieła!”

Dobrzeście się wzięli
Ze wskazówką tych niemieckich
Swych nauczycieli;
Gdy gadacie, sam Szwab — mistrz wasz —
130 Zbity z pantałyku,
Nie dopiero my, prostacy.
A co było krzyku!
„I harmonja, i potęga,
Muzyka i basta!
135 Nasze dzieje? To hymn o tem,
Jak wolny lud wzrasta.
Co nam jacyś tam Rzymianie?
Czort wie co, — nygusy!
U n a s sławne, wiekopomne
140 Koklesy, Brutusy!
U n a s wolność rosła bujnie,
Kapała się w Dnieprze,
Spała w górach, wolnym stepem
Przykryta w najlepsze!”
145 We krwi się kapała ona,
A spała na kupach,
Na kozackich trupach wolnych.
Okradzionych trupach!...

150 Dobrze się przyjrzyjcie tylko,
Czytajcie odnowa
O tej sławie — a czytajcie

Głęboko — głęboko!
Przejrzą, biedni, w czyjej skórce
Chodzicie... I wnuki
Was potępia... Mędrsze będą
90 Od mędrców — nieuki.

Bo kto się uczy jak potrzeba,
Ten swoją własną mądrość ma.
Lecz wy się pchacie aż do nieba
I „My — nie my! i jam — nie ja!
95 Wiem, widzę wszystko: niemasz ani
Żadnego nieba, ni otchłani;
Bóg nie istnieje — tylko ja,
No i ten kusy Szwab! — wołacie —
A więcej nikt”. — „No, dobrze, bracie,
100 Coś ty za jeden?”
— „My nie wiemy.
Niechaj Niemiec powie”.

Tak to wy się w obcych krajach
Uczycie, panowie!
105 Rzeknie Szwab: „Wyście Mongoli
„Mongoli! Mongoli!
Złocistego Tamerlana
Wnukowie my goli”.
Rzeknie Szwab: „Wyście Słowianie”.
110 „Słowianie zaiste!
Sławnych dziadów myśmy nędzne
Potomstwo bezkrwiste!”
Co sił Hankę, Szafarzyka,
Kollara czytacie
115 I w słowianofilów poczet
Z uporem się pchacie.
Mowę wszystkich już słowiańskich
Narodów umiecie,

Zwaliliśmy sami?
Polska padła, tak! lecz zgniotła
I was pod gruzami.
190 To tak ojcowie wasi lali,
Swą krew za Moskwę i Warszawę
I wam, swym synom, przekazali
Kajdany własne, własną sławę!

Dowalczyła się do kresu
195 Nasza Ukraina:
Syn okrutniej ją niż Lachy
Na krzyżu rozpina;
Zamiast piwa — krew przeczystą
Z pod jej serca toczy,
200 Powiadając, że oświecić
Chce matczyne oczy
Współczesnemi światły; pragnie
Wieść ją „z duchem czasu” —
Ją, niemowę niewidomą,
205 Ją, dzikuskę z lasu!
Dobrze! Wiedźcie, pokazujcie!
Ją starą niełatwo
Uczyć, jak się ma tą nową
Opiekować dziatwą.
210 Uczcie ją!... A za naukę
(Nie troszczcie się!) snadnie
Matka dobrze wam zapłaci:
Oto łuska spadnie
Z waszych oczu nienasytnych;
215 Zobaczycie żywy
Poblask chwały swoich dziadów
I ojców złośliwych!
Nie tumańcie sami siebie!
Do czytania siądźcie,
220 A zgłębiając obce rzeczy,

Od słowa do słowa.
Nie opuśćcie ani kropki,
Ani jednej joty,
155 Poczem każdy z was niech siebie
Sam zapyta: kto ty?
Jakich ojców myśmy dzieci?
Kto nas skuł i za co?
— A ujrzycie, czym są wasze
160 Brutusy! — Ladaco,
Podnóżki, sługi, Moskwy śmiccie;
Warszawskiem błotem — wasze pany,
Jaśniewielmożne te hetmany!
Więc czemu wy się chełpić chcecie,
165 Synowie biednej Ukrainy?
Tem, że chodzicie w jarzmie pono
Lepiej, niż dziady w dawne czasy?
Nie chełpcie się! z was drą dziś pasy,
Z nich czasem zaś i łój topiono!
170 Może tem, że bractwo wiary
Broniło? że wrażą
Trebizondę i Synopę
Pałac — kluski warzą?
Służnie: dla nich były kluski,
175 Dla was — niesmak wielki;
I na Siczy mądry Niemiec
Sadzi kartofelki.
Wy je odeń nabywacie,
Jecie bez obawy
180 I sławicie Zaporozę.
A czyj to pot krwawy?
Czyją krwią — by dać ziemniaki —
Nasiąkła ojczyzna?
Wszystko jedno, byle ziemia
185 Była dzisiaj żyzna!
A chwalicie się, że Polskę

Zmartwychwstanie dobra sława,
Sława Ukrainy,
Niemierzchnące światło wszędzie
Jaśnią szczerzłotą...
260 Więc się, bracia, obejmijcie. —
Proszę, błagam o to!

1845.14.XII.

Wjunyszczu.

Od własnych nie strońcie.
Bo kto matkę zaniedbuje,
Bóg go karze nędzą,
Własne dzieci go się wyprą
225 I z chaty wypędzą,
A i obcy nie przygarną,
Jeno precz odbiegają;
Zły nie znajdzie w całym świecie
Domu radosnego.
230   Płaczę, gdy przypomnę sobie
Czyny pradziadowe:
Ciężkie czyny! Wesolego
Życiabym połowę
Oddał chętnie, by zapomnieć,
235 Co to są za czyny...
Taka oto sława nasza,
Sława Ukrainy!...
      Tak i wy czytajcie, by się
Nie — jak śpiącym — śniły
240 Wszystkie krzywdy; by się wielkie
Rozwarły mogiły
W oczach waszych; byście mogli
Spytać odgrzebaną
Kość męczeńską: kiedy, kogo,
245 Za co krzyżowano?...
Obejmijcież, bracia moi,
Najmłodszego brata, —
Niechże matka się uśmiechnie,
Matka w łyzy bogata;
250 Twardą ręką niech przeżegna
Dzieci swojej ziemi,
Niech dziateczki ucałuje
Ustami wolnemi.
I w niepamięć pójdą dawne
255 Sromotne godziny,

20 Jakie będą żniwa!
Opamiętaj się, szalona,
Dziatwo nieszcześliwa!
Cichy raj obaczcie jeno,
Miłą swą krainę;
Pokochajcie szczerem sercem
25 Tę wielką ruinę!
Zrzućcie więzy i kajdany!
I na obcych ziemiach
Nie szukajcie, nie pytajcie
O to, czego niema
I na niebie, a nietylko
30 W obczyźnie niemiej...
W swojej chacie — swoja prawda,
I wolność, i siła!

35 Niema na świecie Ukrainy,
Drugiego Dniepru niema też.
A wy do obcej się krainy
Gromadnie pchacie, — wzdłuż i wszerek
Szukając dobra i wolności!
Braterstwa, świętej prawdy! — Cóż...
40 Znaleźli wszystko i w radości
Na Ukrainę niosą już
Niemałych słów niemałą siłę
I więcej nic... A teraz wrzask,
Że Bóg nie poto stworzył was,
Abyście karki swe pochyłe
45 Gięli przed kłamstwem! Siódmą skórę
Zdzieracie z braci niewidomych
I po ich grzbietach całym chórem
Znowu w niemieckie, obce domy
Pchacie się prawdę wykraść grobom!
50 A przecie, gdyby wziąć ze sobą
W spadku po dziadach skarb ubogi,

I МЕРТВИМ І ЖИВИМ І НЕНАРОЖДЕНИМ
ЗЕМЛЯКАМ МОЇМ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРА-
ЇНІ МОЄ ДРУЖНЕЄ ПОСЛАНІЄ

Przełożył
JÓZEF ŁOBODOWSKI

DO MARTWYCH I ŻYWYCH I NIEURODZONYCH
RODAKÓW MOICH NA UKRAINIE I POZA UKRAINĄ
MOJA PRZYJACIELSKA EPISTOŁA

„Jeśliby kto rzekł: miłuję Boga, a bra-
taby swego nienawidził, kłamcą jest“.

I List powszechny Jana Apostoła, IV, 20.

Zmierzch opada, świt powstaje,
Dzień przemija Boży,
Znowu lud mój z mordowany,
Sen powieki morzy.
5 Tylko ja i w noc, i we dnie
Jak przeklęty płaczę
Na rozstajach gwarnych szlaków.
Nikt mnie nie zobaczy,
Nie zobaczy, nie usłyszy.
10 Ogłuchli, nie czują!...
Ciężkie więzy zamieniają,
Chlebem prawd handlują,
Pana Boga znieważają, —
Ludzi zaprzęgają
15 W ciężkie jarzma; orzą licho,
Licho zasiewają...
A co wzejdzie? Zobaczycie,

85

Aż do dna samego duszy
 Zajrzy im głęboko!
 I poznają niebożęta
 Waszą treść najskrytszą,
 I zasądzą was... I mędrców
 Prostacy przechytrzą...

90

Uczcie się tylko tak, jak trzeba,
 Nie będzie mądrość wasza zła;
 Bo takto pchacie się do nieba:
 „I my — nie my, i ja — nie ja!
 I wszystko wiem, i tak się zdaje,
 Że niema piekła ani raj
 I niema Boga — tylko ja!
 I gruby Niemiec w kusej szacie,
 I więcej nikt...” — „No, dobrze, bracie!
 A cóż ty jesteś?”
 — „Niechaj powie
 Niemiec. My nie wiemy!”

95

100

105

110

115

Toście tego się uczyli
 Na tej obcej ziemi?
 Niemiec powie: „Mogołowie.”
 „Tak, tak, Mogołowie!
 Tamerlana nędznych wnuków
 Nieodziane mrowie!”
 Niemiec powie: „Wy — Słowianie.”
 „Słowianie! Słowianie!
 Marne syny, co swym ojcom
 Sprostać nie są w stanie.”
 A czytacie wszak Kollara,
 Jeśli się nie mylę,
 Także Hankę, Szafarzyka, —
 Do słowianofilów
 Aż się pchacie... Wszystkie mowy

Co przetrwał już niejeden wiek,
Toby sierotą wpośród mogił
Ostał się ojciec naszych rzek!

55 O, gdybyż się stało, by nikt nie powrócił,
By tam, gdzie urodził się, każdy z was zdechł!
Nie łkałaby matka i lud się nie smucił,
I Boga nie gniewał bluźnierczy wasz grzech;
I słońce już więcejby gnoju nie grzało
60 Na ziemi swobodnej, na ziemi szerokiej;
I niktby szyderczym nie patrzył się wzrokiem
Na ludzi nikkzemnych gromadę skarłałą.

Opamiętać się wam pora!
Bo was Bóg ukarze...
65 Już niedługo się wyzwolą
Biedni kajdaniarze;
Sąd nastanie i przemówi
Dniepr, zahuczy pożar,
Krew popłynie strumieniami
70 Do siniego morza
Z waszych dzieci... I nie będzie
Ratunku za winy:
Brat od brata się odżegna,
Matka od dzieciny;
75 Dym się wzniesie czarną chmurą,
Jasne słońce zgasi,
Rzucą na was wieczną klątwę
Potomkowie wasi!
Świętych Boga wizerunków
80 Nie wdeptujcie w błoto!
I nie uczcie swoich dzieci,
Że istnieją poto
Na tym świecie, by panować...
Nieuczone oko

O tej sławie i czytajcie
 Od słowa do słowa;
 Nie omińcie ni jednego
 Znaczka przy literze —
 155 I o sobie: „kim jesteście?”
 Zapytajcie szczerze.
 Czyje syny? Jakich ojców?
 Kto was w więzach gnoi?
 I ujrzycie wtedy lepiej
 160 Cnotę przodków swoich:
 Podnóżki Moskwy nierozumne,
 Warszawskie śmiecie wasze pany,
 Jaśniewielmożne wojsk hetmany!
 I z nich jesteście dzisiaj dumni,
 165 Synowie miłej Ukrainy?
 Lepiej niż ojce w ciężkiej chwili
 Nosicie dolę swoją złą?
 Z nich przecież nawet łój topili,
 A z was już tylko pasy drą.
 170 Z czego pycha? — Że kozactwo
 Wiarę zaślaniało?
 Że w Synopie, Trebizondzie
 Obiad gotowało?
 Prawda, prawda! Jedli sytnie,
 175 A teraz wam wadzi
 I na Siczy mądry Niemiec
 Kartofelki sadzi;
 Wy je chętnie kupujecie
 I na zdrowie jecie,
 180 Zaporozie gromko sławiąc.
 A kogoż to gniecie,
 Czyje kości owa ziemia,
 Co kartofle rodzi?
 Wam do tego nic, gdy można
 185 Żyć z wszystkimi w zgodzie!

Słowiańskie w rozpędzie
Poznaliście, tylko z własną
120 Kiepsko! — „Kiedys będziem
Po swojemu, także mówić,
W swej ojczyściej mowie, —
Niemiec wskaże i historję
Również nam opowie...
125 Wtedy ano zobaczycie!”

Jak się zakrzętnęli,
Na niemiecki ład i sposób
Mówić jak zaczęli,
130 To i Niemiec nie zrozumiał,
Wielki nauczyciel,
Cóż dopiero prości ludzie...
A co krzyku przytem!
„Co za siła i harmonja,
Słów dźwięczniejszych niema!
135 A historja? To narodu
Wolnego poema!
Co tam Brutus, co tam Kokles!
Furda Rzym ubogi!
U nas tyle bohaterów
140 Śpi w ciemności mogli!...
U nas wolność wyrastała,
W Dnieprze się kąpała,
U wezłowia góry słała,
Stepem przykrywała!”
145 We krwi ona się kąpała,
Spała na ciał kupach,
Na kozackich wolnych trupach!
Okradzionych trupach!

Zastanówcieno się dobrze,
150 Przeczytajcie znowu

- 220 I o swoim wśród obcych
Zawsze pamiętajcie:
Bo o matce kto zapomni,
Tego Bóg ukarze,
Nie pozwolą wejść do chaty
225 Zaci gospodarze,
Obcy ludzie go odgonią
I na całej ziemi
Nie odpocznie w cichym domu
Między szczęśliwymi.
- 230 Placzę gorzko, gdy powraca
Smutna pamięć do mnie
O pradziadów naszych sprawach.
Gdybym mógł zapomnieć,
Tobym życia pół odstąpił,
235 Lata, dni, godziny...
Taka to jest nasza sława,
Sława Ukrainy!
- Przeczytajcie, by nie tylko
W nocy wam się śniły
240 Krzywdy stare, by powstały
Wysokie mogiły,
Byście wtedy zapytali
Męczenników krwawych:
Kto i kiedy ich katował
245 I za jakie sprawy?
Obejmijcież tych najmłodszych,
Bo to bracia wasi,
Niechaj usta matki naszej
Uśmiech znów okrasí,
250 Błogosławi dzieci swoje
Twardemi rękami,
Ucałuje je nareszcie

Powaliliśmy wszak wtedy
 I Rzeczpospolitę!
 Prawda wasza: Polska padła,
 Was przygniotła przytem!
 190 Tak oto krew swą przelewali
 Ojce za Moskwę i Warszawę
 I nam, potomnym, przekazali
 Swoje kajdany, swoją sławę!

195 W ciągłej walce już do brzegu
 Doszła Ukraina;
 Gorzej niżli Lach — na krzyżu
 Działwa ją rozpina;
 Zamiast piwa — sprawiedliwą
 200 Krew z pod żeber toczą;
 Powiadają, że chcą błysnąć
 Udręczonym oczom
 Współczesności nowej światłem
 I za nowym wiekiem,
 205 Za Niemcami poprowadzić
 Nieszczęsną kalekę.
 Cóż! Prowadźcie, pokazujcie!
 Niech się matka stara
 Uczy teraz, jakto z nową
 210 Działwą ma się parać.
 Pokazujcie! Ta nauka
 Kiedyś się opłaci:
 Przyjdzie dzień, że ślepa łuska
 Spadnie z oczu braci,
 215 Spadnie łuska i ujrzycie
 Sławę dziadów waszych,
 Co nie zgniła, nie umarła
 I po nocach straszy...
 Własnych głów nie ogłupiajcie!
 Uczcie się, czytajcie,

Mijają dni, mijają noce
I mija lato. Żółty liść
Szeleszcze w lesie; gasną oczy,
Zasnęły myśli, serce śpi.
5 I wszystko śpi, i nie wiem sam,
Czy życie to, czy życia kres,
Bo bez radości i bez łez
Ważsam się to tu, to tam...

10 Dolo, gdzieś ty? Dolo, gdzieś ty?
Niema... Niema doli!
Jeśli dobrej żal Ci, Boże,
Daj taką, co boli!

15 Ale nie każ chodząc spać mi
Z duszą konającą,
Nie każ być pomiędzy braćmi
Kłoda próchniejąca,
Ale żyć daj, ludzi kochać.
Życie sercem chwalić,
20 A jeśli nie... to przeklinać
I świat ten podpalić!
Jak okropnie wpaść w kajdany
I umrzeć w niewoli,
Ale jeszcze stokroć gorzej
Spać i spać na woli,
25 I na wieki swe powieki
Zamknąć, nic po sobie
Nie zostawić, obojętnie.

255

Wolnemi ustami.
Zapomnimy o hańbiącej
Naszych dni godzinie;
I ożyje dobra sława
W wolnej Ukrainie.
I ujrzymy, jak nad krajem
Wielka jasność stoi...
260 Obejmijcież się, pogódźcie.
Mili bracia moi!

1845.14.XII.

Wjunyszczu.

[TESTAMENT]

A jak umrę, pochowajcie
Wy mnie do mogiły
Pośród stepu szerokiego
W Ukrainie miłej.
5 By szerokie, wolne pole
I Dniepru zakręty
Widać było — słyhać było
Szumiące odmęty.
10 Jak poniosą z Ukrainy
W sine oceany
Wrażą krew, — porzucę wtedy
I góry, i łąny.
Wszystko rzucę i lot zwrócę
15 Do samego Boga —
By się modlić. Nim tak będzie,
Nie znam wcale Boga!
Pochowajcie mnie — powstańcie,
Porwijcie kajdany,
20 Złą krwią wrogów świat pokropcie,
Wolnością świetlany.
I w rodzinie wolnej, nowej,
Co wielka powstanie,
Rzucicie mi w przyjaznem słowie
Ciche wspomnianie.

1845.25.XII.

Perejasław.

30

1845.21.XII.
Wjunyszczu.

Czyś ty żyw, czyś w grobie...

Dolo, gdzieś ty? Dolo, gdzieś ty?

Niema... Niema doli...

Jeśli dobrej żal Ci, Boże,

Daj taką, co boli!

[TESTAMENT]

Kiedy umrę, na wysokiej
Schowajcie mogile
Mnie wśród stepu szerokiego
W Ukrainie milej:
5 Zeby łany płaskoskrzydłe
I Dniepr i urwiska
Widać było, słychać było,
Jak się rączy ciska.
A gdy spłucze z Ukrainy
10 Do sinego morza
Wrażą krew, to wtedy rzucę
Góry i bezdroża —
Wszystko rzucę i powrócę
Do samego Boga
15 Z modlitwami! Ale przedtem
Nie uznaję ja Boga!
Pochowajcie, zanim sami
Kajdany zerwiecie
I posoką złą i wrażą
20 Wolność obmyjecie.
A mnie zaś w rodzinie waszej
Mocnej, świeżej, nowej
Przypomnijcie, wspominając
Łagodnemi słowy.

1845.25.XII.

Perejesław.

[TESTAMENT]

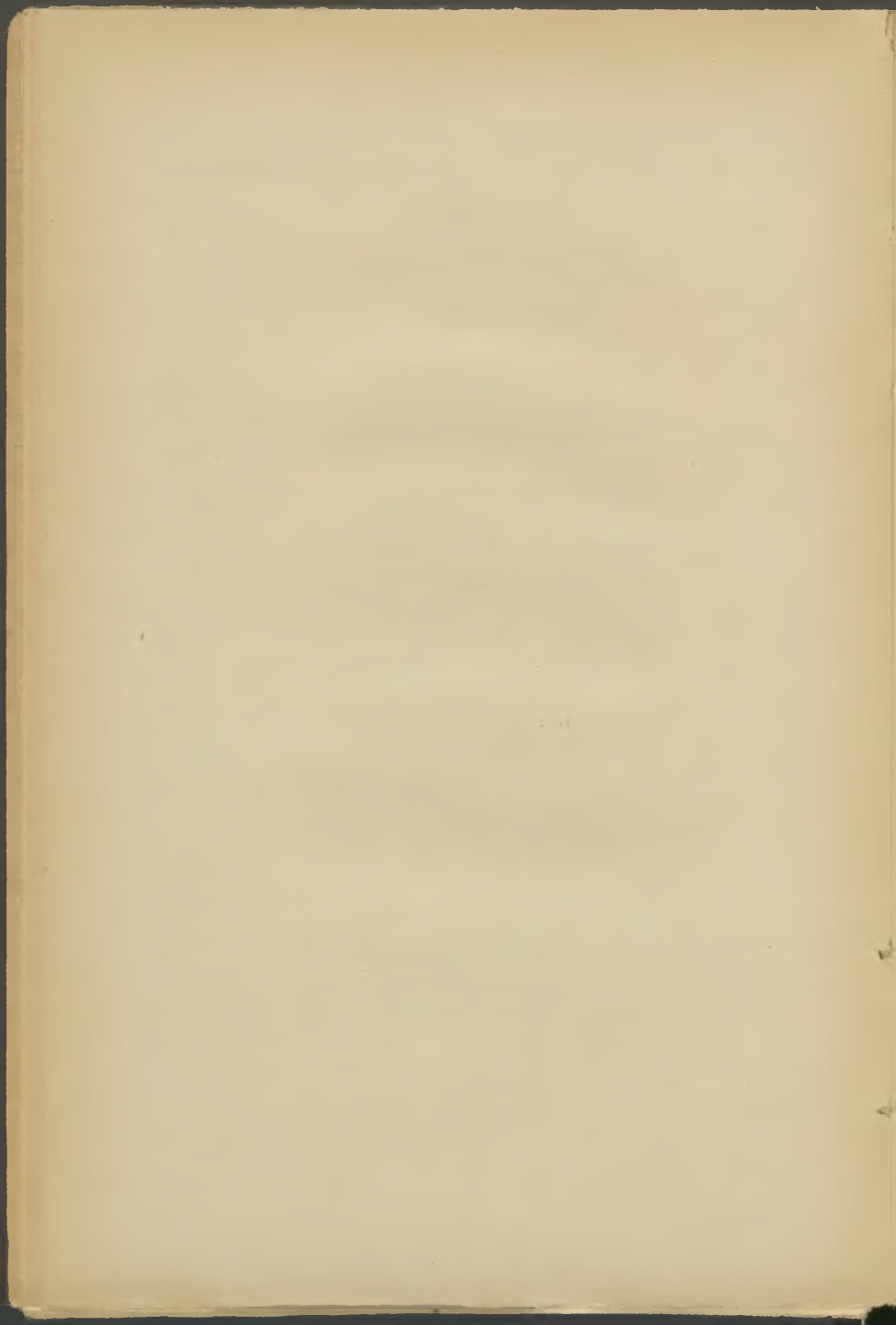
Kiedy umrę, prochy moje
Złóżcie na mogile,
Pośród stepu szerokiego,
W Ukrainie miłej:
5 Niechaj widzę łąny, pola,
Dnieprowe urwiska,
Niechaj słyszę, jak Dniepr huczy,
Wre i pianą ciska!
A gdy spłynie z Ukrainy
10 Ku morzu krew wroga, —
Wszystko rzucę i polecę
Do samego Boga
Na modlitwy. A póki co —
Nie uznaję Boga!
15 Pochowajcie i wstawajcie,
Pozrywajcie pęta,
Niechaj wrażą krwią skropiona
Wstanie wolność święta!
A wówczas mnie w tej rodzinie
20 Wielkiej, wolnej, nowej,
Chciejcie wspomnieć choć cichemi,
Lecz dobrymi słowy.

1845.25.XII.
Perejesław.

З ЦИКЛЮ „В КАЗАМАТІ“
(18.IV.—30.V. 1847)

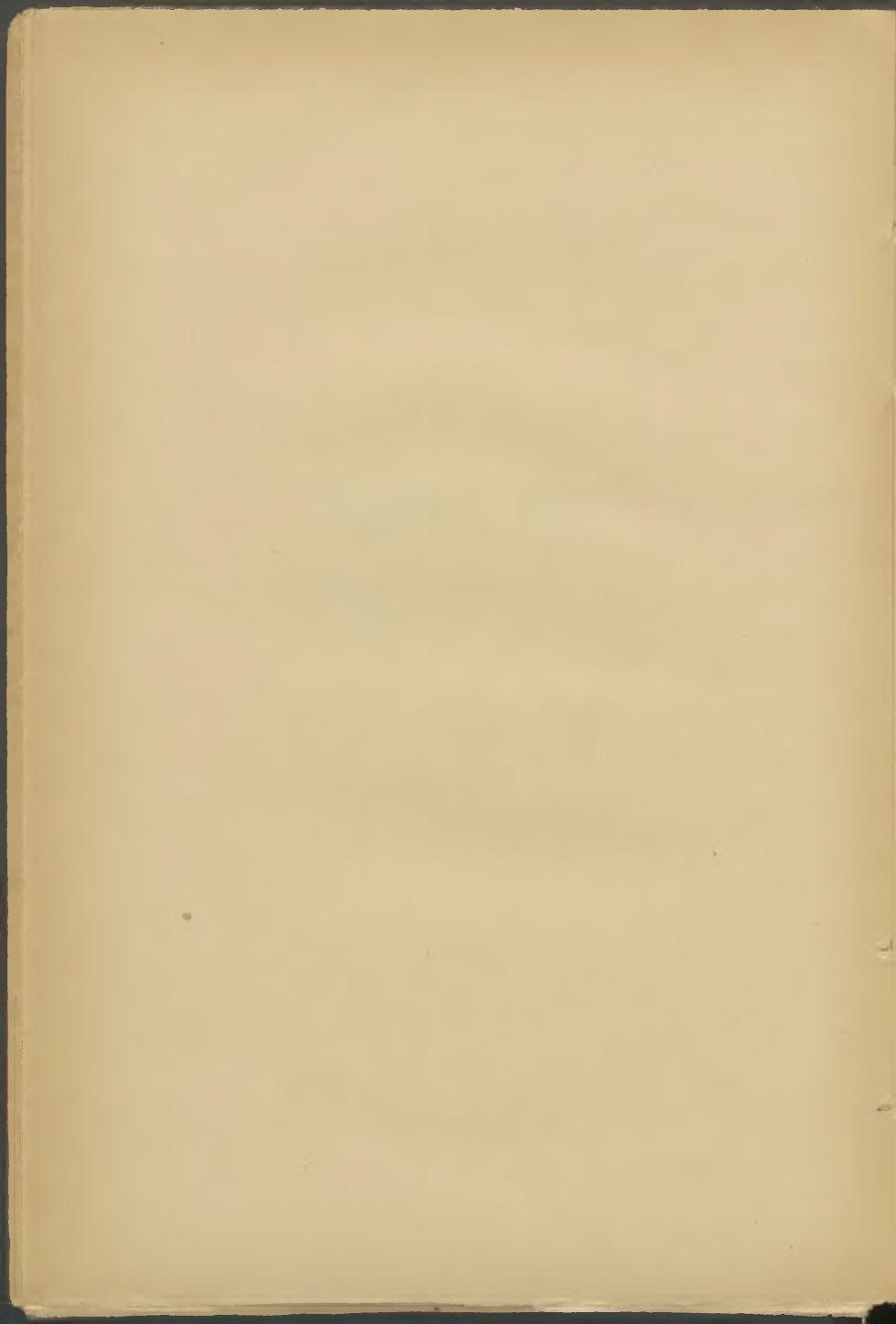
Z CYKLU „W KAZAMATACH“
(18.IV.—30.V. 1847)

Wspomnijcie, bracia moi, czas
(Oby to лихо nie wróciło!),
Gdyśmy z za kraty wszyscy wraz
Patrzyli sobie, że aż miło,
5 Dumając pewnie: „Kiedyż, hej!
Do cichych rozmów w bratniem kole
Na tym się zejdzim znów padole,
Na zubożalej ziemi tej?”
Już nigdy, nigdy, bracia mili,
10 Nie będziem z Dniepru społem pić!
Rozwólczym swej niedoli nieć
Po stepach, lasach... Jeszcze chwilę
Wolnością będziem się łudzili,
Ażeby potem zacząć żyć
15 Tak, jak żyją wszyscy...
A nim się to ziści —
Miłujcie się, bracia moi,
Nieszczęsną kochajcie
Ukrainę swą i Boga
20 Wciąż o nią błagajcie!
Jego zaś pogrzebcie, drodzy,
W niepamięci smutnej,
A mnie czasem wspominajcie
W mej kaźni okrutnej!

1847.

Twierdza Orska.

5 Zbiegają się trzy szerokie
Szlaki na rozstaju;
Trzej rodzeni bracia idą
Z ojczystego kraju;
Opuścili matkę starą;
Ten porzucił żonę,
Drugi — siostrę, a najmłodszy —
Swoją narzeczoną.

10 Posadziła matka stara
Trzy jesiony w polu,
A synowa posadziła
Wysoką topolę;
Trzy jawory posadziła
Siostra przy dolinie,
15 A dziewczyna zaręczona
Czerwoną kalinę.

20 I poźółkły trzy jesiony,
Topola zmarniała,
Usychają trzy jawory,
Kalina zwiędniała;
Nie wracają z drogi bracia,
Smutno starej matce,
Płacze żona z sierotami
W wyziębionej chatce;
25 Płacze siostra — idzie szukać
Braci swych mileńkich,

5   Wszystko mi jedno, czy ja będę
Na Ukrainie żyć, czy nie,
Czy mię kto wspomni, czy zapomni,
Że na wygnaniu pędzę dni
10   Wśród śniegów, — obojętnie mi!
W niewoli obcej wychowany,
W niewoli umrę, nieplakany
Przez swoich, chyba płacząc sam.
15   Zabiorę wszystko to, co mam,
I wszelki po mnie ślad zaginie
Na naszej sławnej Ukrainie,
Na naszej, nie sądzonej nam.
Nie wspomni o mnie ojciec z synem,
20   Nie powie: „Módl się, synu, — on
Kiedyś za naszą Ukrainę
Męczeński poniósł zgon”.
Wszystko mi jedno, czy modłami
Wspomni mię syn ten, czy też nie...
Nie obojętnem jednak dla mnie
25   Byłoby, gdyby ludzie srodzy
Uśpili kraj nasz i w pożodze,
Okradłszy go, zbudzili w śnie, —
Nie obojętne, o!... Nie!... Nie!

1847.
Petersburg.

DO M. KOSTOMAROWA

Wesoło słońce kryło twarz
W wiosennych chmurkach, uśmiechnięte.
Goszczono „czajem” nas, zamkniętych
W więzieniu, i zmieniano straż
5 Błękitnie mundurową. Już
I do tych drzwi zaryglowanych,
I do tych szyb zakratowanych
Przywykłem trochę, bo i cóż
Miałem ci począć? Nawet łez,
10 Tych krwawych, ciężkich łez, przelanych
Za bardzo, bardzo dawnych dni,
Zdawało się, już nie żal mi.
Zdawało się. Ach tak, bo przecie
Wylałem tyle ich po świetcie
15 Na puste pole... Choćby ruta,
A to nie zeszło nic a nic!
I przypomniało mi się sioło
Ojczyste. Lat minęło tyle.
Ojciec i matka już w mogile...
20 I smutno mi, i niewesoło,
Że nikt nie wspomni nawet o mnie...
Aż patrzę: twoja matka święta,
Czarniejsza od tej ziemi czarnej,
Idzie, jakgdyby z krzyża zdjęta...
25 Dzięki Ci, Boże, dzięki Panie!
Że tej niewoli, tych męczarni
Nie mam z kim dzielić...

1847.19.V.
Petersburg.

A dziewczynę zaręczoną
Kładą do trumienki.

30

Nie wracają z drogi bracia,
W świecie się tułają,
A trzy szlaki, trzy szerokie
Cierniem zarastają.

1847.
Petersburg

5 W niewoli ciężko... chociaż woli,
Aby nie skłamać, — też nie było;
Lecz choć to było obce pole,
To przecież jakoś się tam żyło...
A dzisiaj, jak na Boga z nieba,
Tak na złą dolę czekać trzeba.
I czekam na nią, i narzekam,
Że durniom dałem się odurzyć,
10 Żem wolność cisnął do kałuży.
Truchleje serce, gdy pomyślę,
Że w obcym kraju grób mię czeka,
Że będę nie na Ukrainie
Miłować Boga i człowieka.

1847.
Petersburg.

WIOSENNY WIECZÓR

Wiśniowy sadek koło chatki,
Chrabąszczów nad wiśniami brzęk,
Powracających pługów szczęk.
Z wieczerzą już czekają matki,
5 Dziewczęcych piosnek słyhać dźwięk.

Wieczerzać siedli koło chatki;
Lśni gwiazdka skrós gałęzi splot.
Wieczerzę córka poda wlot,
10 Matuś chce zrzedzić, lecz jej gadki.
Raz wraz przerywa słowik-trzpiot.

Do snu matula koło chatki
Pokładła małe dzieci już,
A sama przy nich legła tuż.
...I tylko słowik i dzierlatki
15 Dziewczęta nie śpią aż do zórz.

1847.

Petersburg.

Czy my spotkamy się gdzieś jeszcze,
Czy pożegnali się na wieki
I słowo prawdy i miłości
Ponieśli w obcy kraj daleki?
5 A niech i tak! Nie nasza matka,
Lecz przecież ją szanować trzeba
I trzeba wytrwać do ostatka,
Bo takie jest zrządzenie nieba!
10 Ukorzcie się! Módlcie się, bracia,
O sobie nie zapominajcie
I Ukrainę naszą drogą
Całą potęgą serc kochajcie!
A kiedy przyjdzie chwila sroga,
Ostatnia — za nią proście Boga!

1847.

Petersburg.

KOSIARZ

5 Idzie, idzie nad polem —
I nie kłosa półkolem,
Nie pokosy tnie, lecz góry!
Jęczy morze z pod wichury,
Ziemia dudni bólem!

10 Puszczyk w nocy przed brzaskiem
Oстрым wita go wrzaskiem;
Nie odstraszy to kosiarza!
Kosi, kosi, ani zważa, —
Nie błagaj o łaskę.

15 Więc i nie proś go lepiej.
Nigdy kosy nie klepie,
A jak brzytwą wnet dowoli
Co napotka, to i zgoli,
Czy w mieście, czy w stepie.

20 Goli chłopa, szynkarza
I sierotę kobzarza.
Przyśpiewuje dziad ponury,
Tnie pokosów całe góry,
Zetnie i cesarza.

25 Nie zapomni i o mnie —
Na obczyźnie niezłomnie
Za kratami mnie udławi,
A nikt krzyża nie postawi
I nikt mnie nie wspomni!

1847.30.V.
Petersburg.

НЕВОЛЬНИЧА МУЗА

(1847—1850)

POEZJE Z CZASU NIEWOLI

(1847—1850)

5 Czy jeszcze kiedy się zejdziemy,
Czy już ta chwila nie zagości,
A słowo prawdy i miłości
Rozniesiem w stepie, pustce niemej?
Ha, cóż! Ten kraj — nie naszą matką,
A chcesz czy nie chcesz — czcij go bratku!
To wola Boska... Żyćcie zgodnie,
Pokornie proście Boga w niebie
10 I wspominajcie wzajem siebie,
Miłujcie swoją Ukrainę...
W ostatnią tę, w tę złą godzinę,
Kiedy się pastwi nad nią zbrodnia —
Boga błagajcie o nią co dnia!

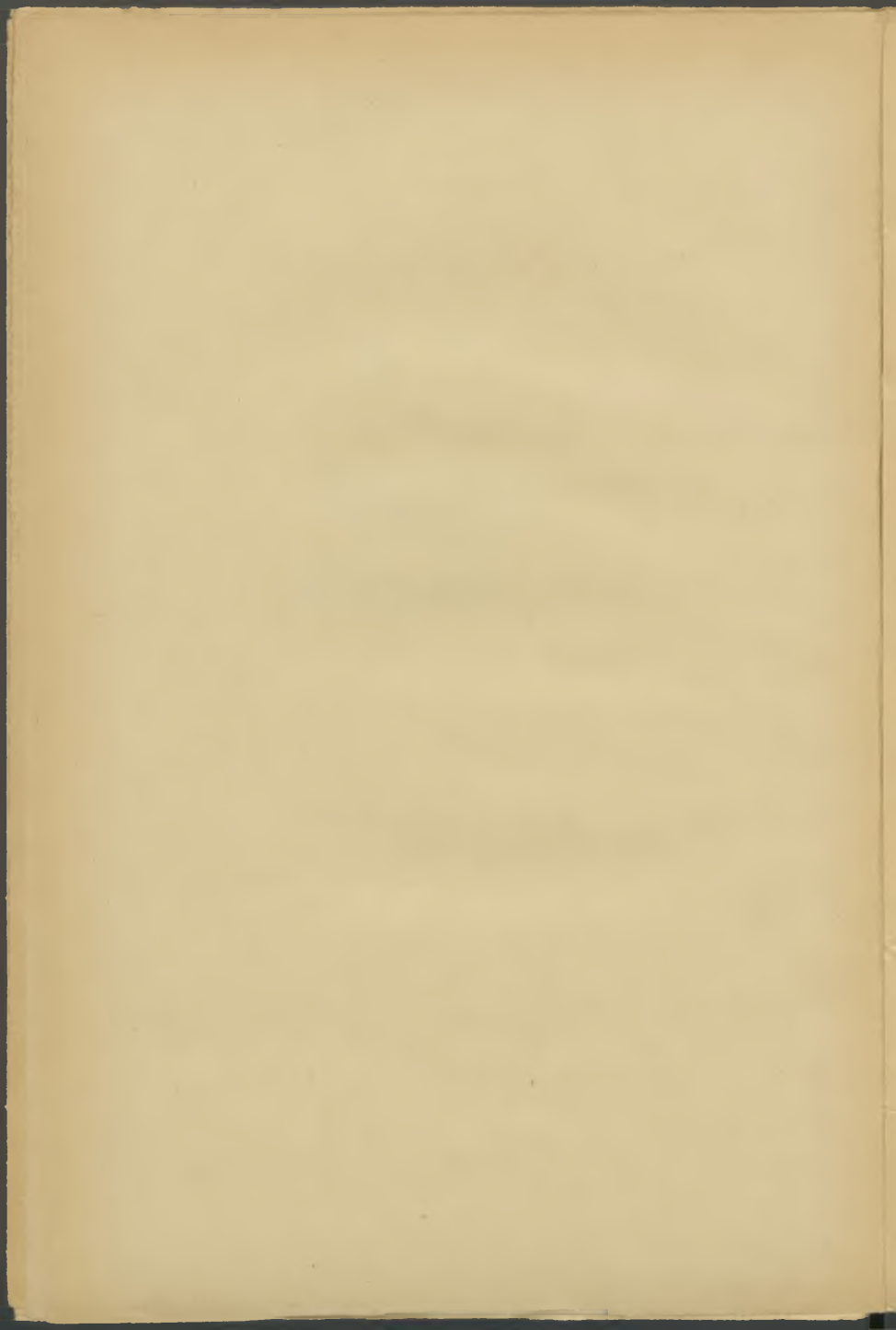
1847.

Petersburg.

Dumy moje, dumy moje!
Jedyne na świecie!
Chociaż wy mię w mej niedoli
Nie opuśćcie, dzieci!
5 Przylatujcie, ptaszki moje,
Gołąbki me siwe,
Hen z nad Dniepru na kirgiskie
Stepy nieszczęśliwe.
Bo Kirgizi, moi drodzy,
10 Chociaż już ubodzy,
Nadzy - goli, lecz na woli
Modlą się do Boga.
Przylatujcie. Wolna droga!
Cichemi słowami
15 Przywitam was jak swe dzieci
I popłaczę z wami.

1847.

Twierdza Orska

DO N. N.

Jagnięta-m za wsią pasł. To było,
Kiedym trzynaście kończył lat.
Czyto że słońko tak świeciło,
Czy jakiś czar na duszę padł, —
5 Tak mi się stało błogo, miło,
Jakby u Boga...
Już na posiłek zawołano,
A ja się ciągle modłę tam
— Taki malutki wśród burzanu —
10 I nie pojmuję zgoła sam,
Czemu tak rzewnie serce pragnie
Modlić się? skąd tak błogo mi?
Weselem Boże niebo łśni
I wieś się cieszy, i to jagnię...
15 Skwar pieści, a nie nęka wsi!

Lecz niedługo słońce grzało,
Modliłem się krótko...
Zczerwieniało, splómięło
Tę błogość wszyściutką.
20 Jak ze snu zbudzony — patrzę:
Wieś się stała czarna
I sam nawet błękit nieba
Poszarzał i zmarniał.
Popatrzyłem na jagnięta —
25 Nie moje to stadko!
Obejrzałem się na chaty —

Słońce zachodzi, ciemnieją góry,
Milkną na polu ptaszące chóry.
Cieszą się ludzie, że spocząć mogą,
A ja myślami w szarą godzinę
5 Lecę w sad ciemny na Ukrainę,
Na Ukrainę, tak sercu drogą.
Ciemnieją góry, pola — jak morza,
Na błękit nieba wypływa zorza.
O, zorzo, zorzo! (Łza z oka płynie...)
10 Czy tu już zesłaś na Ukrainie,
Czy oczy kare szukają ciebie
W godziny szare na sinem niebie?
Czy cię szukają, czy zapomniały?
Jak zapomniały, bodajby spały,
15 O mojej doli nic nie wiedziały!

1847.

Twierdza Orska.

SEN

Góry me wysokoszczytne!
A nietyłe szczytne,
Co przepiękne, och, tak piękne,
Zdaleka błękitne —
5 Z starego Perejasławia
I z Wyblej mogiły
Jeszcze starszej... jak te chmury,
Co Dniepr ocieniły.

Po cichej ścieżce wolnym krokiem
10 Idę. Spojrzałem — a przed okiem
Czarowny widok się roztoczy:
Spadzisty zarys górskich zboczy
Z mgły się wylania, gaj i jar;
Bielutkie wyzierają chatki,
15 By w koszulinach białych dziatki,
Co w chowanego grają w skwar;
Hen Dniepr — nasz kozak siwowąsy —
Z łączkami chwacko idzie w płasy.
A poza Dnieprem, dalej wzwyż,
20 Kozacka cerkiew niby mała
Kapliczka mi się ukazała
I pochylony na niej krzyż.

Dawno stoi tak, wygląda
Zaporozca z Łuhu...
25 Z Dnieprem gwarzy — ulgę w żalu

Gdzieżeś, moja chatko?
Nic mi Pan Bóg nie dał w świecie...
I lzy ciężkie rozdze
30 Popłynęły... A dziewczyna
Tuż przy samej drodze,
Nieopodal mnie, konopie
Pełła. Usłyszała
Gorzki płacz mój i podeszła
35 I mile witała,
Ocierała lzy gorące
I ucałowała...

I słońce znów rozblęzło wkoło,
A lany, sady, gaje, sioło
40 I świat calutki stał się mój...
I popędziliśmy wesoło
Jagnięta cudze ponad zdrój.

Brednie!... A jednak, kiedy wspomnę,
To serce dotąd łka i łmi:
45 Czemuś mi, Panie, krótkich dni
W tym raju nie dał dożyć? Skromne
Pędziłbym lata na swej glebie,
Nie wiedziałbym o świecie nic
Ni pomyłeńcem musiał być,
50 Ludzi nie przekląłbym ni Ciebie.

1847.

Twierdza Orska.

60 Ma Ukraino, że ni Boga,
Ni się piekielnych złąknę plag!

Wysoko nad Trachtemyrowem,
Niby sierota, która tu
Przyszła utopić się w Dnieprowem
Bezednie sinem, pośród bzu
65 Samotna stoi chałupina.
Z chałupki widna Ukraina
I Hetmańszczyzna cała wkrag.
U progu, siwy jak gołąbek,
Dziadulo siedzi... Słońca rąbek
70 W dnierprzań już się chyli głąb.
Siedzi, w zadumie swej się skupi.
„Biada” — rzekł starzec, a na skraj
Powieki łza spłynęła. — „Głupi!
Zaprzepaścili boży raj!

75 Hetmańszczyzna!” Zadumane
Czoło spochmurniało...
Coś ciężkiego, oj, ciężkiego
Powiedzieć się chciało;
Nie powiedział jednak...

80 „Jam dość się błąkał — szepce z żalem ---
I żupan, i siermięgę znam.
Psie życie mają za Uralem
Kirgizi owi — lecz i tam
85 Lepiej niżli nam, dalibóg,
W ukraińskiej ziemi.
Może przeto, że Kirgizi
Jeszcze nie ochrzczeni?
Narobiłeś, Chryste, biedy!
A czyś przeinaczył
90 Ludzi? Ot i nasz niejeden
Durny łeb kozaczy

Znajduje u druha;
Okragłemi okienkami
Przygląda się ziemi,
30 Jak nieboszczyk patrzy z trumny
Oczyma szklistem.
— Może śniesz, że cię odnowią?
Sny te porzuć raczej!
Twoi ludzie — okradzeni,
A chytrych bogaczy
35 Cóż obchodzi to? co panom
Po chwale kozaczcej?

Hen, Trachtemyrów-klepi-bieda
Rozrucił rój swych lichych chat
Na górze, gdzie się da i nie da,
40 Niby swe torby — pijak-dziad.
Manastyrzyczne owdzie stare,
Kozacza ongiś wieś. Czy tak
Tyś wyglądało? Ale wszak
To wszystko poszło na ofiarę
45 Carom: i wieś, i Zaporozę,
I skarb, i te klasztory Boże —
Porwali wszystko w swe pazury.
A wyście nie broniły, góry?
Niech wzroku nigdy nie położę
50 Na was, przeklęte!... Jednak — nie!
Nie wyście klątwy godne właśnie,
Lecz Lachy i hetmanów właśnie.
Przebaccież, o wysokie, mnie!
Moje wysokie wy i modre,
55 Najświętsze w świecie, krasą szczodre,
Przebaccie! Zrobię krzyża znak,
Pomodlę się... Och, ja cię tak,
Tak cię miłuję, ty uboga

125   Stworzycielu święty!
Iżes dał mi moc przetrwania
Niedoli ponurej
I pozwolił mnie staremu
130   Wrócić w święte góry,
Bym tu kończył wiek samotny,
Ciebie po wsze czasy
Chwalił i radował serce
Ogromem Twojej krasy;
Bym je, ludzkich win widokiem
135   Rozdarte na ćwierci,
Śród wysokich gór pochował,
Żył wśród nich po śmierci!”
I lzy otarł nie wyzięble,
Choć nie młodociane,
140   I wspominał dawne lata
Swe niezapomniane...

Co było, gdzie i kiedy? Sprawa
Uludy sennej, czy też jawa?
Śród jakich pływał ongi mórz?
145   I te cieniste w gaju drzewka,
I ta młodziutka czarnobrewka,
I księżyc świecił w wieńcu zórz,
I rzewny słowik na kalinie
To się rozkwilał, to znów cichł,
150   Słał Bogu hołd piosenek swych.
A wszystko to — na Ukrainie!...
Tu się uśmiechnął siwy dziad:
„A zda się (dzieje dawnych lat!),
Że były też i jakieś swaty...
155   Ale rozchwiało się: do chaty
Nie weszła mojej. Rad nie rad,
Dokonaj życia nieżonaty!”
I stary mój zmarkotniał znów;

95   Stoczył się za sprawiedliwość,
                      Za Chrystusa wiarę;
                      I krew cudzą, i tę własną
                      Piło się nad miarę...
                      A zlepszełiż? Gdzie tam, jeszcze
                      Gorsze bisurmany!
                      Stosu, noża im nie trzeba:
                      Zakują w kajdany
100   I katują... Oj-oj, pany,
                      Chrześcijańskie pany!”

                      Ucichł, przybity myślą rzewliwą,
                      Niziutko zwiesił głowę swą siwą.
                      Wieczorne słońko złociło lasy,
105   Kładło na Dnieprze złociste pasy;
                      Lśnią Mazepowej cerkwi wierzeje
                      I Bohdanowy kurhan widnieje;
                      Kijowskim szlakiem wierzby pochyle
                      Kryją niejedną dawną mogiłę;
110   Alta z Trubieżem, jak brat ze siostrą.
                      Czule ku sobie ręce rozpostrą.
                      Oczy to wszystko pieści i łechce,
                      A serce płacze i spojrzeć nie chce!

                      Pożegnało jasne słońce
115   Czarną ziemię Bożą;
                      Kraślolicy wzeszedł miesiąc
                      Ze swą siostrą zorzą, —
                      Weseleją siwe chmury,
                      Gdy się z za nich toczy...
120   Starowina mój popatrzył,
                      Łzami zaszyły oczy.
                      „Dzięki Ci, mój Boże miły,
                      Panie niepojęty,
                      Żeś mi nie dał marnie zginać,

RZAWIEC

Dokonali kiedyś Szwedzi
 Wiekopomnej sprawy:
 Uciekali wraz z Mazepą
 Do Bender z Połtawy;
 5 A za nimi Hordijenko...
 Doradziła matka,
 Jak pszeniczkę żać — Połtawę
 Dostać. Niezła gratka!
 Byliby dostali, gdyby
 10 Jedność utrzymano —
 Pogodzono z pułkownikiem
 Chwastowskim hetmana.
 Spisa-by w Piotrowej strzesze
 Nie tkwiła wetknięta,
 15 Nie zmykałyby z Chortycy
 Sławne niebożęta,
 Podły nie gnałby pułkownik
 Pryłucki za nimi,
 Nie płakałaby za krajem
 20 Matka Boska w Krymie.

Gdy naszych dotknął klęski bicz,
 Gdy opuszczali zaporoską
 Ziemicę — Wielki Łuh i Sicz,
 Zabrali z sobą Matkę Boską,
 25 A więcej już nie wzięli nic.

160 Długo się snuł u chaty proga,
Potem pomodlił się do Boga
I poszedł spać. Księżycą nów
Spowiała ciemność chmur złowroga.

165 Takie oto na obczyźnie
Sny mi się przyśniły!
Jakbym znów na świat się zrodził
Do wolności miłej.
Powróćże mię, Boże, kiedyś,
Choć na stare lata,
170 Tam, gdzie góry ograbione
I malutka chata;
Serce moje, od niedoli
Stoczone ponurej,
Daj mi zanieść na spoczynek
W naddnieprzańskie góry.

1847.

Twierdza Orska

60 Tego, oniemiałi
Z krwawej grozy, nie śmiać wyznać
Ślepe nieboraki!
Tak to ja wojewodowie,
Piotrowe sobaki,
75 Gryźli... Bracia zaporoska
Zdaleka słyszała,
Jak zahuczał dzwon w Głuchowie,
Jak ryknęły działa,
Jak pędzono lud w moczary
Na budowę miasta,
80 Jak płakała za synami
Sędziwa niewiasta,
Jak synowie nad Orelą
Budowali wały,
Jak w Finlandji poginęli
75 Wśród śnieżnej nawały.
Hej, słyszeli zaporozcy
Na krymskiej obczyźnie,
Jak niewinnie przyszło konać,
Ginać Hetmańszczyźnie.
80 Hej, słyszeli to, słyszeli,
Lecz milczeć wypadło:
Im murzowie też za skórę
Zalewali sadło.
85 Turbowali się szarpali,
Łkali, niebożęta,
A wraz z nimi łzy najczystsze
Lała Matka Święta.
Zapłakała Miłosierna,
Jakby żalem zdjęta
90 Za swym synem. I Bóg wejrzał
Na te łzy i srodze
Zmiażdżył Piotra, zmiażdżył łotra
Na głodziutkiej drodze.

Do Krymu ją ponieśli z troską —
Na nową — żal się Boże! — Sicz!

Nadciągnęła czarna chmura,
Zastąpiła białą:
30 Zaporozzca bisurmanin
Tatar wziął w kabałę;
Choć pozwolił chan na piaskach
Nowym Koszem stanąć,
Lecz zakazał, aby cerkiew
35 Sobie zbudowano.
Do namiotu wnieśli obraz
Bożej Rodzicielki
I modlili się ukradkiem
Do niej...

40 Boże wielki!
Kraino ma cudna, przepyszna, bogata!
Któż nie gnębił ciebie? Gdyby prawdę kto
Powiedział o sprawkach którego magnata,
Snadźby i szatana przeraziło to.
45 Lada nasz półpanek mógłby swoją pychą
Zadziwić Dantego, co zła widział wbród.
Od Boga pochodzić ma to całe lichy!
Czyż Jemu tak miło dręczyć ludzki ród?
Dopiekać serdecznej mojej Ukrainie?
50 Cóż ona zrobiła? za cóż ona ginie?
Za co musi milczeć w kajdanach jej lud?

Wyśpiewali nam kobzarze
O wojnach i swarach
I o ciężkich dniach zamieszek.
55 I o srogich karach,
Co przypadły nam od Lachów —
Wszystko wyśpiewali.
Lecz co działa się po Szwędach, —

DO POLAKÓW

Kiedyśmy byli Kozakami,
Zanim nasz cichy, zgodny świat
Wzburzyła unja, każdy rad
Bratersko jednał się z Lachami,
5 Wolnemi pyszniąc się stepami;
W kwitnących sadach — całe dni
Wesołych dziewcząt rój ochoczy,
Matki pieściły swoje oczy
Wolnością synów... Lata szły,
10 Rośli synowie, weselili
Żalostną starość ich i zgon...
Aż w imię Boże z obcych stron
Przybyli księża, podpalili
Nasz cichy kraj, zaleli wkrąg
15 Jeziozem łez i krwią, i potem,
Niosąc męczeńską śmierć sierotom
W imieniu Chrystusowych rąk!

Już głowy chyła się kozacze,
Jako zdeptany w stepie kwiat;
20 A Ukraina jęczy, płacze,
Na rusztowaniu stoi kat,
Spadają głowy; tryumfuje
Zwycięski ksiądz i głosem złym
Woła: Te Deum! Alleluja!

25 O takto, Lachu, druhu-bracie,
Zachłanni księża i magnaci

95   Wraca wnet na Hetmańszczynę
Nasza bracia chobra,
Niosąc z sobą swój cudowny
Matki Boskiej obraz.
Postawili go we Rżawcu
100   W świątyni. Tam ona
Dotąd wciąż za kozakami
Łka niepocieszona

1847.

Twierdza Orska.

MNICH

5 Hej, w Kijowie na Padole
Byłóż kiedyś, mój sokole,
Było, przeszło — dawne dzieje!
Nie powróci, strać nadzieję...
Nie powróci... A ja, kumie,
Wždy trwać będę w bezrozumie,
Jeszcze będę się spodziewał,
Żalu duszy swej dolewał.

10 Hej, w Kijowie na Padole
Miałaż nasza bracia dołę,
Bez pachółka i bez pana,
W żupan własny przyodziana,
A ochotna do wesela!
15 Aksamitem szlak wyściela,
Ściele też i jedwab drogi,
Nie chce zejść nikomu z drogi.

20 Hej, w Kijowie na Padole
Kozacy ochoczo
Dziś hulają: cebrem - wiadrem
Miód jak wodę toczą;
Lochy, szynki z szynkarkami,
Z winami, miodami
Zakupili Zaporozcy
I rządzą tu sami!
25 Rżnie od ucha, ryczy hałas

Rzucili waśń pomiędzy nas,
I przeto minął zgody czas.
Więc podaj rękę kozakowi
I czyste serce swoje daj!
A wspólnie w imię Chrystusowe
Wskresimy znowu cichy raj.

1847.

Twierdza Orska.

60 Powitajcie, święci mnisi,
Towarzysza z Łuhu!"
Święta brama się otwiera,
Kozaka przepuści;
I znów brama się zawiera
I już nigdy jużci
65 Nie rozewrze się dlań. Któż to
Szuka tu pokoju?
Semen Palij Zaporozec,
Niedobity w boju.

70 Oj, wysoko słońce wschodzi,
Niziutko zachodzi;
Stary mnich w habicie długim
Po swej celi chodzi.
Idzie mnich do Wyszogrodu,
Na Kijów spoziera,
75 Ot, posmuci się, posiedzi,
Tęskną lżę ociera.
Idzie mnich, z Dzwonkowych krynic
Popić wody w lecie
I wspomina, jak to ciężko
Było żyć na świecie.
80 Wraca stary mnich do celi,
Między nieme ściany,
I wspomina lata swoje,
Swój wiek młodociany.
Pismo Święte do rąk bierze,
85 Głośno czyta księgi —
Ale jego myśl daleko
Zatacza gdzieś kręgi...

90 I oto głuchną Boże słowa;
I Siczą zda się cela cicha,
I sławne bractwo znów się snowa,

Muzyki wesołej:
A bursactwo, gołe bractwo,
Wygląda ze szkoły:
Gdyby wolna była szkolna
30 Bracia — szłaby w tany!
Kogoż z gęźbą obstały
Hulaszcze kompani?

Strojny w czerwone szarawary,
Których aksamit kurz zamiata,
35 Ulicą sunie kozak stary.
Coście sprawiły, lata, lata!
A ten w dodatku jeszcze sobie
Wyciął w obcasy na rozgrzewkę
I wyhukuje taką śpiewkę:

40 „Hej, na drodze rak, rak,
Niechaj będzie tak, tak!
Jakby młode gospodynie
Posiały nam mak, mak!
Hej, podeszwy, dam ja wam!
45 Obcas też dostanie sam,
A i noskom szkołę dam!
Oj, weźmiecież wy, obcasy,
W skórę raz za wszystkie czasy!
Oj, podeszwy, dam ja wam!
50 Obcas też dostanie sam,
A i noskom szkołę dam!”

Aż po klasztor w Międzygórzu
Przetańcował stary,
55 A z nim wszyscy — i sam Kijów —
Tańczą do pary.
Dotańcował aż pod bramę,
Huknął: „Puhu-puhu!

Aż sam się dziwię, daję słowo!...
Czego się chwycić, czego jać?
Bo dołę swą i ludzi kłać
5 Nie warto, dalibóg! A znowu
Jak na obczyźnie żyć tu mam,
Jak żyć z niewolą sam na sam?
Gdyby kajdany przegryźć można,
Tobym potrochę gryzł... Lecz, ba!
10 Nie tacy kuli je kowale,
By zgryźć się dały... Biada nam
Sierotom — nam, wygnanym tam,
Gdzie step bezkresny za Uralem!

1847.

Twierdza Orska.

I sam pan hetman, niczem sowa,
Zagląda prosto w oczy mnicha.
Muzyka, płas... do Berdyczowa...
Brzęk kajdan... Moskwa, świat daleki...
95 Jenisej, śniegi, bory, rzeki...
I łza się toczy z pod powieki
Na mniszy habit... Bij pokłony,
Umartwiaj grzeszne starcze ciało,
Odczytuj Pismo przez noc całą,
100 Słuchaj, czy rychło zabrzmia dzwony,
Nie słuchaj serca — uprzytomnij
Raz sobie: Sybir znasz przez serce,
Przez nieś był wiecznie w poniewierce,
Więc uspijże je i zapomnij
105 Swą Chwastowszczyznę, Borznę swoją:
Wszystko przepadnie, — ciebie zgnoją
I ani wspomną twej ofiary...
Zapłakał, gorzko załkał stary,
Zaniechał czytać świętej księgi,
110 Chodził po celi swojej, chodził,
A potem siadł i дума nocą:
„To pocom ja na świat się rodził?
Swą Ukrainę kochał poco?...”

Dudnieniem wzywa dzwon ponurem
115 Do jutrzni, Mnich różaniec bierze
I kłobuk, podparł się kosturem,
Przed krzyżem się przeżegnał szczerze
I pokuśtykał w świetle sinem
Pomodlić się za Ukrainę.

1847.

Twierdza Orska.

Wyniosła potem szabelkę złotą
I rusznicę hakownicę.
Odprowadziła trzy pola, trzy mile,
30 Pożegnała na łące,
Podarowała jedwabną chusteczkę
Na wspomnienie gorące.

Hej, chusteczko z mereżkami,
Cudowne wyszycie,
35 Dla siodełka kozackiego
Wspaniałe nakrycie!

Powróciła we łzach cała,
Wciąż na drogę spoglądała,
Wciąż stroiła głowę w kwiecie,
40 Bo on może nadejść przecie;
A w niedzielę na mogiły
Biegła, czy nie idzie miły?

Mija lato, mija drugie,
A na trzecie oto
45 Nasi sławni kompanijcy
Nadchodzą z powrotem.
Idzie wojsko, idzie drugie,
A za trzeciem... cicho!
Nie patrz, nie patrz, nieszczęśliwa,
50 Bo tam twoje lichy!
Wiozą trumnę, a z tej trumny
Kitajka powiewa,
Za tą trumną starsi idą,
Czarna przyodziewa.
55 Między nimi sam pułkownik,
Czarownik siczowy,
Obok kroczą esauli,
Poschylali głowy.

CHUSTECZKA

Czy to była Boża wola,
Czy tak jej sądziła dola?
Dość, że w najmach wyrastała
I sierotę pokochała.
5 A on, biedny, z swą wybraną
Od wieczora aż do rana
I od zorzy aż do zorzy
Na serdecznym rozhowerze...
Wciąż zapustów wyglądali —
10 Doczekali się... Z Czehrynia
Po wszej sławnej Ukrainie
Wielki dzwon na trwogę dzwoni,
By siodłali chłopcy konie,
By ostrzyli szable nagle
15 I śpieszyli na zabawę,
Na te żwawe swaty krwawe.

W niedzielę świętą rano-raniuteńko
Surmy, trąby zagrały,
20 Oddziały naszych sławnych kompani j c ó w
Przed świtaniem ruszały.
Wyprowadzała wdowa swego syna,
Jedyne dziecko swoje,
I siostra brata, a biedna dziewczyna
Swego kozaka na boje.
25 Wyprowadzała, konia napawała
Przed wschodem słońca z krynicy,

DO A. KOZACZKOWSKIEGO

Bywało — jak to dawno! — zwędzę
Djakowi, co nas uczył w szkole,
Pięć groszy (trudną miałem dolę;
5 Wpół-goły byłem — taką nędzę
Cierpiało się) i kupię sobie
Arkusze papieru, małą zrobię
Książeczkę, którą przyozdobię
Rysunekami, a kwiatkami
Każdą stroniczkę wkrag obwidę.
10 Tam przepisuję „Skoworodę”
Lub „Nieśli dary trzej królowie” —
A wszystko to wśród zielska w rowie,
Gdzie nikt nie dojrzy, nie usłyszy...
Śpiewam i płaczę sobie w ciszy...
15 I oto mi na starość znowu
Przyszło książeczki zdobić, kryć się
Z wierszami, ronić łzy obficie
Między burzanem koło rowu —
Och, ciężkie łzy! I serce nie wie:
20 Za co mię Pan Bóg karze w gniewie?
W szkolem ja wzrastał, gryzł niedolę;
W szkolem osiwiiał; pono w szkole
Spoczne też w grobie, głupiec stary.
Za te pięć groszy, com je, dziecko,
25 Djakowi ongi wziął zdradziecko,
Bóg na mnie srogie zsyla kary!...

60   Płaczą idąc, niosą zbroję:
Pancerz hartowany,
                  Szablę złotą, trzy rusznice
I trzy samopały.
                  A na zbroi... plamy krwawe
65   Już pozasychały.
Wiodą konia. Konik wrony,
Rozbite kopyta...
Na tym wronym koniu siodło
Chusteczką nakryte.

1847.
Twierdza Orska.

I tam stepy, i tu stepy,
Ale tutaj inne:
Rude, rude, aż czerwone;
A tam modro-sine
65 I zielone, obrzeżone
Niwami, łanami,
Wysokiemi mogiłami,
Ciemnemi łąkami.
A tutaj szkarpy, piach, burzany...
70 I choćby jedna ci mogiła
O dawnych czasach tu mówiła...
Mniemałbyś: kraj niezamieszkany!
Pustynia się od wieków trzudi,
Ażeby ukryć się od ludzi,
75 A myśmy jednak ją znaleźli;
Twierdze już są, będą i groby.
Na wszystko znajdą się sposoby,
Bo z nas mistrzowie wcale nieźli!...
Kraino moja! O, moje biedy!
80 Czy z tych pustkowi wyrwę się kiedy?
Czy może, broń Boże,
Głowę tu złożę?
I poczernieje czerwone pole...
„Jazda do koszar! jazda w niewolę”! —
85 Zda się, że wrzaśnie mi kto nad uchem.
Wtedy się ocknę. Bezdrożem głuchem
Wracam, uralskiem zboczem ponurem,
By złodziej jaki sunąc pod murem.

Tak oto, drogi przyjacielu,
90 Świętą świętuję tu niedzielę!
A poniedziałek?... Miły bracie!
Gdy przyjdzie noc w smrodliwej chacie,
Gdy przyjdą myśli... Podrą serce,
Na strzępy zniszczą w poniewierce

Posłuchajże, mój ty miły,
Mój orle-kozacze,
Jak ja konam tu w niewoli,
30 Jak mi źle na świecie!
Słuchaj, bracie, i pouczaj
Swoje małe dzieci:
Poucz je, żeby za młodu
Nie pisały wierszy, —
35 A gdy które się pokwapi,
To, druhu najszczerzy,
Niech zaszyje się w kąciku
I pisze i płacze
Cicho tak, by Bóg nie słyszał
40 Ani ty. Inaczej —
Może jemu też wypadnie
Takie ponieść kary,
Jakie ja tu dziś w niewoli
Cierpię, druhu stary!

45 By złodziej jaki, ja się pod murem
W niedzielę skradam cichemi kroki
Ponad Uralem, zboczem ponurem —
Niby na wolność — na step szeroki.
Jak rybeńka nad jeziorem,
50 Drgnie serce, przez licho
Bezlitosne udręczone;
Uśmiechnie się cicho
I nad obcą tą krainą
Polecą jak orzeł, —
55 A ja śnię, żem na wolności,
Na wolności ożył!
Na wysoką wstąpię górę,
Patrzę, patrzę, stoję
I wspominam Ukrainę
60 I wspomnieć się boję...

130   A może jakoś zło przepłaczę?
Z Dniepru zaczerpnę wody w znój?
Na ciebie spojrzę, druhu mój?
I może w cichej twojej chacie
Będziemy jeszcze, miły bracie,
135   We dwóch rozmawiać kiedy?... Ach!
Już nawet pytać bierze strach:
Czy mi się to kiedy ziści?
Czy może aż w niebie
Spojrzę wdół na Ukrainę,
Spojrzę wdół na ciebie...
140   A czasami to już bodaj
Braknąć łez zaczyna —
I o śmierćbym pragnął błagać.
Lecz ty, Ukraina
I ten Dniepr wysokobrzegi,
145   I nadzieja droga
Nie pozwala, miły bracie,
O śmierć prosić Boga.

1847.

Twierdza Orska.

95   Nadzieję wszelką i to, czego
Nie umiem nazwać. I oblegą
Zmorami tak, że noc się zda mi
By rok, by wiek. I w czarnej ciszy
100   Postanie swe, gdy nikt nie słyszy,
Krwawemi nieraz zroszę łzami.

Przeliczam sobie pokryjomu
Minione lata swe i dnie:
Kogom miłował? Kiedy, gdzie
Wyświadczył dobro? Nic, nikomu.
105   Jakobym w lesie żył, nie w domu!
— A była wolność, była siła!
Lecz sile dług wykopał grób,
A wolność w gościach się upiła,
Do Mikołaja zabłądziła...
110   I nie pić więcej dała ślub.
Święty Boże nie pomoże!
Bo, jak piosnka nuci:
„Skrucha skruchą, lecz co przeszło,
To już nie powróci”.
115   O świt się modłę; w swojej nędzy,
Jakby wolności — pragnę zórz.
Zmilkł świerszcz, pobudkę trąbią już,
A jabym nocy chciał czem prędzej:
Bo, stary durniu, trzeba będzie
120   Iść na błazeńską musztrę... Idź
I dowiesz się, jak wolność czić
I że się durniów bije wszędzie.
Mijają młode moje lata,
Minęło szczęście, a skrzydlata
125   Nadzieja się podrywa znów,
Znowu mi sztuczki swoje płata
I rani serce złudą snów.
A może szczęście znów zobaczę?

I markotnie wyczekiwał,
Że w mej samotności
Z poza Dniepru szerokiego
Przyjdiesz do mnie w gości!

1848

Twierdza Orska.

A nuż się znów do wierszy brać!
Cichaczem, juści! Nuże znowu,
Nowinkę biorąc na osnowę,
Ze starych dziejów wątek tkać.
5 Czyli, innemi rzekłszy słowy,
Ale nie kłamiąc... nuże znowu
Ludziom i doli kłątwy ślać!
Ludziom poto, by nas znali
I uszanowali;
10 Doli poto, by nie spała
I nas pilnowała.
Nawarzyła-bo bigosu:
Puściła dzieciaka
Na rozdroże i już nie dba...
15 On, biedotka taka,
Młodzusięńki, siwowasy —
Ot, jak zwykle dziecię!
Hen, cudzemi opłotkami
Podreptał po świecie
20 Aż za Ural — wlaźł w niewolę,
Na pustynię wielką...
Jakże nie kłać ciebie, dolo,
Dolo zwodzicielko?
Nie, nie przeklnę ciebie, dolo:
25 Będę się wykradał
I cichaczem po pod murem
Wiersze będę składał

Niech ogrzeje zimną pustkę
    Żalną godziną.
30 I z wyblakłych, starych źrenic
    Młode łzy popłyną;
I we łzach odpocznie serce,
    Co cierpiało tyle,
35 Z obcej strony do ojczyzny
    Wróci choć na chwilę.

„Czego się tylko nie widziało”, —
Powiedział stary: „Wód niemało
Uniosła Ikwa w sine morze.
Było nad Ikwą sioło hoże;
40 Na ciężki los, na ból bez miary
Rosłem przed laty w owem siole...
Och, nie na życie, na niedolę!
A u dziedziczki naszej starej
Dwóch synów było — dwa panicze
45 I jednolatki w wieku moim.
Więc mnie zabrano na pokoje —
Ot, dla zabawy. Płynął czas,
Rosły panięta, wyrastały
I jak szczenięta pokąsały
50 Nie mnie jednego i nie raz.

Mijały dnie jak z bicza trzaśł,
Siedli panicze nad książkami,
A z nimi ja. Krwawemi łzami
Nauka ta spłynęła! Nas,
55 Tańszych od psiarni jaśnie pana,
Na książkach uczyć? Wznosić ręce
    Przed ołtarzem, pług prowadzić,
    A niczego więcej
    Nie powinien znać niewolnik —
60 To jego rozkosze!

WARNAK

Hen, na obczyźnie, na dalekiej
Starego dziada nad Jelekiem
Spotkałem — człek z ojczystej strony,
Przez ciężką kaźń niedomęczony,
5 Zesłaniec-w a r n a k. Przy niedzieli
Na polużemy się ujrzeli
I rozgadali. Stary dziad
Wspomniał wołyńskich pól urodę,
Niezapomniane czasy młode
10 I wolę-dolę dawnych lat.
W trawie usiedliśmy i szczerze
Jeden drugiemu czułych zwierzeń
Nie szczędził. „Długi ludzki wiek!” —
Rzekł starzec: „Wszystko w Bożej ręce,
15 Od Niego wszystko! I nic więcej
Ponadto nie potrafi człek!
Ja sam, jak widzisz, zmarnowałem
Napróżno życie swoje całe,
Lecz na nikogo skarg nie wnoszę
20 I u nikogo nie poproszę
Niczego nigdy. Tak się stanie,
Mój synu, druhu mój jedyny, —
Na polach obcej tej krainy
Zginę w niewoli.” — I zesłaniec
25 Zapłakał cicho. — Siwy bracie!
Póki nadzieja żyje w chacie,
Niech żyje: nie wyganiaj precz!

Rzuciłem niwę, kosę, radło,
Rzuciłem chatę swą i sad,
Wszystko rzuciłem. Czart doradził, —
Pisarzem stałem się w gromadzie.

100   Minęło parę długich lat.
W przyjaźni żyję z wioską biedną,
Piszę i chłopców sobie jednam,
Parobków zacnych... W trzecim roku
Nasi panicze nadlecieli,
105   Już wyswatani. Gwarnie żyli,
Ciągłe zabawy, w karty różnli
I wyczekując na wesele,
Buhaje jurne, bezcześcili
Dorodne młódki i dziewczęta, —
110   Zwyczajnie, panki! Ano, cóż, —
I my czekamy tego święta...

Nareszcie przyszedł dzień; w niedzielę
Zaprowadzono panów dwóch
Na wieczne śluby do kościoła:
115   To katolicy byli. Zgoła
Piękniejszych ludzi nawet Bóg
Nie mógłby znaleźć w świecie całym...
Skończono wreszcie obrzęd szumny,
Wesoło muzyka zagrała;
120   Już ich orszakiem wiodą tłumnym
Pod białe stropy, na pokoje...
A wtenczas my... i bez litości
Panięta, młodych, wszystkich gości
Wyrznęlim w pień... Gorącym zrodjem
125   Płynęła krew! Straszliwej doli
Żaden nie uszedł tam katolik,
I wszyscy legli, jak prosięta
W cuchnącem bagnie... Tegoż rana

Poduczyłem się, podrosłem
 I o wolność proszę;
 Nie, nie daje i do wojska
 Także iść mi wadzi.
 65 Cóż tu czynić? — Powróciłem
 Stary pług prowadzić...
 A panicze gdzieś do gwardji
 Pojechali radzi.

Już szła godzina niewesoła,
 70 Nadeszły siogie moje lata!
 Pracuję ciężko w pocie czoła;
 Sierota ze mnie niebogaty,
 A u sąsiada podraślała
 Dziewka służebna. Wtedy ja...
 75 O, doło, doło moja zła!
 O, Boże! Boże mój jedyny!
 Dziecko natenczas z mej dziewczyny
 Było... Osądzać Twoje sprawy
 Nie nam, o Panie niepojęty!
 80 I ot, wyrosła (dzień przekłety!)
 Na zgubny los, na dolę krwawą.
 Anim jej zdążył przyhołubić...
 A ja myślałem już o ślubie,
 Myślałem cieszyć się i żyć,
 85 Wdzięczne pokłony w cerkwi bić...
 Nie zdarzył Pan Bóg...

Nakupili

Różności, piwa nawarzyli,
 A nie sążone było pić.
 90 Wszetecznik nędzny — dziedzic stary
 Okradł mnie, rozlał piwo nasze, —
 Bez cześci puścił dziewczkę... Cóż!
 Minęło... przeszło... Trudna rada...
 Pocóż się gnębić!... Niema już!
 95 Niema! Skończyło się, przepadło!

165 Świt po nocy wstawał,
Z Browarskiego szedłem lasu
Z wyostrzonym nożem —
Raz zakończyć życie; patrzę —
W niebie jakby zorze.
Nie, nie zorze — Kijów święty!
170 Świecą jasne chramy
I jakgdyby rozmawiają
Z Panem Bogiem samym.
Patrzę na to ledwie żywy...
Cicho zadzwoniły
W cerkwiach dzwony, jak na niebie...
175 O, mój Boże miły!
Niepojętyś! Zapłakałem,
Do południam płakał...
I na sercu mojem lekko!
I żadnego znaku
180 Nie zostało z owej troski, —
Jakbym się odrodził...
Przeżegnałem się, spojrzełem
I o słońca wschodzie
Do Kijowa prostom poszedł,
185 Modły w cerkwiach wznosić
I o karę za swe grzechy
Ludzki sąd uprosić.”

1848.

Twierdza Orska.

130 Zmieniłam niewolnicze pęta
Na inną dolę; odtąd dla nas
Zielona chata i komnata —
W cieniście gaju. Ostęp srogi,
Łąki, wąwozy i rozłogi,
Szeroki step — to nasza chata!
135 Było tam miejsce na hulanki,
Na odpoczynek było też.

Wodzem obrała mnie drużyna;
I miałem braci coraz więcej, —
Setka chodziła za mną już.
140 Krew zalewała nasze ręce!
Kto panem zwał się, szedł pod nóż, —
Bez miłosierdzia i bez gniewu
Szerzyłem śmierć... I sam dziś nie wiem,
Jaką tam sprawę chciałem podnieść?
145 Trzy lata trwały moje zbrodnie,
Węszyłem krew jak wściekły pies.
Wszystko mi stało się zwyczajne —
Pożar, i krzyk, i widok łez.
Zdarzało się, na ostrej spisie
150 W płomienie rzucisz drżące dziecię
Albo panienkę obnażoną
Na końskim rozkrzyżujesz grzbiecie,
I puścisz w step...
Niejedno tam, niejedno było,
155 A wszystko nanić... Troska gniecie.
Dur mi załazł w głowę. Ciężko
Tłuc się po wertepach;
Chciałem gardło już poderżnąć,
By nie chodzić ślepo
160 Po tym świecie... Wtedy właśnie
Nad mą dolą krwawą
Dziwne dziwo się zdarzyło...

Jak komornicy, obstały
Mnie na pustkowiu obcych ziem
Nuda i jesień. Boże miły!
5 Gdzie się przed niemi ukryć? czem
Żal usnąć? Łażę ku pocieszę
Po Kos-Arale spory szmat,
Ukradkiem piszę wiersze, grzeszę.
Dzieje z przed Bóg wie ilu lat
10 Obracam w duszy swej i śpieszę
Zapisać, — byle żal-morderca
Do samotnego nie laź serca
Jak Moskal... A ten srogi zwierz
Wdziera się wciąż — i rób co chcesz!

1848.

Kos-Aral.

Oj wyjdę ja a popatrzę
Na stepy, na pola:
Czy na starość z Bożej woli
Nie zaświta dola.

5   Poszedłbym ja w Ukrainę,
                      Poszedłbym do domu:
                      Jeszcze cieszyć się z starego
                      Byłoby tam komu.

10   Tambym spoczął, słaWił Boga,
                      Wielbił imię Jego;
                      Tambym ja... lecz marzyć szkoda:
                      Nie będzie nic z tego!...

15   Ale jakże żyć w niewoli,
                      Straciwszy nadzieję?
                      Nauczcie mię, dobrzy ludzie,
                      Bo... bo oszaleję!

1848.

Twierdza Orska.

I nie depczecie? Ludzie, ludzie!
Za zgniły ochłap handlarzowi
Wybyście matkę swą gotowi
Odsprzedać... Chodzi nie o niego,
Nie o pijaka kulawego,
Lecz o was serce ból przeszywa,
Ludzka gromado nieszczęśliwa!

1848.

Kos-Aral

P[IOTR] S[KOROPADSKI]

Zły człek nietylę ludziom szkodzi, —
Ostrzeże sława, biegnąc za nim;
A gorszy taki pan dobrodziej,
Co nawet sławę ocygani.

5   Dotąd mnie mierzi, prawdę rzec:
Gotycki, wielki dom z zegarem,
Dokoła leży sioło szare
I chłop czapczynę zrzuca precz,
Chorażew widząc: znak, że dziedziec
10   Z przyjaciół tłumem w domu siedzi,
Jak spaśny wieprz wśród złotych ścian!
Ten fajdak! — Oto wielki pan, —
Durny mu hetman ród fundował;
Patryjotyczna dusza szczerą
15   I chrześcijanin: do Kijowa
Co roku zawsze się wybiera,
Nie wstydzi się siermiężnych szat,
Gorzałkę z chłopstwem pija rad,
Nie szczędząc w szynku śmiałej mowy:
20   Ot, i konterfekt już gotowy!
A jeszcze we wsi swej w dziewczynach
Przebiera; ot, łaskawy pan, —
Bękartów najmniej pół tuzina
Co roku do chrztu trzyma sam.
25   Wystarczy... Dość już o paskudzie!
Dlaczegoż o nim nie krzyczycie?
Dlaczego śliny mu szczędzicie?

A kto zła nie widzi, tego
Troska nie nawiedzi.
30   Wiec przylatuj, przyjaciółko,
Z ukraińskich dziedzin,
Myśli moja, dumo moja,
Przyleć w tej godzinie
I opowiedz, gołębico,
O biednej Marynie:
35   Jak u złego jaśnie pana
Cierpiała i za co!
Lecz pocichu, bo usłyszą,
Gniewem ci zapłacą;
Rzekną zaraz, że na drogach
40   Czynimy rozboje,
Opowiedzą komu trzeba, —
Zginiemy oboje...

I

. . . . .
. . . . .

45   ...Temu lat niewiele
Przez gwarne sioło szło wesele
I pan z kościoła jechał,
Czy może rządca, a nie pan.
Wśród weselników, mknących w tan,
W głośnym rozgwarze, w śmiechu
Nikt i nie dostrzegł, jak przejechał
50   Ten gruby rządca, Lach nikczemny.
    A on spoglądał niedaremnie
    I młódkę przyuważył!
Nie pojmem nigdy, za co Bóg
    Miłem życiem darzy
55   Stworzenie takie. Drugi rok
Jak przyszedł goły niczem dziad,
Niemieckim pługiem ziemię orze. —

MARYNA

- Jak ćwiek głęboko w sercu siedzi
Obraz Maryny mej od lat.
Już dawno chciałbym opowiedzieć,
Lecz cóż? — powiedzą: głupi dziad,
5 Na panów zły, dlatego bredzi
I opisywać zawsze rad
Bogatych ludzi psi obyczaj...
Rzekliby zaraz: dureń krzyczy
I podszczekuje im, bo sam
10 Niewykształcony, prosty cham.
Nieprawda! Nie łżę, knę się Bogiem!
Żem nie jest panem? — Licho pal! —
Tego mi nie żal, ale szczerze
Edukowanych chrześcijan żal.
.....
15 Nie czyni nawet dzikie zwierzę
Tego, co wy, gromado krwawa,
Czynicie z braćmi... ludziom prawa
W zastępstwie waszem pisał kat —
To dla was fraszka... Tyle lat
20 Co rok jeździecie do Kijowa
I spowiadacie się odnowa
U zakonnika!...
Prawdę rzec:
Poco serce płacze?
25 Ani złego, ni dobrego
Nigdy nie zobaczę,

Toż nawet raję nie potrzeba!
Poproś — wszystkiego ci z ochotą
Dadzą, obsypią złotem prawie!
95 Lecz ty z powrotem pragniesz na wieś?
Do swej chałupy? Nie proś o to,
Bo to... wiesz sama, o co chodzi!...
Spójrz, jak dokoła twej urody
Ogierem krąży pan dobrodziej:
100 Już czy ze zgodą, czy bez zgody,
Lecz się spokrewnisz z jaśnie panem,
Chyba że stryczek... Zatrokana
Matka przychodziła
Płaczem go ubłagać;
105 Rozkazał nie puszczać,
A gdy przyjdzie, — smagać.
Cóż poradzi biedna?
Wróciła na wieś we łzach cała:
Jedno jedyne dziecko miała,
110 I to przypadło...

II

Jak kruk, co ludziom w locie kracze
O niepogodzie, nieinaczej
I ja o łzach, o czynach złych
I o bękartach nieszczęśliwych,
115 Chociaż nikomu nie żal ich,
Opowiadając, płacząc,
Bo mnie ich żal... Mój Boże miły!
Daruj mym słowom świętą siłę —
Do człowieczego serca dotrzeć
120 I gorzkie łzy płaczącym otrzeć:
Niechże im smutek nie dokucza,
Niech żywe serca ich poczują
Miłość i spokój, pożałują

A co tych dziewczek — miły Boże! —
Z bękartim płodem puścił w świat!
60 I nic mu za to! Chłop żonaty
I w domu ma dziateczki.

Jak aniołeczki.

Właśnie na spacer szła z komnaty
Urodna pani jak królowa,
65 A przy niej dzieci. Rządca z kocza
Zlazł i posyła zaraz na wieś
Po nowożeńca służbę, poczem
Z dziatkami wita się łaskawie,
70 Małżonkę swoją urodziwą
Całuje trzykroć. Idą żywo,
Wesoło gwarząc, na komnaty.
Tymczasem wiodą już młodego,
Pan wydał rozkaz. Teżże chwili
Do miasta wiozą go w żołdacy
75 I nieszczęsnego ogolili.
Takie to u nas są zwyczaje
I tak się z ludźmi staje!

No, a Maryna? Cóż, bez pary
Sądził jej Bóg zmarnować młodość
80 I lic urodę... Jakby czary,
Wszystko rozlało się, rozwiało...
I jedno chyba pozostało —
Iść w świat, do obcych? — Nie, cóż znowu:
85 Już ona — panna pokojowa,
Już z niej Marysia, nie Maryna!
I krzyczą na nią, gdy zobaczą,
Ze łzy nieszczęsnej z oczu płyną;
A ona schowa się i płacze.
Nieokrzęsana, głupia chłopka!
90 Żal jej sukmany i parobka.
A okiem rzucić wkoło siebie:

160 By otarła łzy ze źrenic,
By spojrziała szczerze...
Ani spojrzy i oddawna
Nic do ust nie bierze.
Lach zadręcza się, morduje...
Jakaż na to rada?...
165 A Maryna schnie, usycha,
Jak opłatek błada.
Już i lato przeminęło,
Zima już na dworze;
A Maryna siedzi sobie,
170 Nieszczęsne nieboże,
Nic nie mówi i nie płacze...
Ledwie dycha, biedna, —
Tak zamęczył!... Ale przecież
Nic tu nie wyjednał,
175 Choć zamorduj ją, — nic z tego;
Taka się zrodziła!

Raz wieczorem w czasie zimy
Maryna patrzyła
Na las czarny, a z za lasu
180 Wielki księżyc wschodził
Purpurowy. — „I my kiedyś
Też byliśmy młodzi!” —
Wyszeptwała, podumała,
Potem zaśpiewała:
185 „Chata na pomoście,
Przyjechali goście;
Rozplatali włosy
U biednej dziewczyny,
A pan chce słoniny,
190 A czart jadła prosi.
Gęsi, gęsi białe

125 Dziewczątek moich, niech się uczą
Zawsze unikać krętych dróg
I tak, jak uczył niegdyś Bóg,
Braci ukochać!

Do swej chaty
Przez siłę przyszła. Popatrzyła —
130 Kwiaty zatknięte za ikoną,
Na oknie także stoją kwiaty
I zdobią pochyloną ścianę
Krzyże, farbami malowane...
To wszystko ona, jej Maryna,
135 Wszystko kochanej córki ręce!
Tylko Maryny niema więcej...
Ledwie z chałupy, nogi wlokąc,
Wyszła i poszła na wysoką
Górze, popatrzeć z niej, a potem
140 Szła aż pod pałac i pod płotem
Siadła, siedziała nockę całą,
Placząc boleśnie. Już i stado
Pastuch popędził ze wsi na dół,
A matka łkała i płakała.
145 Już i słońeczko lśni po niebie,
Już zaszło, zmierzch na ziemię pada, —
Ona nie wraca... Trudna rada!
Już odpędzali ją kijami, —
A ona siedzi; szczuli psami, —
150 A nie odchodzi... Poradź co!
A Maryna niby mniszka
Siedzi w białej szacie,
Wciąż się modli i rozpacza,
Zamknięta w komnacie.
155 Oprócz pana nikt nie wchodzi,
Gdzie siedzi Maryna:
Sam jedzenie jej przynosi
I prosi, zaklina,

Paniczowie mnie kochali
Ręce całowali!”

225

(Do matki:)

A wyście do mnie przyszli hulać
Z tamtego świata? To się chwali...
Już mi warkocze rozplatali,
Lecz pan przyjechał... Hula! Hula...
230 Alboż to gęsi — to panowie!
Popatržno: leci całe mrowie!...
Hej! Hula! Hula! Do szatana,
Do djabła w goście! Słyszysz? słyszysz?
W Kijowie dzwonią wszystkie dzwony.
235 Czy widzisz? Buchnął żar czerwony,
Pan się położył w gabinecie
I pić poprosił... A czy wiecie,
Że ja zarznęłam go tym nożem?
Popatržno! Płonie jak pochodnia, —
240 Tam stoi... Czemuż ty nie możesz
Oderwać oczu swoich od niej?
O, matko! Nie patrz — to już mara!
A chcesz, to zjedz! Udław się, stara!

(Pokazuje figę i śpiewa:)

245

„Raz Moskala polubiła,
Białe ząbki wyszczerzyła.
Hej, Moskalu, Moskaliku,
Nazwoziłeś chust bez liku;

250

Pan bogaty
Dał dukaty,
A syn popa tem się chwali,
Że darował sznur koralu.

255

Bij, dzwonie, bij!
Ciężką chmurę rwij!
Chmura sina

A ja wysycham w tej niewoli (*placze*)...
Choćby korale mieć przy sobie, —
To obwiesiłabym się!... Masz, —
290 Teraz ci żal, gdy czas przeminął...
Czemuż ty, mamó moja, łkasz?
Nie płacz, gołąbko! Popatrz ino:
To ja, Maryna, twoja wciąż!
Popatrzno, popatrz: czarny wąż
Po śniegu pełźnie... Ujdę z życiem,
295 Rozwinę skrzydła i w błękanie
Jak zazuleńka zniknę z oczu...
Czy on w gościnę nie przychodził?
Na wojnie zginął snadź przedwcześnie...
A wiesz — widziałam dzisiaj we śnie:
300 Dzień niby, ale księżyc wschodził,
A my chodzimy ponad morzem
Jeno we dwoje... Patrzą — zorze
Upadły wszystkie razem w wodę,
Została tylko jeszcze jedna,
305 Jedna jedyna w całym niebie.
A ja dokoła błądzę, biedna, —
W szumnym Dunaju szukam brodu,
Z bękartem włóczę się na brzegu.
Za ból mój ludzie śmiechem płacą,
310 Szydzą, wołają, żem ladaco:
I ty się śmiejesz, a ja płaczę.
Nie, ja nie płaczę, ja się śmieję...
Spójrz: zaraz wzbiję się, polecę,
Bo jestem sową...“ Jak skrzydłami,
315 Rękami macha, przez wierzeje
W pole wypadła i umyka,
Jak leśne zwierzę wyjąc dziko.

Powlokła matka stare nogi
Śladami swej Maryny drogiej.

Na Turczyna,
A słoneczko dla chrześcijanina.
Bij, dzwonie, bij!"

Matka

260 Maryno moja! Chodź do domu!

Maryna

265 Tak, chodźmy spać, bo jutro rano
Do cerkwi idziem. Patrzcie pana, —
Obmierzły pcha się do mnie! Komu
Do pocałunków!

Matka

Chodź do domu!

(Do ludzi:)

Pomóście! Sił już nie mam więcej!

270

Maryna

Bierzcie mnie! Bierzcie, wiążcie ręce!
Prowadźcie wszyscy na pokoje!
A ty, czy ujrzeć chcesz, jak twoja
275 Maryna siedzi w pańskim dworze
Niby panienska? Schnie, usycha,
Bez żadnej winy marnie ginie.
I za co taki los dziewczynie.
Marynie twojej?

(śpiewa:)

280

„Oj, hula, hula, gęsi wy szare!
Hula nad rzekę!

Zawiązałaś głowę chustką,

Teraz nie narzekaj!

285

Nawet i ptakom wolno w polu
Wesoło latać w letniej dobie,

WIESZCZ

A Pan ukochał ludzi złych,
 Jakgdyby miłych synów swych,
 I posłał z niebios im proroka,
 By im miłości przykład dał,
 5 By siew mądrości w duszach siał.
 Jak wód Dnieprowych toń szeroka,
 Huczały słowa, wszecz i wzdłuż
 Płynęły światem — i głęboko,
 Jakgdyby dech płomiennych burz,
 10 Paliły serca. Pokochano
 Świętego męża, uwielbiano
 I łzy płynęły — z głębi dusz...
 A potem?... Potem ród fałszywy
 Wielkości Pańskiej dowód żywy
 15 Zbeszcześcił srodze; bóstwom złym
 Swój hołd złożyli nikczemnicy
 I syna niebios — biada im! —
 Kamienowali na ulicy
 I rozpoczęli ucztę swą
 20 I kupczyć jęli świętą krwią.
 Więc niech się święci imię Boże,
 Iż wam — obłudnej, wścieklej sforze
 Wymierzyć karę raczył Sam
 Ciężarem żelaz, krat i bram
 25 I zamiast wieszczą łaskawego
 Na straszny dowód gniewu swego
 Rozkazał cara obrać wam!

1848.

Kos-Arał.

- 320   Nad pogorzela dym opadał,
              Spiekły się pany jak prosięta,
              I pałac spłonął do ostatka,
              Do dom wróciła się gromada.
              Z Maryną znikła stara matka...
- 325   Tylko na wiosnę, gdy orano,
              Dwa trupy znaleziono w polu
              I na kurhanie pochowano.

1848.

Kos-Arał.

Wśród obcych pierwsze-m przeżył dnie,
Siwieję też między obcemi
I samotnemu dzisiaj mnie
Zda się, że niema nic na ziemi
Nad Dniepr cudnego, nad krainę
Przesławną mą... Lecz widzę sam,
Że dobrze bywa tylko tam,
Gdzie niema nas. Ot, w złą godzinę
Niedawno znów wypadło mi
10 Zawitać tam na Ukrainę,
Do najpiękniejszej owej wsi —
Do tej, gdzie matka mię uboga
Powiła; gdzie ślęczała w noc,
15 Na świeczkę trudząc się dla Boga:
Pokłonów ciężkich bijąc moc,
Błagała Bożą Matkę Świętą,
Aby w opiekę wzięła skrzętną
Jej dziecko... Dobrze, mamó, żeś
20 Do trumny wcześniej poszła spać,
Bobyś przeklęła Boga snadź
Za szczęście me...

Aż dziw, jak wieś,
Tak ongi ładna, dziś jest marna.
Czarniejsi niżli ziemia czarna
25 Snują się ludzie; pobutwiały
Bielutkie chaty, stoją krzywo;
Zniknęły stawy pod pokrzywą,
A sady uschły i zdziczały.
Jakoby czerwony przeszedł kur,

5 I niebo niemyte, i fale zaspane,
I ponad brzegiem morza wdał
Szuwary, rzekłbyś, że pijane,
Do dołu gną się, aż do fal.
O, Boże miły, Boże święty,
Czy długo jeszcze każesz mi
W tej oto tiurmie niezamkniętej
Wlec marny żywot?
10 Nic nie mówi,
Milczy i gnie się, niby żywa
Stepowa trawa żółtogrzywa,
Nie chce powiedzieć prawdy nam, —
A kogoż ja się pytać mam?

1848.

Kos-Arał.

Nie chwale ludzkiej służą one —
Te przystrojone, utrefione
Kochane moje wiersze: nie!
Układam je — bo cieszą mnie.

- 5   Gdy je tworzę — mniej mi cięży
                  Ta cisza grobowa:
                  Niby z kraju kochanego
                  Przylatują słowa
10   I siadając na arkuszu,
                  Śmieją się i płaczą,
                  Niby dziatki — i spoczywa
                  Targana rozpaczą
                  Biedna dusza. Tak mi błogo,
                  Tak błogo mi z niemi,
15   Niczem ojcu bogatemu
                  Z dziećmi malutkimi.
                  I cieszę się, i śmieję się,
                  I zaklinam Pana —
                  Niech nie kona w obcym kraju
20   Ma dziatwa kochana,
                  Niech do domu prędeej lecą
                  Me malutkie dzieci,
                  Niech powiedzą — jak mi ciężko
                  Było na tym świecie!
25   I powita je przyjaźnie
                  Rodzina szczęśliwa,
                  I pochyli się w milczeniu

30

Jakby opętał ludzi dur;
I odrabiają tępi, niemi,
Pańszczyznę razem z dziećmi swemi.

35

I zapłakawszy, jam z powrotem
Odjechał na obczyznę znów.
I nie w jedynej owej wsi:
Po całej sławnej Ukrainie
Lud Boży wprzęgli ludzie źli,
Panowie chytrzy... W jarzmie ginie,
Ginie rycerskich synów ród,
A pany mkną do żydów zgrają
40 Kołaczą do tych bratnich wrót —
Ostatnie portki tam sprzedają.

45

Marnie jest temu, oj jak marnie,
Kto na pustkowiu tutaj ginie;
Lecz ciężej — łkać na Ukrainie,
Patrzeć i... milcząc znieść męczarnie!
A gdy niewidne ci to лихо,
To wszędzie — zda się — błogo, cicho;
Ojczysty w szczęściu żyje step;
50 Między górami stary Dniepr,
Jak u matczynej piersi mały
Dzieciak — pieści się, przygląda
Ukrainie całej.
Nad nim tam i sam rozległe
55 Zielenieje sioło,
A w wesołych wsiach — i ludziom
Żyje się wesoło.
Takby może było ninie,
Gdyby znikł po panach
60 Wszelki ślad na Ukrainie!...

1848.

Kos-Arał.

5 Kiebym tak trzewiki miała,
Na muzycebym hulała, —
Ale tak... to co?
Mnie trzewików nie kupili,
Na muzykę nie puścili,
Z żalu ażę mdło!

10 Boso pójdę — hań na pole,
Może spotkam moją dołę,
To poproszę ją:
Niechajże się ulituje,
W biedzie wielkiej poratuje
I nie będzie złą!

15 Tam dziewczęta na muzyki
Czerwone wzują trzewiki, —
Zawždy bosa ja!
Bez miłości — czyż nie szkoda? —
W najmach zwiędnie ma uroda, —
Najemnica ja!

1848.
Kos-Arał.

Głowa ojca siwa.
„Lepiej wcale się nie rodzić!” —
Westchnie pierś matczyna.
„Polubiłam je...” — w cichości
Pomyśli dziewczyna.

1848.

Kos-Arał.

5 W pysznym zamku, jak u króla,
Na jedwabiu mnie matula
Wydała na świat.
W złotogłowi, w aksamitach,
Jako kwiecie w sadzie skryte,
Rosłam tyle lat.

10 I wyrosłam, cudna dziewa,
Oczy piwne, czarnobrewa,
Twarz jak róży płąt.
Ubogiego pokochałam,
Matka zamaż wyjść nie dała, —
Zawiązała świat.

15 W tych wysokich, tych komnatach
Będę tęsknić długie lata —
Nie wyrwę się z pęt!
Jak bylinie przy dolinie,
Tak samotnej źle dziewczynie,
Serce gryzie smęt...

20 Do nikogo się nie garnę,
Piękno świata dla mnie marne...
A ty, radco zły,
Ty matulu, ty rodzona,
Nie wybaczę ci do skonu,
Do ostatnich dni...

1848.
Kos-Arał.

I bogactwo mam,
I urodę mam,
Tylko nie mam dla się pary,
Z tego cały kram!...

5

Ciężko samej tyle lat
Bez miłości iść przez świat,
Nie mieć nawet z kim podzielić
Aksamitnych szat.

10

Pokochałabym ja,
Połączyłabym się ja
Z tym sierotą czarnobrewym —
Gdybyż na to wola ma!

15

Ojciec z matką trzyma straż
I pilnuje... że aż!
Nie chce puścić do ogrodu
Samej... Boże, skarz!

20

A gdy puszcza, to z nim,
Z nienawistnym starcem tym,
Z tym bogaczem niekochanym,
Z moim wrogiem złym!

1848.
Kos-Arał.

Na ulicy wicher wieje,
Śnieg rozmiata srogi;
Na ulicy biedna wdowa
Ledwie wlecze nogi —
5 Pod dzwonnica idzie żebrać,
Biedna starowina,
U tych samych, co przed rokiem
Wzięli u niej syna
I do wojska go oddali...
10 A myślała kiedyś,
Że na starość u synowej
Już nie zazna biedy...
Nie dał Pan Bóg!... Wyżebrała
Jeden grosz na świecę,
15 Żeby Panna Przenajczystsza
Miała go w opiece...

1848.
Kos-Arał.

Oj, wyostrzę towarzysza,
Za cholewę wsunę,
Pójdę szukać prawdy w świecie,
Za sławą pofrunę.
5 A nie pójdę ja łęgami,
Wybrzeżem szerokiem:
Powędruję nie szlakami,
Lecz przemknę się bokiem.
10 I zapytam Żydowina
I wielkiego pana,
I szlachciców tych paskudnych
W paskudnych żupanach;
Jak się trafi, czerńca spytam, —
Pismo Święte w trudzie
15 Niechaj czyta, a nie hula, —
I niech uczy ludzi,
By brat bratu nie był katem,
Nie okradał brata,
20 I by syna biednej wdowy
Nie dawać w żołdaty.

1848.

Kos-Arał.

30

Gdzieś na Krymie on przepada.
Kto mi go przywiedzie,
Ten w nagrodę niech na ślubne
Daje zapowiedzi!"

35

Z miejsca się zerwali,
Konie posiadłali,
Szukać brata pięknej Katri
Na Krym pojechali.

40

Jeden z nich utonął
Na Dnieprowych falach,
Drugi w strasznych mękach skonął
W Kozłowie — na palach.

Trzeci, Jaroszenko,
Aż w Bakczyseraju
Znalazł brata pięknej Katri. —
Do domu wracają.

45

Zaskrzypiały progi
W Katrusi chatęfce:
„Wstawaj, Katrio, brata witaj
I ślubne wij wieńce!"

50

Gdy to usłyszała,
Rozpacznie załkała:
„To nie brat mój, lecz kochanek,
Jam cię okłamała!"

55

„Okłamałaś?!" — krzyknął
Kozak w strasznym gniewie,
I... Katrusi piękna główka
Upadła na ziemię.

60

„Chodźmy, bracie miły,
Z tej nieszczęsnej chaty!"
I pognali Zaporozcy
Gonić w stepach wiatry.

W świetlicach Katrusi
Bieleją podłogi,
Sławni goście Zaporozcy
Wstępują w jej progi:
5 Jeden — Semen Bosy,
Drugi — Iwan Golec,
Trzeci — wielce urodziwy —
Jaroszenko, wdowiec.
„Zjeździliśmy Polskę,
10 Całą Ukrainę,
By powitać najpiękniejszą
Na świecie dziewczynę!”
Jeden mówi: „Bracie!
Gdybym był bogaty,
15 To oddałbym wszystkie skarby
Za panią tej chaty!”
Drugi mówi: „Gdybym
Mocarnym był wielce,
Całą moją moc oddałbym
20 Za Katrusi serce!”
A trzeci powiada:
„Dla takiej dziewczyny
Znajdę czas ja i ochotę
Na największe czyny!”
25 Słyszy to Katrusia
I mówi trzeciemu:
„Mam ja brata jedynego
W niewoli, w więzieniu.

Oj, luli, luli, moja dziecino,
    Nocą i dniem.
Pójdiesz, mój synu, tą Ukrainą,
    Przeklniesz nas, wiem.
5 O, nie klij ojca, synu mój, synu,
    Nie klij go, nie;
Jam twoja matka, mnie ty przeklinaj,
    Przeklinaj mnie!..
10 Gdy mnie nie stanie — ludzi nie witaj,
    Ale idź w gaj:
Gaj nie zobaczy i nie zapyta,
    Tam sobie trwaj!
A kiedy znajdziesz ową kalinę,
    Głowę tam skłoń:
15 Kochałam kiedyś ten krzak, dziecino —
    Przytul się doń.
Nie smuć się, jeśli pomiędzy chatki
    Skierujesz krok;
20 A jeśli ujrzysz z dziatkami matkę,
    To odwróć wzrok...

1848.
Kos-Arał.

Katrię czarnobrewą
W polu pochowali,
Zaporozcy wieczną przyjaźń
W stepie przysięgali.

1848.
Kos-Aral.

5
Gdybym miała, mamó, korale,
Przystroiłabym się wspaniale;
Wnetbym, mamó, pobiegła za wieś,
Tam muzyka gra do świtu prawie,
A dziewczęta z parobkami
Idą w tany... Mamó, mamó!
Gdzież jest dola ma?

10
Oj, pomodłę się w kaplicy przy drodze,
Potem pójdę, na służbę się zgodzę,
A i kupię se, mamó, buciki,
A i sypnę groszem dla muzyki —
Niechaj nikt się nie dziwuje,
Jak ja, mamó, potańcuję...
Oj, ty dolo ma!

15
Nie daj dziewczką zejść z tego świata,
Bujnych włosów pleść i rozplatać,
Brwi sokolich ciężką troską trwożyć,
W samotności do śmierci dożyć!
Zanim w służbie grosze zgarnę,
20
Wypłowięją brwi me czarne...
Doloż moja zła!

1848.

Kos-Arał.

5 Ni szerokiej tej doliny,
Ni wysokiej tej mogiły,
Ni wieczornej tej godziny,
Ni co śniło się, mówiło —
Nie zapomnę ja.

10 Znaliśmy się, miłowali,
Aleśmy się nie pobrali,
A tymczasem lata młode
Jako te wiosenne wody
Popłynęły hen!

15 Dziś... nieszczęsna moja głowo!
Ja — w niewoli, a ty wdową;
Nie żyjemy, tylko trwamy
I z żalością wspominamy
Nasze przeszłe dni.

1848.
Kos-Arał.

Człowiek zakpi, człowiek zdradzi,
Tylko ona coś poradzi,
I poradzi, i ukoi,
I rozjaśni myśli moje.

1848.

Kos-Aral.

I znowu dla mnie listu brak
Z dzisiejszą pocztą z Ukrainy...
Czy gniewny Bóg okrutnie tak
Mnie karze za nieznanne winy
5 Z przed wielu lat? Nie dano mi
Dowiedzieć się, za jakie zmazy...
Lecz cóżby z tego przyszło mi?
A serce płacze — ile razy
Na pamięć przyjdą mi obrazy
10 Dalekich, niewesołych dni
I owych groźnych burz odgłosy,
Co spadły na mnie w kraju mym...
Tam ślubowano druhom swym
Braterską miłość, wspólne losy...
15 I wnet — rozwiało się jak dym,
Bez łez — cudownej świętej rosy.
I przyszły wreszcie czarne dnie,
Że muszę cały świat... Nie, nie!
Napewno niema ich na świecie —
20 Bo przecie gdyby żyli, — przecie
Choć kartkę...

By odegnać troskę z czoła,
By nie patrzeć, jak dokoła
Czyta listy brać wesoła, —
25 Pójdę precz; na morskie fale
Puszczę z wiatrem moje żale
I do domu myślą wrócę,
I pocichu pieśń zanucę.

DO TEODORA ŁAZAREWSKIEGO

Nie gdy wracasz nocą do dom
Po gościnie w chacie
Kumy swej, ni spać się kładąc —
Wspominaj mię, bracie!
5 Lecz gdy przyjdzie nuda w gości
I zasiądzie w nocy —
Wtedyto mnie, przyjacielu,
Wzywaj do pomocy!
Wtedy wspomnij — hen, w pustkowiu
10 Nad morzem stugłosem —
Swego druha wesołego,
Co walczy z złym losem;
Co sam jeden z myślą swoją
I sercem ubogiem
15 Chodzi sobie i rozmawia
Modlitewnie z Bogiem;
Co wspomina Ukrainę
I ciebie, mój druhu,
A czasami (no, nie bardzo, —
20 Ot, tak tylko) w duchu
Czuje smutek... Patrz, na dworze
Święta nadciągają —
Ciężko, druhu - bracie, święto
Spotykać w tym kraju
25 Samotnemu... Jutro rano
Dzwon na Ukrainie
Zabrzmi z dzwonnicy, jutro rano

Niewola, pustka i milczenie...
Z kim, z kim rozdzielić serce mam?
Nikogo niema. Jakieś cienie
Uparcie stwarzam sobie sam.
5 Wciąż Boga szukam... Zamiast Boga
Znajduję... wstyd powiedzieć wam!
To lat i losu praca wroga:
Chmurami powitały mnie
10 Mejsny wiosny świętej smutne dnie;
Przez lata długie, moi mili,
Nie miałem ani jednej chwili,
By warto było nazwać ją...
I cóż ukoi duszę mą?
15 Szczerego słowa łaknie dusza,
Małego słówka... Cisza. Ból.
I śni się śnieg, co zwolna prószy
Na jeszcze ciepły trup śród pól.

1848.
Kos-Aral.

JAK CI CZUMACY...

Jak ci czumacy, co jesienią
Wiorstowy słup mijają krokiem,
Tak mnie omija rok za rokiem.
5 Ja — ani spojrzę ku tym ceniom...
Zeszytik zdobię i wierszami
Nadziejam. Suszę nad tem głupią
Głowę, jakgdybym nie pamiętał,
Że sam na siebie kuję pęta,
10 Gdy „dobrodzieje” mnie przycupią.
A niech krzyżują mię niezwłocznie:
Bez wierszy nie chcę żyć, do kata!
Przebiedowało się dwa lata,
Z Bogiem i trzeci rok rozpoczną.

1849.

Kos-Arał.

Do cerkwi popłynię
Rozmodlony lud... Tu jutro
30 Rozlegnie się groźny
Głodnych zwierząt ryk i orkan
Rozszaleje mroźny,
Moją „chatę” piachem, śniegiem
Zasypie szkaradnie.
35 Tak mi Boże Narodzenie
Spotykać wypadnie!
Ha, cóż! nato jest niedola,
By gniotła człowieka.
A ty, miły, gdy ci przyjdzie
40 Ochota narzekać,
List ten czytaj i wiedz, bracie,
Że niema niedoli
Oprócz życia na pustkowiu,
Prócz życia w niewoli...
45 A i tam — choć podle — żyją.
— Cóż mam począć? Juści,
Umrzeć wartoby — lecz jeszcze
Nadzieja nie puści!

1848.24.XII.

Kos-Arał.

Oj, krzyknęły szare gęsi
Nade stawem gdzieś;
Sława poszła o wdoweńce
Na calutką wieś.
5 Nie tak sława, nie tak sława,
Jak się rozniósł słuch,
Że morowy do tej wdowy
Jeździ z Siczy zuch.
10 Wieczerali we świetlicy,
Pili wino, miód;
Na spoczynek do pierzynek
Wdowę kozak wiódł.
Nie był słuch ten bałamutny,
Oj, nie było w nim
15 Plotki pustej; na zapusty
Zrodził jej się syn.
Wykarmiła, wyniańczyła,
Oddała do szkół;
20 Z szkół zabrawszy, konia dała,
Co wędzidło żuł.
Konia mu kupiwszy, sama
Czaprak siadła szyć,
A do haftu — szczery jedwab,
Złotą brała nić.
W atłasowy żupan nowy
Przyodziała go,
Na konika posadziła:
„Wrogi, spójrzcie!” I za uzdę

Za słońcem chmurka płynie wdal,
Czerwonym blaskiem w niebie świeci, —
Do snu w objęcia morskich fal
Przyzywa słońce; jako dziecię
5   Tuli w chuście i nad sennem
            Jak matka się chyli...
            Oczom radość... Jedną chwilkę,
            Jedną małą chwilę
            Serce spocznie i cichutko
10   Z Panem Bogiem gwarzy...
            A tymczasem sine morze
            Okrył tuman wraży,
            Okrył morze, jasną chmurkę,
            Mrok za sobą wlecze —
15   I opada mroczną nocą
            Na dusze człowiecze,
            Nie wiesz nagle, gdzie się podziać,
            Ani co się stanie
            I jak dzieci miłej matki,
20   Czekasz na świtanie.

1849.

Kos-Arał

Gdyby u nas ci wypadło
Popanować kiedy,
Tobyś wiedział, panie bracie,
Jak nazwać czeredy
5 Tych nieszczęsnych uwiedzionych
Dziewczątek. Bo teraz
Pleciesz Bóg wie co i myślisz,
Że to ty dopiero,
10 Ty ukażesz całą otchłań
Tej hańby dziewiczej
I nauczysz je unikać
Obleśnych paniczy.
Szkoda trudu! Póki po wsiach
15 Pany siedzieć będą,
Nie przestaną te p o k r y t k i
Po szynkach się szwendać
I weselić z żołnierzami.
„Słusznie, — mówię. — Ale jeszcze
20 Tę jedną opowiem
Rzecz ostatnią i niedługą...
Słuchajcież, panowie!”

Rój dziewcząt grabił siano z łąk,
A chłopcy je składali w kopy,
25 Raz po raz patrząc w słońca krąg,
I pletli głupstwa, jak to chłopcy
Mają w zwyczaju. A dziewczyny
Piszczwały niby srocзки młode
I nad źródółko szły po wodę —

Wiodła po wsi; stąd
Wiedzie syna do obozu:
„Wojownikiem bądź!”
Sama poszła zaś — w Kijowie
Szatki mnisze wziąć...

1849.

Kos-Arał.

Chwilkę dla ochłody
Dano spocząć nieborakom
I napić się wody.
65 Siedzą sobie, rozmawiają,
Ten i ów się zdrzemnął.
Z poza góry zaś podróżni
Aż w trzy trójki przemkną,
70 Podjeżdżają coraz bliżej,
Zaczem po zwyczaju,
Aby konie odsapnęły, —
Koło karczmy stają.
Zatrzymali się. Dziewczyna
75 Wyszła z karczmy młoda,
Wzięła kwartę okowity,
Skazańcowi poda
Nieszczęsnemu, a częstuje
I tych, co go strzegą.
80 Kiedy przyjrzy się, popatrzy —
Dla Boga miłego! —
Pośród skutych niewolników
Ów jeden, jedyny
Jej obrońca nieszczęśliwy
85 Dźwiga z Ukrainy
Aż na Sybir ciężkie pęta...
A ty będziesz uśmiechnięta
Żyć w dostatku? nie usłyszysz
I nie zapamiętasz
90 Całodziennych jego szlochów?...
Nie poczęstowała
Tego, co ją pomścił święcie,
I nie przywitała,
Jeno baczenie mu się chwilę
Przyjrzała — i tyle...
95 Wkrótce potem w dalszą drogę
Podróżni ruszyli,

W jar, na wypoczynek.
30 A najładniejsza wciąż nie wraca:
Poszła ze dzbankiem, i choć praca
Wre, jej wciąż niema. Lecz nie szuka
Jej imć karbowy, szczwana sztuka, —
Jakby nie widział nic. Nie nowy,
35 Nie nowy chytry ten karbowy!
Stary to kundel, nieraz bity!
W jarze się nagle rozległ krzyk;
Chłopcy ratować pędzą w mig —
A panicz tam niesamowity,
40 Pewny, że ujdzie mu na sucho,
Nad biedną pastwi się dziewuchą.
Biedaczka znów uderza w krzyk,
Lecz nie śmie jej ratować nikt:
Pana się boją. Wtem najmłodszy,
45 Oczyma wszystkich wkrąg obwiódłszy,
Panicza na widły
Jak ropuchę wziął. Zajęczał
Paniczyk obrzydły,
No i stężał. Rada w radę —
50 I znać dano władzom.
Zjechał sąd. Popili tego,
Potem mądrze radzą
Sądownicy. Parobczaka
W kajdanach do miasta
55 Odesłali, do więzienia
Wsadzili, i basta!...

Na wiorstowym szlaku w polu
Pod wierzbą zieloną
Stoi sobie karczma w cieniu,
60 A pod karczmą ona
Siedzą w więzach aresztanci.

Już powrotne moje drogi
 Zarosły tarniną —
 Czy na wieki rozstałem się
 Z moją Ukrainą?
 5 Czy już nigdy nie powrócę
 Do swojego domu
 I tych wierszy nie przeczytam
 Nigdy i nikomu?
 Sam je będę czytać... Boże!
 10 Jakie ciężkie życie!
 Nie mam serca szerokiego
 Z kim dzielić na świecie.
 Nie dałeś mi, Boże, doli
 W latach mej młodości
 15 I już ona ponoś do mnie
 Nigdy nie zagości!
 Nie dałeś mi serca mego
 Połączyć z dziewczęciem
 Sercem młodem, — przeminęły
 20 Moje dni w udręce,
 Na obczyźnie! Nie przeżyłem
 Mej młodości w parze,
 A na starość nie mam nawet
 Z kim szczerze pogwarzyć.
 25 Jakże ciężko, Boże miły,
 Żyć w tej samotności
 I samemu swoje dumy
 W swojej duszy nosić.
 Nie zwierzyć się, nie pocieszyć

100 A za nimi i skazańcy
Z brzękaniem łańcuchów
Też powlekli się. I znowu
Pusto jest i głucho
Koło karczmy. Jedna tylko
Tymczasem z szynkarką
Pozostała. Dookoła
105 Zadymka się szparko
Wije w polu...

I zmierzch zapadł.
Ba, żywot jest krótki,
A cóż dzień!... Muzyka, tańce
110 Trwają do samiutkiej
Aż północy na futorze.
Służba poszła w izbie
Łóżka słać; a młoda cicho
Wybiegła za przyźby —
115 I zginęła gdzieś. Szukali
Aż do zorzy białej —
Nie znaleźli. Gdzież przepadła?
Gdzie? — Powędrowała
Za skazańcem owym miłym
120 Na Sybir...

Skończyłem!

1849.
Kos-Arał.

Na Wielkanoc raz, w słoneczku
Na słomie, dzieciarnia
Pisankami się bawiła —
I nuże się gwarnie
5   Prezentami chwalić! Jedna
Dostała na święta
Hafcik, ten — koszulkę z listwą,
Ów — nowe porcięta.
10   Ten futrzaną dostał czapkę,
Z cholewami butki,
Inny świtkę... Jednej tylko
Sierotce malutkiej
Nic nie dano. Siedzi, rączki
15   Wsunęła w rękawy.
„Mnie kupiła matuleńka...”
„Mnie tatulo sprawił...”
„Chrzestna matka mi wyszyła
Kołnierz...” „A mnie ciotka...”
20   — „Ja u popa jadłam obiad!”
Pisnęła sierotka.

1849.
Kos-Arał.

30

Serca ubogiego,
Nie pochwalić, co jest dobre,
I nie skarcić złego.
Wreszcie — umrzeć... O, Boże mój!
O, Boże mój drogi!
35   Pozwólże mi chociaż spojrzeć
Na ten lud ubogi, —
Na tę Ukrainę
I nie dopuść, abym marnie
W obcym kraju zginął!

1849.

Kos-Arał.

30 Którego żywcem spalił wróg.
A potem w ciszy polnych dróg
Przez cichy gaj, po Dniepra zboczu
Chodzilibyśmy, aż się zmroczy,
Póki nie zaśnie cały świat,
Póki wieczornej zorzy śladem
35 Nie wszędzie wgórę księżyc błądy
I mgła nie wzniesie się z nad chat.
Modlitwy słowa szepcąc szczerze,
Wracalibyśmy na wieczerzę
Do swej ubogiej, do chatyny.

40 Ty dajesz, Boże nasz jedyny,
Panom ogrody w swoim raju,
Dajesz pałace i komnaty,
A pany chciwe i brzuchate
Na Twą szczęśliwość rajską plwają
45 I żyć spokojnie nam nie dają
Wśród czterech ścian ubogiej chaty.

O własny dom, nie o rozkosze,
Prosiłem zawsze, dotąd proszę,
Żeby mi umrzeć chociaż dano
50 Nad falą Dniepru ukochaną.

1850.

Orenburg.

Nie modliła się nademną,
 Pokłonów nie biła
 Moja matka; jeno miękka
 Kolebkę ścieliła
 5 I śpiewała: „Niechże rośnie,
 Żyje zdrów, nieboże!
 I wyrosłem, jeno nie wiem
 Naco, miły Boże!
 10 Lepiej było się nie rodzić,
 Lub do wody z troską,
 Niżli męczyć się w niewoli
 Na obrazę Boską.

A takie małe, niebogate
 Marzyłem szczęście: jeno chatę,
 15 Jedną chatynkę wpośród drzew
 I dwie topole ponad zdrojem,
 I najsmutniejszą z wszystkich dziew.
 Moją Oksanę, byśmy w dwoje
 Mogli popatrzeć z góry wdał,
 20 Na jary, Dniepr, na błękit fal,
 Albo na łany złotokłose
 I na mogiły w siwym stepie, —
 Dziwić się, myśleć, spory wieść:
 Kiedy te kopce usypano?
 25 Jakich tam ludzi pogrzebano?
 I społem cichą nucić pieśń,
 Tę smutną dumę starożytną
 O tym rycerzu, tym hetmanie,

30 (Byliśmy mali, chcieli jeść),
Nie umiał ciężkiej doli znieść,
Umarł na pańskim!... Nas po świecie
Dola rozniosła. Wszystkich gniecie
Jednako bieda. Ja na wieś
35 Szkolarom w szkole usługiwać,
Bracia na pańskim żać i grabić,
Aż ich zabrano pod karabin.
A siostry? Dolo nieszczęśliwa!
Gołąbki moje, siostry miłe!
40 Co komu przyjdzie z was na świecie?
Na służbę was zapędził los,
Na służbie osiwieje włos,
Na służbie, siostry, i pomrzecie.

45 Myśl o tej chacie dziś mnie straszy,
Kiedy napłynie wspomnień rój!
Takichto czynów, Boże mój,
Na świętej ziemi, w raj u naszym
Dokonujemy każdej chwili!
Ten raj na piekłośmy zmienili,
50 A wciąż o inny raj błagamy!
Żyjemy w zgodzie! Każdy brat! —
Więc ich do pługą pędzi bat
I płyną słone łzy na łany.
A zresztą może... Nie wiem sam,
Lecz mi się zdaje — i Ty też...
55 (Bo gdyby brakło Twojej woli,
Nikt z nas nie cierpiałby niedoli!)
A może, Ojczy, sam tak chcesz,
Śmiejesz się w niebie, drwisz nad nami
I wciąż naradzasz się z panami,
60 Jak światem rządzić? — No, bo spójrz:
Tam gaj zielony, obok tuż
Wśród cichych brzegów uroczyście

5   Gdyby to doszło kiedy was,
Jak ludzie w męce pędzą czas,
Tobyście eklog nie tworzyli
I Boga tanio nie chwalili,
Śmiejąc się z naszych łez i z nas.

10   Czemu panicze nazywają
Chatynę w gaju cichym rajem?
Jam w chacie gorzej żył niż pies.
Ileż tam padło moich łez,
Najpierwszych łez! Ja nie wiem dotąd,
Czy stworzył taką nędzę Bóg,
Którejby nie znał chaty próg?
A chatę zowią rajem złotym!

15   Nie, ja nie nazwę nigdy rajem
Tej białej chaty koło gaju,
Nad czystym stawem z brzegu wsi,
Gdziem spędzał pierwsze swoje dni,
Gdzie biedna matka mi śpiewała
I luty smutek przelewała
20   W serce dziecięcy... Właśnie tam,
W tym rajy, wpośród ciasnych ścian
Widziałem piekło... Praca, bieda,
Niewola, — westchnąć niema kiedy,
Nawet modlitwa ponad stan!
25   Tam moją matkę zabrał Pan
Przed czasem, — krwawych trudów tyle
Młodo złożyło ją w mogile;
Tam ojciec, płacząc w gronie dzieci

I kibić gibka, i ta młoda,
 Niepokalana twa uroda
 Raduje wzrok mój wniebowzięty.
 Czasem wpatrzony stoję, stoję —
 5 I wtem — o dziwo! — jak do świętej
 Szepcę do ciebie modły swoje.
 I mnie, staremu, żal się robi
 Tej boskiej krasy twojej, dziecię.
 Gdzie się podziejesz z nią na świecie?
 10 Kto w życiu stanie, by przy tobie
 Być opiekunem twoim zacnym?
 Kto w złej godzinie cię obroni?
 Kto ci ogrzeje serce czyste
 Miłości żarem? kto osłoni
 15 Przed ludzką złością? Kto, zaiste?
 Nikogo niema, okrom Boga,
 Boś ty sierota jest uboga.
 Więc módl się! Ja się też za ciebie
 Pomodłę. Jakiś lęk proroczy
 20 Oto zagląda mi już w oczy —
 I już nie błagam Boga w niebie,
 I już nie patrzę się na ciebie.
 Przyśniło mi się: jużes matka;
 Nie w aksamicie, nie w dostatkach
 25 Przebywasz z głodną swą dzieciną.
 I zwolna wędniesz. A dni płyną,
 Unosząc wszystko, coś kochała.
 Nadzieje prysły — trwają smutki.

65   Jeziorko śpi rozlane wszere,
                      A nad jeziorkiem kilka wierzb
                      W spokojnej fali kapie liście
                      Zwisłych gałęzi... Cóż, nie raj?
                      Spójrz i świadectwo prawdzie daj,
                      Ze to nie raj, a istny czyściec!
70   Ku Tobie, Panie nasz łaskawy,
                      Serca w podzięcie rwą się nam
                      Za wszystkie Twoje dobre sprawy.
                      Czyżby?... Nieprawda!... Wszystko kłam!
                      A krew, a łzy — urągawisko
                      Z wszystkiego!... Nie! Na ziemi krwawej
75   Świętości niema, — ból ją zgniótł
                      I myślę, że i Ciebie nawet
                      Już dawno przeklął ludzki ród.

1850.
Orenburg.

5   Goreją światła, gra muzyka,
              Płaczem zanosi się, przenika,
              A w młodych oczach ogień, dym
              Smugą klejnotów ciepłych wieje,
10   Świeci się radość i nadzieje
              W oczach wesołych. Dobrze im,
              Oczom wesołym, dźwiękom tym,
              Gdy w tańcu płyną i wesoło
              Kłyszają śmiech swój. Tylko ja,
              Niby zakłęty, patrzę wkoło
              I żal ogarnia mię bez dna
              I płaczę. Czemu? Ach, bo szkoda,
              Że, jak szaruga, niepogoda,
              Minęła młodość, młodość ma.

1850.

Orenburg.

30

I przyszło zostać ci samiutkiej
Na całym świecie. Twoja mała
Dziewczynka była ci jedynem
Szczęściem, gdy rosła pod matczynem
Oknem, wołając na cię: mama!
Gdy opierzyła się — tyś sama,
35 Stara i słaba jest, nieboga!
Do sobków prośby wznosisz próżne,
U drzwi zamkniętych stajesz proga
I starcze ręce po jałmużnę
Wyciągasz...

40

Ot tak niekiedy tobą młoda,
Twoją — serdeńko me — urodą
Raduję stare oczy moje.
Patrząc na gibką kibić, stoję,
45 Stoję w zadumie — i za ciebie
Ciche zanoszę modły swoje.
Módl się i ty do Boga w niebie,
Żeby na ciebie nie spłynęła
I dola twoja, i niedola.

1850.

Orenburg.

Idę, nie wiedząc gdzie. A wy!
Wy się potknięciom mym dziwicie,
Temu, że klnę i was, i życie,
Że płaczę gorzko i — jak wy —
Od własnej duszy stronię skrycie,
Od grzesznej duszy, losie zły!...

1850.

Orenburg.

Czy to niedola i niewola,
 Czy też pędzące lata, gorze!
 Złamały duszę? Albo może
 Nigdy nie miałem jej? Czy dola
 5   Sprawia, że z ludźmi żyjąc w brudzie,
       Zbrukałem czystą ją? A ludzie
       (Ot, jak to ludzie) wciąż ze śmiechem
       Zwą ją i młodą, i nietkniętą
       Zepsuciem żadnem ani grzechem,
 10   I jeszcze jakąś tam, i świętą!...
       Źli, źli! To wyście, nieczne wrogi,
       Skradli, wdeptali w toń błotnistą
       Mój klejnot jasny, klejnot drogi —
       Tę moją duszę niegdyś czystą!
 15   A dziś śmiejecie się, bezbożni!
       Nie między wamiż, ludzie zdrożni,
       Tak się skalałem, że niewiada,
       Czym kiedy schludny bywał isticie?
       Bo ze świętego nieba wyście
 20   Ściągnęli mię ku sobie, biada,
       Wierszydła pisać nauczyli!
       Na drodze wy — wy, Bogu mili! —
       Głaz wielki chytrze ustawili
       I oń strzaskali, przemieszanie,
 25   Moje maluczkie i ubogie,
       Lecz ongi sprawiedliwe serce.
       Poprzez bezdroża dzisiaj srogie

I dzisiaj śni się: w wierzby cieniu,
Pod górą wielką, przy strumieniu,
Chatynka biała stoi. Siadł
5 Koło chatynki siwy dziad
I z kędzierzawym wnukiem swoim
Bawi się, błogim tchnąc spokojem.
I dzisiaj śni się oczom, że
Z chatynki wyszła młoda matka
I, śmiejąc się, całuje dziadka
10 I ukochane dziecię swe.
Trzykroć całuje rozbawiona
I, przytulając je do łona,
Kołysze, a przed chatą dziad
Siedzi i uśmiechnięty cicho
15 Rozważa sobie: „Gdzież to lichy,
Gdzie troski, gdzie wrogowie ci?”

I żegna się, i usta drżące
Pobożnie szepczą: „Ojczy nasz...”
Przez wierzby się przedziera słońce
20 I zwolna gaśnie... Dzień już zgasł
I wszystko śpi. Do chaty siwy
Wraca, by zasnąć snem szczęśliwym.

1850.
Orenburg.

НА БАТЬКА БІСОВОГО ТРАЧУ...

Przełożył
CZ. JASTRZĘBIEC-KOZŁOWSKI

5

Po djabła rogatego tracę
I czas, i pracę, i atrament!
W dodatku czasem się i spłaczę
Jak bóbr... I to nie świata zamęt,
Nie w jego sprawach — łez przyczyna,
Lecz ot — jak bywa, że dziadzina,
Kiedy już dobrze w czubku ma,
Nad swem sieroctwem — proszę! — łka.

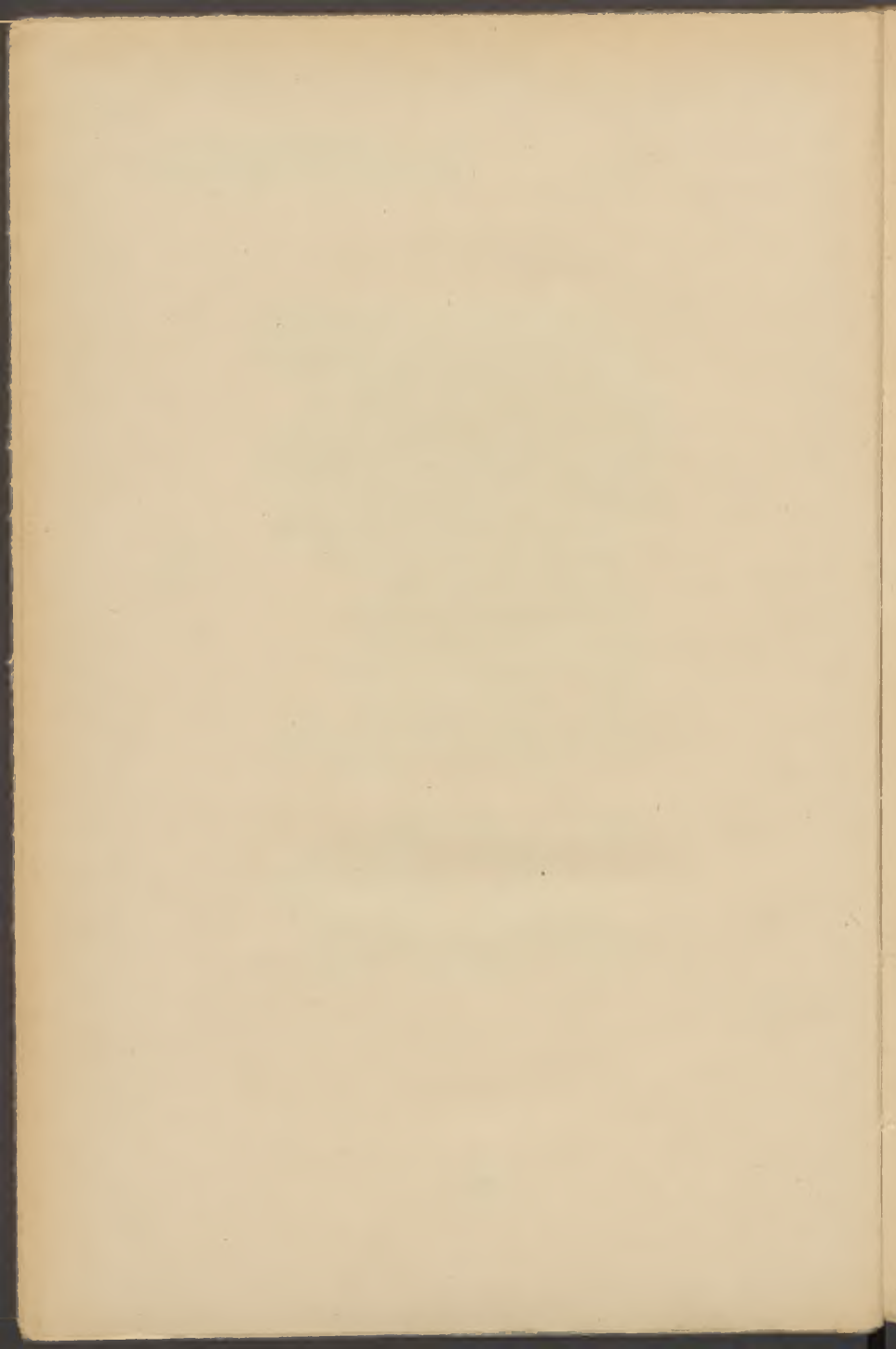
1850.

Orenburg.

ПІСЛЯ ПОВОРОТУ З ЗАСЛАННЯ
(1857—1861)

PO POWROCIE Z ZESŁANIA
(1857—1861)

NEOFICI

(M. S. Szczepkinowi na pamiątkę 24 grudnia 1857 r.)

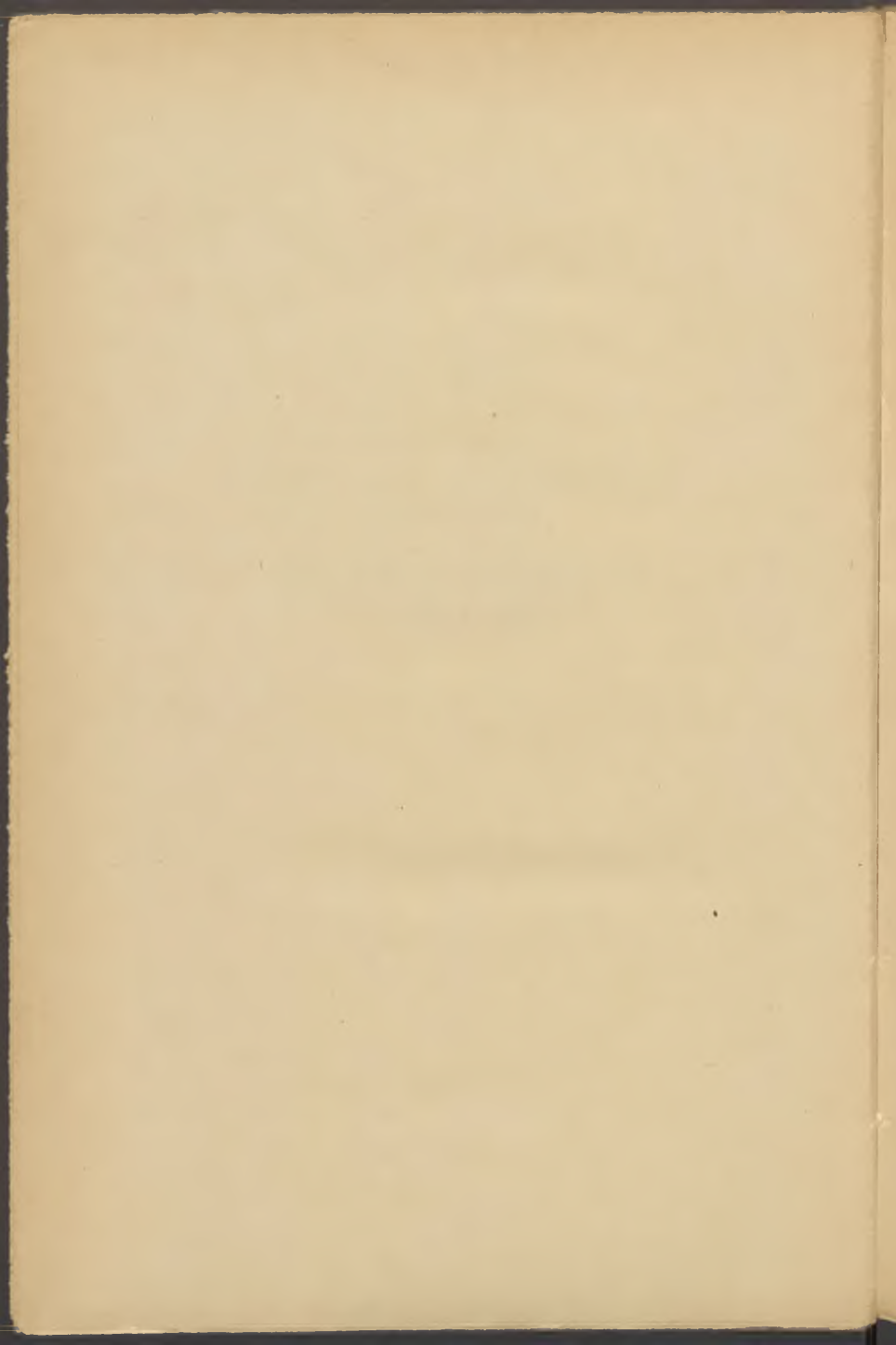
Oto co mówi Pan: chrońcie sąd i czyn-
cie sprawiedliwość, albowiem zbawienie
i miłość moja odkryje się,

Izajasz, LVI, 1.

O, ulubieńcze Muz i Gracyj!
Czekam na ciebie, cicho płaczę
I swoją dumę, smutne rymy,
Poświęcam duszy Twej, Jedyny.

5   Przywitajże szczerem sercem
Tę moją niebogę,
Ty nasz wielki czarodzieju,
Przyjacielu drogi!
10   Bo choć moja дума biedna
I szara niestety,
Ale z tobą się przeprawi
Szczęśliwie przez Letę
I na ziemię spadnie kiedyś
15   Jak płomień żałości
Ku przestrodze złym tyranom,
Mordercom przyszłości.

Przebywam długo już w niewoli,
Pod kluczem, jak złoczyńca srogi.
Przez okno widać drogę, pole,
20   Cmentarzyk biedny, krzyż wysoki
A na nim wronę. Oto cały

Wschodziło, a promienni gońcy
Po całym świecie rącho biegli,
Zwiastując ludziom słowo nowe.
I przed tem słowem Chrystusowem
60 W nicości dumni władcy legli.
O, duszo moja! W czasy one
Przenoś się, leć i jękiem-dzwonem,
I trąb śpiżowych grzmiących głosem
Z więziennych murów bij w niebiosy!

65 Przechyżta, między niewiastami
Błogosławiona Matko Święta
Syna tej ziemi Najświętszego!
W niewoli nie daj zginąć pętach,
Niech lata próżno mi nie biega,
70 Strapionych ty pocieszycielko!
Chciej zesłać Słowa łaskę wielką,
Najświętszą daj mi prawdę nową,
Oświecić racz mądrością wszelką
I racz ożywić ono słowo!
75 I ludziom żalność tę odtworzę,
Jak boleściwa matka morze
Łzy krwawej lała w swej żalobie.
Aż zapalała jej — jak Tobie —
Światłość nieziemska i jedyna
80 Umęczonego Twego Syna!
A Ty, Ty, Boga ziemską Matką,
Tyś łzy wylała do ostatka,
Że nie zostało kropli jednej!
Łkam i zaklinam łkając: w biednej
Mej duszy niech się wzbudzi siła,
Iżby płomiennie przemówiła;
Ogromnym żarem niech rozgorze
I topi serca to orędzie,
Po Ukrainie niech się wszędzie

25 Mój widok. Cóż? I za to chwała
 Wszechmogącemu. Pociąg żyją,
 Rodzą się, mrą i w ziemi gniją
 Ochrzczeni ludzie.

30 Krzyż wysoki,
 Pomalowany, pozłożony,
 Widnieje na cmentarzu onym,
 W ustroniu nieco. (Ktoś tam leży
 Nienajbiedniejszy!...) A na krzyżu
 Namalowany Chrystus Pan,
 Rozpięty za nas. Dzięki wam,
 Dzięki, sieroty, za ten złoty
 35 Wysoki krzyż! Ja dzień po dniu
 Przez okno mej więziennej celi
 W zadumie się przyglądam mu
 A patrząc, modlę się do Pana.
 I wówczas dusza ma stroskana
 40 Na chwilę milknie jak to dziecko
 Już nakarmione. I czy wierzycie?
 Ma każć rozszerza ściany swe
 I śpiewa, płacze serce me,
 Do życia zrywa się i pyta,
 45 Pyta się Boga Najwyższego,
 Pyta się wszystkich świętych Jego,
 Za jakie to, za jakie winy
 Ten Nazarejczyk, Ten Jedyńy,
 Jedyńy Syn Maryji Panny,
 Męczony był i krzyżowany?

50 Polecę duchem w czasy one,
 Kiedy wszeteczny Rzym z Neronem
 Wśród orgij konał. A z ciemności,
 Z niedoli, nowy dzień jasności
 55 Wyłaniał się. Nad Kapitołem,
 Nad Kolosseum nowe słońce

Cieszy się serce w matki łonie,
Przed penatami ogień płonie,
A synek zdrów i piękny rośnie.
Urósł. Już wdzięczą się miłośnic
125 I uśmiechają się hetery,
A światła ciągle przed Wenery
Posągiem płoną.

II

Wtenczas już
Wschodziła najjaśniejsza z zórz
130 Nad Betleem — prześwieta zorza
Miłości oraz prawdy Bożej,
Pokój i radość i nadzieja...
Ze złości wije się Judea,
Faryzeusze jak te gady
135 Syczą i schodzą się na rady.
Wieszcie — Golgota i krzyż święty,
A na nim Chrystus Pan rozpięty
Za ludzki grzech. Pijani spali
Ci, którzy Go ukrzyżowali,
140 Pijani Jego Krwią. A On
Przez męki przeszedł i przez zgon
I z martwych powstał w sławie, w słowie,
Z którym to szli apostołowie
Po całym ujarzmionym świecie.

III

145 I wtedy Alcyd, życiu rad,
A z nim hetery młodociane
I koźlonogi Satyr-dziad,
Cały ten orszak ich pijany
Przy Via Appia w dąbrowie,
150 Zrzuciwszy szaty, Priapowi

Rozlewa jak kadzidło Boże,
Kadzidło prawdy! Tak niech będzie!

I

Nie w naszym Bogu miłym kraju,
Kiedy hetmani panowali,
Ani za carów, lecz w przedawnej
Przeszłości, w rzymskich jeszcze czasach
95   Pleniła się bezecność ona, —
Za Decyusza, czy Nerona,
Nie pomnę już. Więc niechaj będzie,
Że za Nerona. A, jak wiecie,
W tych czasach Rosji jeszcze w świecie
100   Nie było. W rzymskim tedy kraju,
Jak ta przezczysta lilja w gaju,
Wyrosło dziewczę piękne, młode,
Niewinne, istny cud przyrody.
Więc matka, córką zachwycona
105   I jej młodością odmłodzona,
O szczęściu marzy dla dziewczęcia
I wśród młodzieży szuka zięcia.
Znalazła. Wyprawiono gody
Weselne i małżonkę młody
110   Zabrał do nowej swej gospody.
Minał czas jakiś. Syna miała
I do penatów modły stała
O jego przyszlą dobrą dolę.
Złożyła też na Kapitolu
115   W ofierze cenne wielce dary,
A wzamian za te jej ofiary
Kapłani pozwolili syna
Alcyda, dziecko jej jedyne,
Z ginajkionu przynieść progów
120   I przed posągi stawić bogów.

185 Kapłanka nagle pysznem czołem
Bije przed starym apostołem,
Rozradowana. Wstaje, kroczy,
A za nią cały ten ochoczy
Orszak podąży w katakomby.
A syn twój Alcyd? Ach! Czyż onby
Mógł tu pozostać?
190   Poszedł społem
Z innymi za swym apostołem,
Nauczycielem świętym. Ty zaś
Właśnie w tej chwili z domu wyszłaś
Spojrzeć na drogę, czy nie idzie
195 Twój Alcyd... Ale go nie widzisz!
I zmierzch, i świt, a jego niema
I już nie będzie. Pusta chata...
Modlitwę sama do penatów
Odmówisz i wieczerzać siędziesz
200 Samotna, ale jeść nie będziesz.
Bo łyzy nie dadzą. Bez nadziei,
Klnąc świat i siebie, posiwiejesz
I umrzesz sama jedna, biedna,
Daleka dla całego świata —
205 Jak trędowata...

V

          Głową wdół
Na krzyżu zawisł Piotr Apostoł,
A neofitów poczet został
210 Do Syrakuzów więzień statkiem
Odwiezion w pętach.
          Twego syna
Alcyda, dziecko twe jedyne,
Jedyną miłość twą na ziemi,
215 Zabrali także i z innemi

Oddawał cześć. Aż oto, patrz!
Apostoł Piotr, strudzony srodze,
Do Rzymu idzie, a po drodze
Wstąpił do gaju, by z ruczaju
155 Zaczerpnąć wody. „Pokój wam!” —
Do rozbawionych rzekł łaskawie
I orgję pobłogosławił.
A potem cichem, dobrem słowem
Zwiastował im naukę nową,
160 Naukę prawdy i miłości,
Największą łaskę dla ludzkości.
I oto stało się! Pijana
Gromada padła na kolana
Przed apostołem świętym Pana,
165 A wstawszy, zjednoczeni w wierze,
Poszli z nim razem na wieczerzę.

IV

A w termach orgje wrą. Tam płoną
Świetlice złotem i czerwoną
Purpurą. Z amfor wonne dymy
170 Rozwłóczą się. Cyprydzie hymny
Chóralne — uwielbienia śpiewy
Śpiewają, nagie niemal, dziewy.
Wspaniała uczta wesołości!
Na pysznych łożach leżą goście,
175 Śmiech, gwar. Wtem patrz! Hetery młode
Siwobrodego starca wiodą
Do sali. Staął. I z ust jego,
Ze starych, prawych ust świętego
Słowa jak olej popłynęły
180 Na mętne fale wesołości...
Ucichła burza. Cud piękności,
Królowa orgji tej — Cyprydy

Upoi was...

250 Po całym mieście
Szukała matka swego syna
I nie znalazła, aż nareszcie
Przybyła do Syrakuz znowu.
W więzieniu siedział jej jedynak,
W kajdanach, ale do więzienia
255 Nie dopuszczono jej.

Nieboga
Czekała, jak na swego boga,
Na niego.

260 „Może — myśli — może,
Ta brama nagle się otworzy
I może wyjdzie on w kajdanach,
By przez więziennych stróżów gnany,
Zmiatał ulice.“

265 W Rzymie święto,
Wspaniałe święto! Ludu mrowie
Zaległo gród. Wojewodowie
Ze wszech stron państwa, pretorjanie
I cały senat, i kapłani,
I liktorowie okrążyli
270 Kapitol. Idą, święty hymn
Śpiewają, a z kadzielnic dym
I z amfor ścieli się do nóg.
W tym gronie kroczy cesar-bóg,
A przed nim — czy widzicie? — oto
275 Figurę niosą szczerozłota,
Sobowtór jego.

VII

280 Przedziwne święto urządzili
Patrycyusze wraz ze starym
Senatem carskim. Ponad miarę
Imperatora wychwalili,

Rzucili w te podziemia ciemne,
Aby tam gnił. Ty, sama jedna
Zostałaś się. I błądzisz, biedna,
220 Aż po Sybirze, czy tam raczej
Po Scytów kraju. Błądzisz, płaczesz,
Szukając syna. Matka Boża
Niech wam w niedoli tej pomoże, —
Bo tyś nie sama. Niema chaty,
225 Niema rodziny, siostry, brata,
By zapłakani nie chodzili,
W ponurych lochach by nie gnili
Lub by ich w oddalonych stronach,
W brytańskich, galskich legionach
Nie musztrowano...
230 O, ty srogi
Neronie, wiedz, że Boży sąd,
Prawdziwy, nagły, pośród drogi
Osądzi cię! Ze wszystkich stron,
Ze wszystkich dróg w szerokim świecie
235 Wolności umęczone dzieci
Przylecą naraz i w kajdanach
Dokoła twego łoża staną,
Łoża twej śmierci i... przebaczą.
Bo są to bracia, chrześcijanie,
240 A tyś — ludojad i poganin,
Despota wściekły!...

VI

Niewolników

Ogromne mnóstwo w Syrakuzach,
W lochach i kaźniach. A Meduza
245 W szynku z dziadami śpi upita.
Lecz wnet się zbudzi. W krwi i pocie
Ucztę urządzi wam, despoci,

VIII

Przed Neronem,
Na tron Jowisza wyniesionym,
Modlili się senatorowie,
Błagali łask patrycyusze,
320 Póki się nowy bóg nie skruszył
I nie dał: temu Palestynę
W dzierzawę tłustą, a drugiemu
Z łożnicy swojej nałożnicę
Za żonę, wprawdzie nie dziewicę,
325 Lecz taką, co już trochę stara,
Zszargana, ale — z pod Cezara!
I jeszcze inną bóg innemu
Okazał cześć: wziął do haremu
Siostrzyczkę jego. Na to bóg!
330 A bogom siebie my do nóg
Winniśmy słać, nietylko siostry
Pod ich majestat.

Rozkaz ostry
Dał pretorjanom: „Od tej chwili
335 Wolno wam czynić, co zechcecie:
My karać was nie będziem przecie,
Albowiem bardzoście nam mili.“
A wy plebeje-hreczkosieje,
Czy nie modliliście się też ?
340 Dlaczegoż na was on nie leje
Tej strugi łask? „A bo to, wiesz,
Oni miłować nie umieją
Nas, biednych ludzi”.

IX

345 Wnet i za chrześcjan pozwolono
Zanosić prośby też do Pana.

Aż im obmierzły te pochwały;
Więc aby skończyć raz ten cały
Pochlebstwa akt, postanowili,
Ze od tej wiekopomnej chwili
285 Cezar Jowiszem jest i — koniec!
Stało się. I za gońcem goniec
Leciał do wszystkich wojewodów
Z radosną wieścią dla narodów,
Ze cesarz — bóg i nawet wyższy
290 Od najwyższego. Nakaz zgóry
Dano, ażeby kuć figurę
Cezara-boga. I dodano,
Tak, nota bene, że bóg nowy
Odpuszczać będzie narodowi
295 Grzechy i winy. Lud się cieszył, —
Jak ptactwo w ciepłe kraje, śpieszył
Na odpust ten do Rzymu. Ona,
Nadzieją nową ożywiona,
Przyszła też prosić boga. Biedna!
300 I czy to tylko ona jedna?
Tysiące ich do Rzymu bram
Przybyło zdala.

Biada wam!
Kogoście tutaj błagać przyszli?
305 Komuście swoje łzy przynieśli?
Komu przynieśli wraz ze łzami
Nadzieje swoje? Pan Bóg z wami!
Nieszczęśni, ślepi niewolnicy!
Błagacie przecież po próżnicy,
310 Bo czyliż kamień litość zna?
W niebiosach Pana Boga chwalcie
I prawdzie boską cześć oddajcie,
A reszta, reszta, mówię wam,
To jeden wielki kłamstwa kram, —
315 I car i popi!...

Co wiózł syna jej.

380

Aż oto,

Widzisz, widzisz, matko!
Z poza gaju wypływają,
A syn twój w kajdanach
I do masztu przywiązany,
Już nie neofita,
Lecz apostoł Chrystusowy,
Na wszystko gotowy,
Nie zważając na kajdany,
Głosi słowo Pana:

385

„Nowy psalm, pieśń chwały nową

Śpiewajmy przed Panem
Całym chórem, z głębi serca,
Głosem niekłamany,
Tympanami! Wznośmy psalmy,
Pana Boga chwalmy

395

Bo On karze niegodnego,
Nagradza dobrego.
Godni łaski w sławy blasku
I na cichych łożach

400

Wśród radości uwielbiają
Święte imię Boże.
W dłoniach swoich dzierżą miecze
Miecze obosieczne,

405

Aby dobry miał nagrodę,
Zły zaś — kary wieczne.
Skują oni carów chciwych
Pęty żelaznemi,
I powiążą niegodziwych
Więzami ręcznemi.

410

I osądzą winowajców
Według swego prawa,
A dostojnym po wsze czasy
Będzie cześć i sława!”

Więc przysłaś, biłaś mu pokłony
I miłosierny akt bałwana
Zezwolił z więzień syrakuskich
Do Rzymu chrześcijan wieść w kajdanach.
350   Więc radosna i wesoła
          Modliłaś się znowu
          Do nowego boga tego,
          A ten bóg łaskawy —
          Wnet zobaczysz, jaki obchód
355   Urządzi wspaniały
          W Kolosseum! A więc śpiesz się,
          Śpiesz się, ma jedyna,
          Na spotkanie swego syna,
          Śpiesz się, lecz, niebogo,
360   Nie licz zbyt na tego boga,
          Bo go nie znasz jeszcze!

X

A tymczasem ku przystani
Z innymi matkami
Alcydowa rodzicielka
365   Idzie na spotkanie
          Neofitów. W sercu radość,
          Taka radość wielka,
          Że nie słowem, lecz śpiewaniem
          Wielbiłaby swego
370   Dobroczyńcę i łaskawcę,
          Jowisza nowego.
          „Oto bóg nasz! A ja głupia
          W Atenach szukałam
          Jupitera!!” I znów kornie
375   Bogu dziękowała,
          Neronowi. I przez błota
          Ponad Tybrem szła z tęsknotą,
          Wyglądając statku,

XII

Tydzień mija.

450 Od tego czasu, jak do Rzymu
Przyłynął okręt. Cezar pjany,
Przez siebie Dzeusem mianowany,
Dzeusowi sprawia jubileusz.
Szaleje Rzym. Bogate dary
Zwożą i kładą przed Cezarem.
455 Chrześcijan pędzą niby trzodę
Do Kolosseum. Krew jak wodę
Z nieszczęśnych toczą. Wściekł się Rzym.
I gladyator, i senator,
Obaj pijani. Krew i dym
460 Odurza ich. Ostatki sławy
Pośród okropnych orgij krwawych
Przepija Rzym. On stypę sprawia
Po Scypionach. Hulaj, starcze
Obmierzły! Ile sił ci starczy,
465 Szalej w haremach! Z poza morza —
Czy widzisz? — wschodzi święta zorza!
Nie sprawiedliwym gromem, świętym
Uśmiercą cię, lecz nożem tępym
Zarzną i jako psa obuchem
Dobiją cię!

XIII

Już drugi dzień

470 Arena ryczy. Na arenie
Libijskich piasków lśniąca złoto
Purpurą całe się czerwieni
I w krwawe się zmieniło błoto.
475 Lecz neofitów syrakuskich
Nie przywieziono jeszcze tam.
Dopiero po trzech dniach strażnicy
Z mieczami w ręku, jak rzeźnicy

XI

415 A ty na brzegu Tybru stałaś
 Jakoby martwy, ciemny głaz,
 I nie słuchałaś, nie płakałaś,
 Lecz z resztą matek onych wraz
 Swe „Alleluja!“ więźniom słałaś.
 Nito dzwon huczą kajdany
 420 Na chrześcijanach, a twój syn,
 Jedynak twój, apostoł nowy,
 Przeżegnał się i temi słowy
 Przemówił: „Bracia! Módlcie się
 Za brata swego okrutnego
 425 I w modłach swoich imię jego
 Wspomnijcie, lecz przed dumny tron
 Nie nieście waszych kornych głów.
 Modlitwa — Bogu! Niechaj on
 Sroży się i szaleje znów,
 430 Niechaj proroka kamionuje,
 Niechaj nas wszystkich ukrzyżuje —
 Wnukowie oto już poczęci
 W niewieścich łonach. Nie mścicie
 Wyrosną z nich za dni niewiele —
 435 Jeno rycerze Chrysta święci!
 Bez żagwi i bez miecza w dłoni
 Powstaną ci szermierze boży
 I mrok przed nimi się ukorzy,
 I grzeszny świat im się pokłoni.
 440 Więc, bracia, módlcie się!
 W kajdanach
 Przed krzyżem Zbawiciela Pana
 Modlili się wyznawcy jego... Sława,
 Sława wam, dusze czyste, młode,
 445 Sława walczącym za swobodę,
 Po wszystkie czasy sława wam!

515 Skrył się w termach. W Kolosseum,
Niby na pustyni,
Cicho, głucho. Na arenie,
Rzekłbyś, że coś płacze,
Nad murami samotnemi
Kruk żałośnie kracze.
A te mury, niby góry,
520 Czernieją wśród miasta.
Ponad Tybrem, od Albano
Cichy wiatr się szasta;
Jak przez dymy, ponad Rzymem
Księżyc kragłolicy
525 Płynie sobie; odpoczynek
Niesie noc stolicy.
I my tylko, Adamowe
Pełne grzechu dzieci,
Czy już nigdy nie znajdziemy
530 Spokoju na świecie?
Jak te psy za kość cuchnącą
Żremy się, kąsamy
I w dodatku znieważamy
Prajca Adama!...

XV

535 Starej matce — nocy siła
Sił dodała trochę;
Więc podniosła się, błędziła
Długo w noc ze szlochem
Koło bramy. Coś szeptała.
540 Może przeklinała
Swego boga? Potem znowu
Przyłożyła ucho
Do tej bramy; nadśluchuje:

480 Bydło, przygnali ich do bram
Tej strasznej rzeźni. Zaryczała
Jak dziki zwierz arena cała,
A syn twój podniósł dumne oczy
I psalm śpiewając, śmiało kroczy
Na miejsce mąk. Wtem Neron pjany,
485 Szalonym śmiechem roześmiany,
Dał znak i z lochu lampart skoczył —
Spojrzał, ofiarę swoją zoczył,
Cisnął się i... krwi świętej strugi
Polały się. Krzyk głośny, długi,
490 Ponad areną, przez podwórza
Przeleciał jak szumiąca burza
I umilkł...

A gdziez byłaś ty?
Gdzie skryłaś się? Dlaczego zaraz
495 Na swego boga — na cezara
Tyś nie skoczyła? Bo go strzegli,
We trzy szeregi go oblegli
Liktorzy, póki za nim bram
Nie zatrzaśnięto. Sama jedna
500 Zostałaś się bezradna, biedna,
Z rozpaczą w sercu. „O, mój Boże,
Kto mi poradzi i pomoże,
Do kogo zwrócę się, u kogo
Przytułek znajdę?” I nieboga
505 Dokoła okiem potoczyła,
Zachwiała się i uderzyła
Głową o twardy mur. Pod samą,
Pod samą tą okropną bramą
Padła jak trup.

XIV

510 A wieczorem Cezar święty
Z liktorami swymi

580

I życie i nadzieję żywą
Włał w duszę jej. I poszła ona,
Prawdziwą wiarą ożywiona,
W pańskie pałace i na place
Targowe, aby głosić słowo
Chrystusa Pana!

1857.8.XII.

Niżni Nowogród.

Cicho tam i głucho.
 Wtem zaśmiała się... Rzuciła
 545 Jakieś słowo, siadła
 Koło bramy zadumana,
 Podobna widziadłu...
 Aż naraz brama się rozwarła
 I z Kolosseum, z rzeźni krwawej,
 550 Na wozach wywieziono ciała
 Tych, co dla Bożej zmarli sławy.
 Z areny wieźli je do Tybru,
 Aby tam niemi karmić ryby
 Na stół cesarski.
 555 Matka wtedy,
 Podniosła się, spojrziała wkoło,
 Dłońmi chwyciła się za czoło
 I szła wślad wozów tych czeredy
 560 Nad Tybr. A Scyty szarookie,
 Ci niewolników niewolnicy,
 Myśleli sobie, że Moroka
 Z podziemnej wyszła swej ciemnicy,
 By trupy grzebać. Powrzucali
 565 Do wody ciała i z wozami
 Próżnemi do dom odjechali.

 I znowu pusto dookoła...
 Nad Tybrem stała i patrzała,
 Jak woda coraz szersze koła
 570 Nad ciałem syna roztaczała,
 Aż wreszcie znikł ostatni ślad.
 A wówczas śmiech i krzyk i łkanie
 I pierwszc w życiu jej wołanie
 Do Tego, który zbawił świat
 Na krzyżu.
 575 I zlitował się
 Maryji Syn nad nieszczęśliwą

MUZA

A ty najświętsza, ty jedyna,
 Młodziotka siostró Apollina,
 Tyś zawięła mnie w pieluchy
 I hen, na pole niosła głuche;
 5 I na mogile wpośród pola,
 Gdzie się kozacka błąka doła,
 Tyś mnie spowiła siwą mgłą;
 I kołysała, i śpiewała,
 Rzucała czary... i wróżyła...
 10 O, czarodziejko moja miła!
 Zawsześ mnie wszędzie wspomagała.
 Wszędzie mej doli doglądała —
 W bezludnym stepie, wpośród pól.
 W dalekiej niewoli
 15 Tyś pyszniła się, jaśniała,
 Jako kwiatek w polu.
 I z nieczystych, dusznych koszar
 Wyfrunęłaś czysta,
 Rozwinęłaś tuż nade mną
 20 Skrzydła pozłociste
 I, jak dawniej, zaśpiewałaś,
 W jasnych blaskach cała —
 I jakgdyby w wodzie życia
 Duszę wykapalaś!...
 25 I oto żyję — i nade mną,
 Jak Boża jasność nocą ciemną,
 Gorejesz, zorzo moja cudna!

DOLA

- 5 Tyś nie zwodziła mnie; tyś była
Jak druh i brat i siostra miła
Sierocie; tyś do szkolnych bram
Za rękę wiodła mnie, dzieciaka,
Ażebym wiedzę czerpał tam
Pod pijanego pieczę djaka.
„Serdeńko, ucz się: kiedyś z nas
(Takeś mi rzekła) będą ludzie”.
10 Więc się uczyłem długi czas —
Uczony-m dziś! I widzę: w złudzie
Skłamałaś! Czyśmy ludzie?... Cóż!
Chcieliśmy iść najprostszą drogą —
I ziarnka fałszu do swych dusz
Nie dopuściliśmy, niebogo...
- 15 Więc dalej ze mną, dolo, idź,
Ma przewodniczko szczerą, prawa!
Ruszajmy dalej: dalej sława,
A cóż nad sławę może być?

1858.9.II.
Niżni Nowogród.

SŁAWA

A ty, szynkarko zaszargana,
Przekupko pijana!
Gdzież u kata się podziewasz
Z swemi promieniami?
5 Czy w Wersalu jasnym nimbem
Błyskasz nad złodziejem?
Czy z pijaństwa i tęsknoty
Do innvch się śmiejesz?
Przytulno się lepiej do mnie,
10 A wytniemy kawał,
Uściśniemy się oboje,
Dziewczyno łaskawa,
Pobierzemy się i buzi
Damy sobie mile,
15 Moja lalo malowana,
Bo już czasu tyle
Wciąż za tobą drepczę śladem...
Chociaż harda byłaś
I po szynkach z cesarzami
20 Długo się włóczyłaś,
Zwłaszcza tam w Sebastopolu,
Z carem Mikołajem,
Mnie to nazbyt nie obchodzi...
Byleś ty nawzajem

30 O, doradczyni moja święta,
O, młoda doło ma! Pamiętaj
O mnie, nie porzuć! Mroczną nocą,
Wieczorem, rankiem i w południe
Idź zawsze za mną! Śpiesz z pomocą
I ucz ustami niekłamnemi,
35 Jak prawdę mówić! Pomóż mi
Po kres modlitwą serce wzruszać,
A kiedy z ciała wyjdzie dusza,
Wtedy mi daj w ostatnim darze
Trumnę, tam swego złóż dziedzica
40 I w nieśmiertelnych twych źrenicach
Niech się choć jedna łza ukaże!

1858.9.II.

Niżni Nowogród.

SEN

Pszenicę żęła w pańskim polu;
Zmęczyła się; nie poszła spać
Na snopach: wlecze się powoli,
By Iwankowi piersi dać.
5 Pod snopem, w chłodnym cieniu sinym,
Kwiliła jej dziecinka mała.
Więc rozpowiła, piersi dała,
Przyhołubiła — i nad synem
Schyliwszy się, zapadła w sen.
10 I śni się jej, że Iwan ten —
I urodziwy, i bogaty
Z dziewczyną wolną jest żonaty,
Bo przecie wolny człowiek zeń
Oddawna już, nie pańszczyźniany;
15 I na wesołe, własne łany
Pszenicę wyszli razem żąć,
A dzieci biegną obiad wziąć...
— Przez sen się uśmiechnęła błogo.
Ocknęła się — ach, nic, nikogo!...
20 Spojrzała na dziecinę senną,
W pieluszkę ją spowiła biedną —
I poszła kopę dożyć jedną,
Aby wypełnić pracę dzienną.

1858.13.VII.
Petersburg.

Polubiła i do piersi
Przytulić się dała
I pod cieniem swoich skrzydeł
W sen ukołysała.

1858.9.II.

Niżni Nowogród.

NAŚLADOWANIE PSALMU XI

Panie, o Panie! Jakoż mało
Świątych na świecie pozostało!
W sercu swem człowiek na człowieka
Kajdany kuje, a ich usta,
5 Skąd słodycz miodu płynie tłusta,
Całują; a zaś każdy czeka,
Azali brata się z gościny
Jeszcze na cmentarz nie wywleka?...
Lecz ty, o Panie mój jedyny,
10 Sprawisz, że odtąd będzie niemy,
Język fałszywy ich i zdradny,
Co mawiać zwykł: „Uwielmożniemy
Mowę i rozum nasz wszechwładny...
I któż nam wonczas będzie Panem?
15 Kto usta zamknie nam człowiecze
I wzbroni myśleć, jako chcemy?”
„Ja oto wstanę! — Pan wam rzecze —
Powstanę ninie ja dla onych
Ludzi ubogich i więzionych,
20 Dla sług mych kornych... Wielowładnie
Podniosę słabych i nędzarzy!
Zasię postawię na ich straży
Wcielone Słowo...” I opadnie,
Jakoby stratowana trawa,
25 I wasza myśl, i chęć nieprawa.
Albowiem, Panie, Twoja mowa
Jak srebro jest, które się kowa

5 Nie jestem, na psa urok, chory,
Lecz przywidują mi się zmyry,
I serce na coś czeka... Boli,
Boli i nie śpi, łka w niedoli,
10 Jak wątłe dziecko. Zda się, czeka,
Że mąk godzina niedaleka?
Nie wolno się nadzieją ludzić,
O miłą wolność też nie wołaj —
Usnęła ona: car Mikołaj
15 Ją uśpił; żeby zaś obudzić
Niemrawą wolność trzeba będzie
Społem, gromadą się potrudzić:
Kuć obuch, ostre wziąć narzędzie —
Dopiero wtedy iść ją budzić.
20 Inaczej spać gotowa, kto wie,
Aż z nieb zatrąbią Aniołowie!
A pany będą kołysały,
Pałace, cerkwie budowały,
Kochały carską mość pijaną
I bizantynizm wychwalały:
I na tem bodaj poprzestaną!

1858.22.XI.
Petersburg.

Z poza Uralu wód do Boga
 Błagania-m ciągle słał z tęsknotą,
 By nas nie zgmiotła przemoc wroga,
 By żyła mowa nasza droga!...
 5 I wybłagałem! Pan cię oto
 Nam śle, proroku mój łagodny,
 Oskarżycielu zgrai głodnej
 Ciemieżców... O, mój jasny brzasku,
 10 Moja zorzeńko ty świetlana,
 Moja ty siło młodociana!
 Świeć na mnie, ogrzej mię w swym blasku
 I ożyw biedne moje serce,
 Złamane w długiej tej rozterce,
 Łaknące! Wtedy zmartwychwstanę,
 15 A myśli wolne się wyzwolą
 Z grobu, by żyć nieskrępowane.
 I tę swobodną myśl... o dolo!
 Proroku nasz! dziecino moja! —
 Tę myśl ja twojem ochrzczę mianem!

1859.17.II.
Petersburg.

I siedmkroć w ogniu się doświadcza.
Więc na zgorszoną grzechem ziemię
Swych świętych słów racz rzucić siemię!
A ujrzą wszyscy, jako władcza
Twa moc; i w sprawy Twoje błogie
Uwierzą dzieci Twe ubogie.

1859.15.II.
Petersburg.

A wonczas, Panie, kiedy święta
Ku ziemi prawda się nachyli
Na krótkiej bodaj przeciąg chwili, —
Oślepli przejrzą, a kulawi
30 Jako jelenie w gaju pomkną,
Niemowom się rozewrą wargi
I słowo wyjdzie z nich: a piargi
Pustyni suchej i złowieszczej —
35 Pod strugą twych ożywczych deszczy
Zazielenieją; i wesoło
Popłyną rzeki, a jezioro
Porośnie gajem naokoło,
Gdzie się ptaszkiwile mili zbiorą.

40 Step ożyje i jeziora...
I nie te wiorstowe,
Ale wolne i szerokie
Gościńce tam nowe
Legną wszędy, a nie będzie
45 Ten szlak dla władyków.
Jeno cisi niewolnicy
Bez gwałtów i krzyków
Na nim zejdą się pospołu,
Zgromadzą radośnie.
50 I wesołych na pustyni
Tysiąc siół wyrośnie.

1858.25.III.
Petersburg.

NAŚLADOWANIE IZAJASZA

ROZDZIAŁ XXXV

Raduj się, dżdzu spragniona niwo!
 Raduj się, ziemio, jako żywo
 Bezpłodna dotąd! Dziś różanem
 Okryj się kwieciem, bujnym łanem!
 5 Ruń cię umai, kwiecie nowe,
 Jakoby święte jordanowe
 Zielone brzegi i rozłogi.
 Libanu chwała upodoba
 Cię sobie; niemniej też ozdoba
 10 Karmelu da ci strój swój drogi,
 Dziergany złotem, a podszyty
 Wolnością, szczęściem przeobfity,
 Błogosławieństwem wszelkiem błogi.
 I ludzie ślepi, ociemniali,
 15 Cud Pański będą oglądali.

I odpoczną niewolników
 Utrudzone ręce
 I kolana, ociężałe
 W łańcuchów ud ręce!
 20 Cieszcie się, ubodzy duchem!
 Nie bójcie się cudu!
 To Pan zstąpił ku obronie
 Cierpliwego ludu,
 Niosąc radość wam, a karę
 25 Złośliwym nad miarę!

5   Gdybyś, Bohdanie-pijaczyno,
          W Perejesławiu dziś wychynał
          I na zamczysko spojrział zdala, —
          Napewno zdrowobyś się zalał!
          Przemądry ojczcie, mężu dużej
          Ręki!... w żydowskiej jakiejś dziurze
          Musiałbyś długo trzeźwieć pono,
          Albo też w błociebyś utonął,
          W świńskiej kałuży...

10   „Amen” ci głoszę, nasz hetmanie,
          Sławnyś, — lecz długo nie ostanie
          Twa sława! Gdybyś nie żył wcale
          Lub się w kołysce wódką zalał,
          Tobym cię, sławny mój Bohdanie,
          W bagnie nie topił... Amen, amen!

15
1859.18.VIII.
Perejasław.

DO SIOSTRY

Mijając naddnieprzańskie sioła,
 Ubogie, szare, niewesołe,
 Rozmyślam: któż przytuli mnie
 I gdzie podzięję się na świecie?
 5 I nagle sen przedziwny śnię:
 W ogródku chatka strojna w kwiecie,
 Jak dziewczę stoi, a het-het
 Modrą się wstęgą rozpościera
 Szeroka wodna przestrzeń szczera:
 10 To pała, płonie — ojciec-Dniepr.
 A dalej widzę: w sadzie chłodnym,
 Pod wiśnią, w cieniu jej łagodnym
 Siostra najmilsza patrzy wdał.
 Najświętsza męczennica tkliwa
 15 Jakgdyby w raju odpoczywa
 I z poza Dniepru modrych fal
 Żrenicą tęskną mnie przyzywa
 I śni, że łódka się wrywa
 Z uścisku fal, po falach płynie
 20 I płynąc znowu w falach ginie.
 „O, bracie mój, mojaż ty dolo!”
 Ocknęliśmy się pełni trwóg:
 Ty na pańszczyźnie, ja w niewoli!...“
 Przyszło nam długo iść bez dróg.
 25 Idziemy po ciernistej niwie,
 Lecz módl się, siostro! Będziem żywi,
 A po niej przejść pomoże Bóg.

1859.20.VII.
Czerkasy.

EZECHIELA ROZDZIAŁ XIX

Zapłacz, proroku, mężu święty,
 Nad wielmożami i książęty
 I cesarzami! Rzeknij tedy:
 Przecz suka, wasza mać przekłęta,
 5 Z lwami wodziła się, szczenięta?
 Przecz porodziła was do biedy,
 Wasz ród mnożyła ladajaki?
 A potem wy, zębate psiaki,
 Lwiątami staliście się. Dziecię
 10 Niewinne dziś rozszarpujecie,
 Chwytacie mężów, jako bywa,
 Że jastrząb pisklę z gniazd porywa
 I rozdziobuje. Ludzie zasię...
 Acz widzą, — milczą poniewczasie.
 15   Albowiem lute, dzikie lwią to!
 Więc zaczęli się nań w żmudzie
 I, omotawszy w mocne pęto,
 Powiedli do Egiptu ludzie,
 20 Hen, na katorgę... Macierz sroga
 Wypuszcza wtóre lwią z barłoga,
 Wtóre pokraczne swe bękarcię —
 Okrutne tak, że na pożarcie
 Już mu i miast, i wsi za mało.
 I w lęku wszystko wokół drżało,
 25 Gdy zabrzmiał jego ryk. Wszelakoż
 To drugie lwią pojmano takóż,
 Kaganiec dano mu bez zwłoki

WSTĘP DO POEMATU „MARJA”

Pokładam całą ufność ninie
 W Tobie, mój raju; swym puklerzem
 Twe miłosierdzie oto czynię.
 Pokładam całą ufność ninie
 5 W Tobie, o Matko! W Ciebie wierzę,
 Ty wszystkich świętych święta mocy,
 Niepokalana, dobrotliwa!
 Modłę się, płaczę, łkam i wzywam:
 Spójrz na tych, którzy w czarnej nocy
 10 Są ślepi, skuci i sierocy
 I okradzeni; daj im siłę
 Twojego męczennika-Syna,
 By dodźwigali, jako trzeba,
 Aż po sam kres — swój krzyż-kajdany!
 15 Błagam Cię, raju mój świetlany,
 Królowo ziemi Ty i nieba!
 Usłysz, jak gorzka ich potrzeba,
 I ześlij koniec pożądaný!
 Gdy zaś ubogie wsie zakwitną —
 20 Dopiero wtedy, a nie wcześniej,
 W radosnej, kornej, cichej pieśni
 Uwielbię świętość Twoją szczytną.
 Lecz dzisiaj — łzy i ból jedynie
 Ubogiej duszy ja ubogi
 25 W ostatniej składam ci daninie.

Petersburg.
 1859.11.XI.

OZJASZA ROZDZIAŁ XIV

Przepadniesz, zginiesz, Ukraino!
 Zniknie po tobie ślad na ziemi!
 A tyś pyszniła się swojemi
 Dostatki ongiś! Ukraino
 5 Najmilsza! jakąś ty się winą
 Skalała, iżeś dziś karana
 Tak srodze? Za co? Za Bohdana,
 Za opętańca Piotra szały
 I za wszeteczność panów, — docna
 10 Dłoń Boga cię wypleni mocna.
 I słuszny będzie kres twej chwały:
 Albowiem długo Pan wspaniały
 W milczeniu patrzył się na ciebie,
 Badał nieprawę twoje trzewie,
 15 Aż oto rzecze Pan: „Wytrzebię
 Urodę wszystką twą w mym gniewie.
 Sama się masz na krzyża drzewie
 Przybić. Uśmiercą cię twe syny,
 Twa dziatwa w grzechu zaś poczęta
 20 Z macicy nie ma wyjść matczynej,
 Jak niewyległe snadź pisklęta.
 I macierzyńskim ja utyskiem
 Napelnię pola, wsie i grody,
 By dowiedziały się narody,
 25 Iżem jest Pan i rządę wszystkim“.
 Zmartwychwstań, matko! Spocznij, miła,
 Pod cień rodzimej powróć strzechy,

I w Babilonie, w loch głęboki
Wtracono, iżby nad równią
30 Odtąd nie była już słyszana
Samowładnego wściekłość pana,
Nienasytnego władcy...
Miną —
A już potrosze i mijają —
35 Dni nieprawości, zła i grozy.
Ty o tem nie wiesz, lwięca zgrajo,
I rośniesz sobie jak te łyzy
W bagnistym gruncie, co już mają
Korzeń spróchniały, i nadgniły,
40 I robaczywy, i bez siły.
Powieje wiatr swobodny z pola,
Połamie, pognie, pogruchoce,
I wasza niecna samowola
We własnej skąpie się posoce!
45 Gdzie ryczał ongi lew na stęgnię,
Tam płacz ogromny się rozlegnie;
I podły ten, obmierzły skowyt,
Zmieszany z płaczem i utyskiem,
Będzie u ludzi pośmiewiskiem —
50 Ten samowładców dawnych skowyt!

1859.6.XII.

Petersburg.

65

W pałacach obcych, i was mamią.
Mów im, że słusność znowu wskrześnie,
Przywoła, natchnie i pocześnie
Rozgłosi nie zgrzybiałe słowo,
Zepsute, stare, — ale nową
Pomiędzy ludźmi wieść rozśławi
I ograbiony naród zbawi
Od łask cesarskich...

70

1859.25.XII.

Petersburg.

5   Zawistnym oczom tym,
Bogom i królom ziem —
I statków długi sznur,
I wszelkich skarbów zbiór,
I modlitewny chór —
          Maleńkim bogom tym!

10   Rękom, co w pracy tkwią,
Mózgom, co myślą lśnią, —
Glebę lemieszem ciąć,
Myśleć, światłością tchnąć,
Łany dostałe żąć, —
          Rękom, co w pracy tkwią.

15   Pełnym miłości tchnień,
Serdecznych, cichych drgnień,
O, Stwórco, w mocy Twej,
Błogie im chwile daj
Na świecie tym, a raj
          Na tamtym zdarzyć chciej!

20   Wszystko w świecie nie nam —
Lecz bogom, królom! Tam
I statków długi sznur,
I wszelkich skarbów zbiór...
O, luba ma!... A nam?
          Nam serc człowieczych wtór!

1860.31.V.
Petersburg.

Hej, dąbrowo, ciemny gaju,
Ciebie w nowe szaty
Po trzy razy w roku stroi
Ojciec twój bogaty!

5   Raz ubierze cię w sukienkę
                  Zieloniutką, nową
                  I zachwyca się, lubuje
                  Tą swoją dąbrową.

10   Napatrzywszy się na córkę
                  Młodziutką, kochaną,
                  W nową ją przebierze suknię,
                  Złotem przetykaną.

15   Wreszcie da ci strój bielutki
                  I niepokalany,
                  A sam spocznie, tą robotą
                  Wielce spracowany.

1860.15.I.

Petersburg.

Łudzę! Bo lepiej z dwojga złego
Już siebie, siebie zwieść samego,
Niż się z przemocą godzić wroga
I późno żalić się na Boga!

1860.5X.
Petersburg.

- 5 Nie żalę się na Boga wcale
I na nikogo się nie żalę:
Samego siebie, głupi, łudzę,
Śpiewając przytem. Wciąż się trudzę,
Swoj chudy ugór przeorywam
I sieję słowo: bujne żniwa
Wypadną kiedyś!... Takto łudzę
Samego siebie wiarą błogą,
A więcej, zdaje się, nikogo!
- 10 Zaorywajże się, niwo,
Zaorywaj rano,
Zasiej mi się, niwo czarna,
Wolnością świetlaną!
Zaorywajże się, rozłóż,
- 15 Obejm żyzne pole,
Dobrem żytem się zasiewaj,
Dobłą dolą polej!
Bujnie rozłóż się, szeroko,
I w pomyślnym czasie
- 20 Nie słowami się, niwieńko,
Lecz mądrością zasiej!
Ze sierpami wyjdą ludzie
Na radosne żniwo!
Więc szeroko mi się rozściel,
- 25 Skromna moja niwo!
Czy znów nie łudzę siebie owem
Swem urojonem dobrem słowem?

Nie biją tego, który padł,
Lecz gdy umiera podły kat,
Czyż milczeć mam? — A ciebie, suko!
I wszyscy my, i nasze wnuki
5 Przeklą, i przeklnie cały świat!
O, nie, nie przeklnie, tylko splunie
Na wykarmione złe szczenięta,
Coś je szczeniła. Smutku mój!
Żałości, męko niepojęta!
10 Czy ty przeminiesz kiedy, powiedz...
Czy psy cesarskie — ministrowie
Zaszczują cię swoją władzą?
Nie, nie zaszczują! Próżny trud!
A przyjdzie dzień, że wstanie lud
15 I cara katom odprowadzą!

1860.20.X.
Petersburg

Minęła młodość... Od nadziei
 Chłodnego wiatru podmuch wieje,
 Nadchodzi zima... Zima już!
 5 Samotny siedzisz sobie, bracie,
 W swej nieogrzejanej, pustej chacie —
 Ani odezwać się do kogo,
 Ani poradzić się... Nikogo,
 Nikogo tutaj niemasz już!
 10 Siedź tedy sam, póki nadzieja
 Okłamię durnia i ośmieje,
 Póki ci oczy skuje mróz,
 A harde dumy tak rozwieje,
 Jak śnieg po stepie... Dzień radosny,
 Dzień wiosny nie zawita, nie;
 15 Zielenią sadu nie odzieje
 I nie odnowi twej nadziei,
 I pieśni wolnej nie wypuści
 Z więziennych, ciemnych tych czeluści
 Na wolny przestwór! A więc cóż?...
 20 Siedź i nie czekaj na nic już!...

1860.18.X.
Petersburg.

5   Gdyby z kim było się do stołu,
Zjeść chleba kęs i dobre słowo
Zamienić, — ha! to jakoś przecie
Istniałby człowiek na tym świecie.
Lecz jam samotny! Świat szeroki
I tyle ludzi na tej ziemi,
A ponoś w chacie krzywobokiej
Lub może nawet pod obcemi
10   Płotami skonam. Lub... Nie! Nie!
Chociażby nawet z djabła siostrą,
Z djablicą, a ożenię się,
By nie oszaleć! Przecież z wiosną
Na dobrym gruncie siałem zboże!
Ktoś żąć je będzie i ktoś może
15   Westchnie i powie: „Boże, Boże!
Gdzieś w obcym kraju ludzie źli
Zabili go.” — O, biada mi!

1860.4.XI.
Petersburg.

I tu, i ówdzie — źle jest wszędzie!
Uboga dusza krztę uprzedzie,
Raniuczko wstawszy... już się chce
Jej spać, więc kładzie się nieboga.
5   A wola strzeże duszy w śnie...
„Ocknij się — rzecze — płacz, uboga!
Nie wszędzie słońce. Mrok dokoła!
Na ziemi niema prawdy zgoła!”
Leniwa wola okłamała
10   Malutką duszę: słońce wschodzi
I jasny dzień się wokół rodzi.
Truchleje wraźych sił nawala,
Królowie drgnęli uroczyści —
I prawda się na ziemi ziści!...

1860.20.X.

Petersburg.

СТАТТИ І БІБЛІОГРАФІЯ

Bywały wojny i wojskowe swary:
Hałahan, Kisiel, tronu stróż,
Koczubej, syn nogajskich murz —
Było „poczcivców” tych niemało!
5 Minęło już, lecz pozostało
Robactwo podłe: gryzie, toczy
Starego dęba aż do rdzenia...
A młode pędy od korzenia
Ciagną się wzwyż na radość oczom.
10 I wybujają!... Z hukiem, trzaskiem
Niepodrabany ostrzem stali
Bezgłowy kozak wnet się zwali,
Koronę strzaska, tron rozgniecie,
A z waszem bóstwem z ziemi zmiecie,
15 Robaki nędzne, też i was,
Ziem cudzych niańki, płatne stróże!
Święty wasz bałwan padnie w burzy
I was nie stanie! Bujny chwast,
Licha pokrzywa i nic więcej
20 Nie wszędzie ponad waszym trupem!
I razem zwali się na kupę
Cuchnący gnój — i świeży wiatr
Rozniesie proch na cały świat,
A my — ubodzy i bogaci —
25 Złożymy Bogu korny pacierz.

1860.28.XI.

Petersburg.

ПРО ПОЛЬСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ З ШЕВЧЕНКА

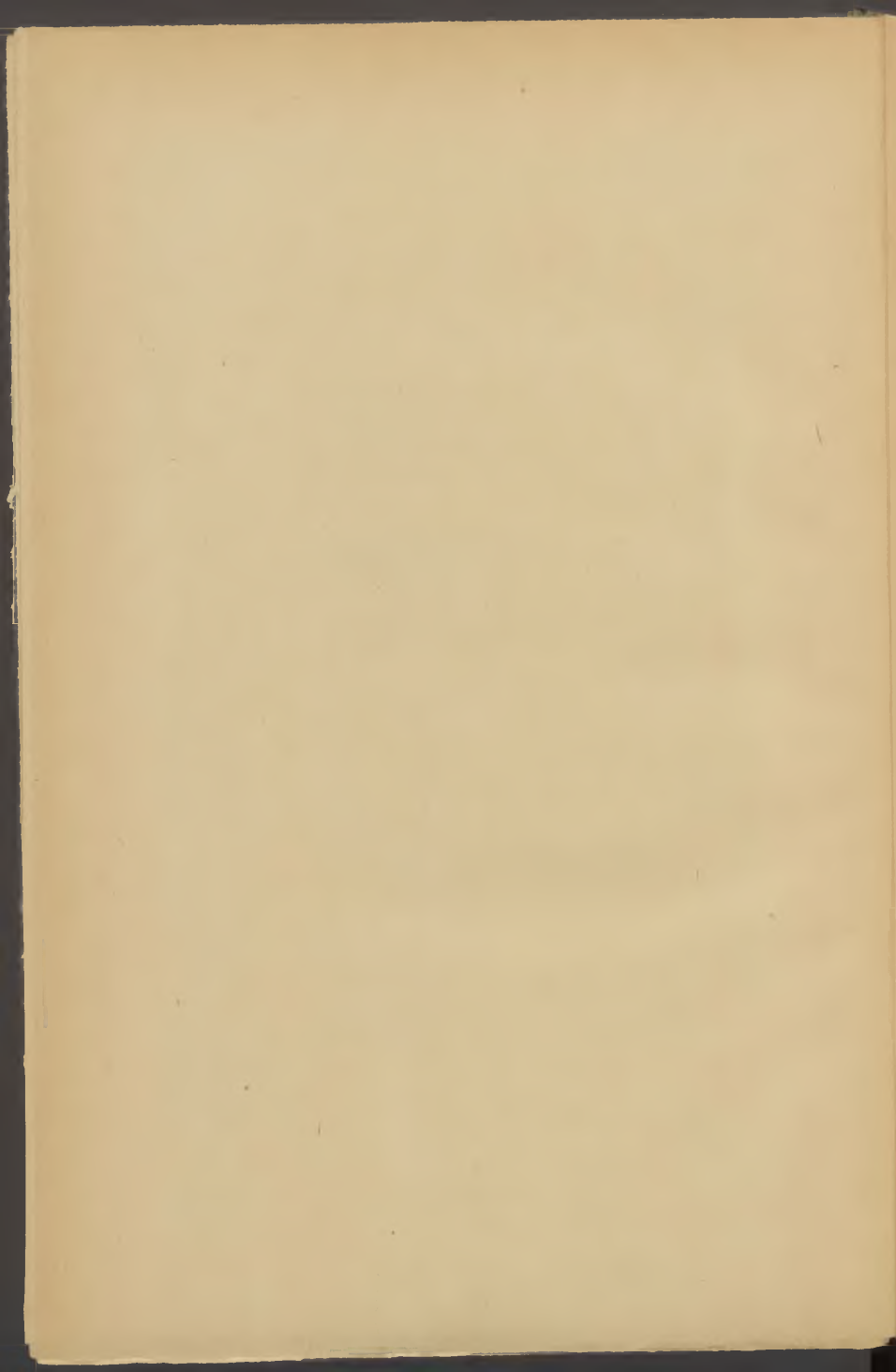
Сучасна теорія поетичних перекладів установила вже принципи, що від їх більш або менш влучного приложення залежить майстерність перекладу та його „адекватність“, під якою розуміємо максимальне наближення до оригіналу та його стилістичних прикмет.

Ось найголовніші з цих принципів: 1) відповідний добір слів та уникання лексичних одиниць з іншого стилістичного реєстру, як той, що в ньому виконано даний твір (напр. докладне розмежування піднесеного та буденного); 2) збереження тропів та фігур оригіналу (метафор, антонимасій, метонімій, перифраз тощо); 3) відтворення внутрішньої евфонії вірша (алітерації, асонанси), як рівнож евфонії рим; 4) мовна майстерність перекладу: перекладчиків не вільно, обминаючи труднощі, вживати слів та зворотів натягнутих, вимучених, або в даному контексті неприродних.

Принципи ці в дечому начебто суперечать один одному. Аджеж, коли перекладчик хоче вірно віддати ритміку оригіналу та одночасно відтворити його зміст, перед ним можуть виринути непереможні труднощі. Тоді його завдання — не няжучись подробицями, передати загальний тон та кольорит оригіналу, а зокрема — схопити все найбільш істотне з образowego та стилістичного матеріалу в даному творі.

Крім цього, перекладчик мусить докладно знати біографію письменника, що його перекладає, та розуміти й одчувати культуру народу, до якого той належить.

Оцінюючи переклади з мови української на польську, слід ще особливо пам'ятати про істотну різницю між версифікацією польською — силабічною, та українською — тонічною. Не менше значення має й те, що в польській

посушення трапляються у нього досить рідко. Зміст оригіналу Совінський передавав назагал вірно.

Менше вдавалися Совінському переклади ліричних поезій. Як приклад, можемо навести його переклад „Долі“:

„Tyś mię, dolo, nie zwodziłaś:
Przyjacielem, siostrą, bratem
Sierocie ty byłaś.
Tyś mię wzięła maleńkiego,
Do szkoły oddała
W ręce djaka pijanego...“

Спондеї та амфібрахії надають віршеві, що в оригіналі має урочисту ритмічну конструкцію, характеру її темпа веселого танцю, позбавляючи таким чином читача можливості відчутти глибокий настрій та піднесеність тону цієї поезії. Порівняння цього уривку з перекладом Ч. Ястшембця-Козловського, який точно передає ритміку оригіналу, — найкращий приклад того, як зміна ритму відбивається на вражінні, що його робить даний твір:

„Tyś nie zwodziła mnie; tyś była
Jak druh i brat i siostra miła
Sierocie; tyś do szkolnych bram
Za rękę wiodła mnie, dzieciaka,
Ażebym wiedzę czerpał tam
Pod pijanego pieczę djaka...“

Хоч Совінський і дбав назагал про точність перекладу, проте дає він іноді ілюстрації того, як можна покалічити оригінал через неувважливість до його образів. Ось напр. у заспіві до поеми „Княжна“ Совінський шевченкове

„Як у Дніпра веселочка
Воду позичає...“

перекладає так:

„Jak tam w Dnieprze jaskółeczka
Dziobek macza w wodzie...“

мові наголос незмінно прив'язаний до передостаннього складу, а тому й мужеські рими, такі легкі й часті в мові українській, доводиться тут передавати виключно словами односкладовими. Щодо творів Шевченка, то особливі їх труднощі для перекладчика лежать ще й у тому, що поет широко використовує засоби української народньої поезики, а власне цієї мовної „магії“ іноді нема ніякої змоги відтворити в чужій мові.

З погляду цих принципів та завваг деякі з уміщених в цьому виданні перекладів Шевченка на польську мову слід визнати за справді взірцеві. Маємо, як такі, на увазі: „Ой, крикнули сірі гуси“, „До А. Козачковського“ та „Сон“ („Гори мої...“) у перекладі Ястшембця-Козловського, „Минають дні, минають ночі...“ та деякі уступи з „Неофітів“ у перекладі Богдана Лепкого, врешті „Гамалію“ в перекладі Лободовського. Для читача можуть вони бути мірою того, чого можемо домагатися від доброго перекладчика та які перешкоди мусить він побороти.

З усіх давніших перекладчиків Шевченка найкращим був безперечно Л. Совінський. Переклади свої почав він оголошувати в часописах в 1860 р. — отже ще за життя Шевченка. Син польського шляхтича та кріпачки-українки, Совінський глибоко відчував Шевченка і, сам буди досить добрим поетом, майже завжди задовільно, а в декотрих місцях справді по-мистецькому переклав „Гайдамаки“ та „Наймичку“. Він сумлінно віддавав зміст оригіналу та його стилістичні особливості, а в ритміці перемагав іноді чималі труднощі (як напр. відтворення складної казкової каталектики в „Наймичці“). Він допускає іноді довільні розбіжності з оригіналом, вносячи до тексту такі думки, що їх Шевченко ніколи не висловлював. Але такі методи не характерні для перекладної техніки Совінського: якщо він їх і вживає, то виникають вони не з неможливості перемогти ті або інші труднощі, але з цілком свідомих ідеологічних мотивів.¹⁾ Проте, такі недозволені

¹⁾ Це явище помічало й у інших сучасних Совінському перекладчиків Шевченка.

оригіналу. Охоче змінює — часто без усякої потреби — зміст твору: додає свої власні образи, легко відмовляється від образів оригіналу, і то навіть тоді, коли вони мають істотне значення для мистецьких концепцій Шевченка. Його вірш пливе легко й музично, але це не винагороджує затрати кольориту та тону шевченкової поезії. Часто без потреби уникає він і збереження ритміки оригіналу. З найбільш разючих довідностей, що їх дозволяв собі, наведемо уступ із „Тарасової ночі“ (р.р. 133—136):

„A na mogile z głodu kruk kracze
I głodne wilki zębami dzwonią,
Że pojełnane siły kozacze
Dzisiaj na ostre z Lachem nie gonią..“

А у Шевченка читаємо:

„Сидить ворон на могилі
Та з голоду криче;
Згада козак Гетьманщину,
Згада та й заплаче..“

Переклади Совінського та Кондратовіча без сумніву спричинилися до популяризації творів Шевченка серед поляків, тим більше, що їх нероз передруковували. Але оскільки з перекладів Совінського читачі могли до деякої міри відчутти творчість Шевченка, остільки переклади Сиромлі та Гожалчинського щонайбільше давали їм змогу пізнати шевченкову тематику. Про якубудь „адекватність“ цих перекладів нема що й казати.

Після 1863 р. зацікавлення творами Шевченка в поляків непомітно. Один тільки Павлин Свенціцький й, що писав зрештою й українські вірші та був завзятим хлопаном, від часу до часу оголошує в львівських часописах свої переклади — анонімі або під псевдонімом П. Стасурського.

У 1870 р. Ст. Грудзінський, видаючи збірку своїх поезій, умістив у них досить гарні переклади „Тополі“ та заспіву до „Кобзаря“ („Думи мої..“).

Совінський або гадав, що „веселочка“ — це ластівка, або, не задумуючись глибше, відмовився від вірного відтворення шевченкового образу. Прекрасний, на народньому віруванні опертий образ веселки, що тягне воду з річки, образ, що так майстерно підкреслює контраст між спаленою сонцем пустинею, де поет карався на засланні, та чарівною картиною зрошеного дощем та осяяного сонцем рідного краю, — Совінський замінив образом, що його можна побачити й над Уралом.

До хиб перекладів Совінського належить і те, що він надто часто вживає українських слів та чужих духові польської мови синтактичних українізмів.

А. Гожалчинський був гарячим прихильником шевченкового генія. Як перекладчик, це взірець текстуальної докладності, але, не маючи поетичного таланту, він за нечисленними винятками переклав Шевченка ритмічною прозою. Один із найліпших його перекладів — „Івана Підкову“ — містимо в нашому виданні. Як приклад його повної непорядности, наводимо початок його перекладу поезії: „Вночі і ожеледь, і мряка...“:

„Ślizgo wśród nocy i mżeje,
Śnieżno i chłodno. i Newa
Cichutko dalej niosła
Cieniutką krę pod mostem.
Włokę się gdzieś w nocnej dobie
I idąc kaszlę wciąż sobie.“

Його ритмічне безсилля виявляється хоч би в тому, що навіть легкий коломийковий розмір багатьох поезій (6+4) він заміщує рівномірними хорейми (4+4).

Третій перекладчик Шевченка на польську мову — це Л. Кондратовіч (Вл. Сирокомля). Він високо ставив Шевченка й навіть піддавався його впливові в своїй оригінальній творчості. Проте, як перекладчик, він безперечно нижчий за Совінського.

У 1863 р. були видруковані його переклади 13 поезій Шевченка (120 стор.). Сирокомля рідко зберігає ритміку

У цій самій поезії Шевченко так пояснює свій сум:

„Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя...“

Твердохліб перекладає ці рядки так:

„Że bez przygody, niepogoda
Minęła młodość, młodość ma...“

не розуміючи, мабуть, що в цьому контексті „пригода“ значить не „przygoda“, а „korzyś“, „pożytek“, та не відчуваючи дисонансу, яким звучать такі слова в устах Шевченка, що його ціле життя було довгою низкою драматичних „пригод“.

У поезії „Лічу в неволі дні і ночі“ прекрасний уступ:

„Мої незримі скрижалі,
Незримим писані пером...“

Твердохліб перекладає так:

„Te niewidzialne me skrzyżale(!),
Niewidny (!) pisał mi je trzon (!).“

Коментарі зайві.

А ось приклад накидання Твердохлібом Шевченкові образів цілком чужих його уяві, що їх він ніде не вживає („До Федора Лазаревського“ р.р. 29—36; поруч подаємо для порівняння переклад Ч. Ястшембця-Козловського):

Твердохліб:

„Jutro rano... jutro rano
Głodny zwierz pustynię
Zbudzi wyciem... Świśnie cyklon
W puszczy czarćim młynie.
Świśnie, mieląc śnieg i piaski,
Czart... Hi-hi!... Z chichotem
Rzuci plewę na mój kurzeń
I doprawi błotem...“

Ястшембець-Козловський:

„...Tu jutro
Rozlegnie się groźny
Głodnych zwierząt ryk i orkan
Rozszaleje mroźny,
Moją chatę piachem, śniegiem
Zasypie szkaradnie.
Tak mi Boże Narodzenie
Spotykać wypadnie!“

Що ж до інших перекладчиків з 1870—90 років, то вони переважно дають римовану прозу. Може найліпший з усіх—українець Остап Левицький. Зрештою всі вони обмежились дебютами, давши по 2—3 переклади, не більше.

Після російської революції 1905 р. друкуються в Росії досі заборонені, отже й полякам російської займанщини невідомі твори Шевченка. Здавалося б, що принаймні деякі з них повинні були хоч би своєю тематикою зацікавити польське громадянство: аджеж вістря грізних інвектив українського поета звертається проти спільного гнобителя обох народів. Але, хоч і послабшала російська цензура, твори ці не знайшли ані відгуку в польських часописах, ані перекладчиків на польську мову.

Аж тільки в добі ювілеїв Шевченка (50-та річниця смерті в 1911 р. та сота народження в 1914 р.) польські часописи (здебільшого львівські) починають містити переклади його творів. Це оживлення викликала майже виключно особиста ініціатива українського поета Сидора Твердохліба.

Переклади свої, оголошені в польських часописах 1911 та 1912 р. р., Твердохліб зібрав та, доповнивши деякими новими, видав 1913 р. у Львові під заголовком: T. Szewczenko. „Wiersze wybrane“ (37 ліричних поезій).

Хоч Твердохліб і мав без сумніву поетичний талант, його переклади — це здебільшого тільки переспіви на шевченкові теми та мотиви. Вірно передає Твердохліб (та й те часом!) тільки ритміку оригіналу, але цілком довільний образний матеріал та специфічні стилістичні засоби, що він їх уживає, — зовсім чужі шевченковій поетичній мові. І що вірніший був Твердохліб ритміці оригіналу, тим більше відбігав од його змісту. Шевченка не відчував, його біографії не знав та — хоч і українець — часто не розумів тексту. Поезія „Огні горять“ написана Шевченком, як відомо, після урочистого балю, на якому він був присутній. „Огні“ тут — засвічені жирандолі.

А Твердохліб перекладає:

„Ogniska płoną...“

Яворському переклад „Заповіту“. Е. Житомирський непогано переклав уривок із „Кавказа“. Більш почастило Богданові Ленком у, і його переклади вийшли в чималій кількості до нашого видання.

З почуттям щирого задоволення українській літературній світ вітатиме нові переклади М. Беньковської, К. Вежинського, Т. Голлендра, Я. Івашкевича, Ю. Лободовського, В. Слободніка та Ч. Ятшембця-Козловського. Поруч із ними дебютує українець К. Думанський. Співпраця з цими авторами звільняє редакцію від обов'язку критично оцінювати їх переклади, обов'язку, що його подекуди сповнено через уміщення їх у цьому виданні, як таких, що відповідають найсуворішим вимогам. Звичайно, індивідуальна вдача перекладчика завжди відбивається на його праці; проте, стверджуємо, що нові переклади значно вірніші й ліпші за всі попередні. Порівняння останніх польських перекладів Шевченка з перекладами його творів на інші мови дозволяє нам прийти до висновку, що характеристичні прикмети шевченкової поезії найкраще відтворюються в мові польській. Ані англійські, ані російські, ані німецькі, ані болгарські переклади (маємо на увазі найкращі з них)³⁾ в ніякій мірі не дорівнюють польським.

Література про переклади Шевченка на польську мову дуже вбога. Писали про це питання: українка Л. Арасимович і поляк Ю. Погоновський⁴⁾. Л. Арасимович дала досить докладний огляд перекладів (не всіх, а лише давніших та твердохлібових), оцінюючи їх ритмо-римічну сторону.

У нашому огляді обмежились ми побіжним обговоренням прикмет та хиб попередніх перекладів, не заглиблюючись у ритмо-римічні та стилістичні подробиці, бо це б нас вивело по-за межі цієї статті.

Павло Зайцев.

³⁾ На ці мови найбільше перекладали Шевченка.

⁴⁾ Любов Арасимович. Т. Г. Шевченко в польських перекладах. Записки Історично-Філологічного Відділу УАН. Кн. XII. Київ 1927. J. Pogonowski. O przekładach polskich poezyj Szewczenki. „Biuletyn polsko-ukraiński“, Nr. 35, 1935 r

До цього вірша-сповіді з пережитих страждань вводить Твердохліб вульгаризми („bzdury“, „furda“), яких чимало знайдемо і в інших його перекладах.

„Молоді діти“ у Твердохліба це — „dzieci Łady, wiosny i Dażboga“, „старесенька мати“ — „siwa własta rodu“, „в садочку темному ягнята“ — „w zwilczalym sadzie błędne owce“ і таке інше.

Ми довше спинились над цими хибами тому, що гарне видання неодоладних твердохлібових перекладів іще до останнього часу служило полякам, що не розуміють по-українському, джерелом уяви про Шевченка. Українська критика у свій час їх гостро та із зрозумілим обуренням осудила.²⁾

У 1911 р. Густав Даніловський виступив з дуже невдалим перекладом „Заповіту“. В 1912 р. чималу частину „Гайдамаків“ перекладає Л. Бельмонт, що вже раніше дебютував перекладом одного ліричного вірша. В 1915 р. дав два фрагменти Ю. Ейсмонт, але, на жаль, ними й обмежився.

Історичні події 1920 року викликали в Польщі зацікавлення Україною. З'являються переклади З. Войцаровської, Б. Жираніка та поета, що заховався під криптонімом Й. Л. (J. Ł.). Деякі з них значно кращі за всі попередні. Характерні риси перекладів Й. Л. — велика легкість, з якою він передає настрій ліричних поезій Шевченка, та прекрасна форма. Також і переклад „Кавказа“ Жираніка досить вдалий, а тому ми й умістили його в нашому виданні. Микола Вороний зібрав у 1921 р. ці нові переклади й видав їх у Варшаві невеличкою збірочкою разом із деякими перекладами Твердохліба.

В останніх роках, в міру того, як зростало зацікавлення польських письменників українською літературою, почали — нарівні з перекладами сучасної української поезії — з'являтися й нові польські переклади Шевченкових творів. Але не всі вони належать до вдалих. Зовсім не вдався К. А.

²⁾ Рецензія Н. Лизанівського в ЛНВ, квітень - червень 1913 р., ст. 187.

клади, а просто латинкою друковані твори Шевченка („Dziennik Literacki“, Львів 1861, ч. ч. 60, 62, 64). Нам пощастило спростувати всі ці неточності. Несконтрольованою лишилась тільки одна позиція, а саме переклад Вл. Рейнольда (уривок із „Не нарікаю я на Бога...“), видрукований, як каже Доманицький, у часописі „Dziennik dla wszystkich“, 1883, ч. 122.

Слід зазначити, що серед видань, що містили переклади з Шевченка, є бібліографічні раритети, що їх доводилося з великим трудом шукати по бібліотеках Варшави, Кракова та Львова.

Не можемо твердити, що бібліографія наша обіймає собою всі без винятку друки з перекладами Шевченка. Їх було напевне більше, але можемо припускати, що невідомих перекладів уже не знайдеться багато. Думаємо, що це будуть здебільшого передруки. Систематичної бібліографії польських періодичних видань нема, переглянути ж спеціально для нашої цілі всі такі видання за останні 75 літ не було змоги. Тому ми переглянули лише ті періодики, до яких нас провадили або якісь вказівки, або здогади, що в них можна знайти переклади або передруки.

Переклади з Шевченка на польську мову, хоч їх було й багато, не були так поширені в польському громадянстві, як цього можна було б сподіватись. З'являлися вони, як ми вже зазначили, здебільшого в часописах, збірки ж та антології з поезіями Шевченка були нечисленні й містили переважно твори, дозволені російською цензурою.

Ось окремі видання, що містять більшу кількість перекладів із Шевченка:²⁾

1) Taras Szewczenko. Studium przez Leonarda Sowińskiego, z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861. Передрук: Biblioteka Mrówki, t. 67—68. Lwów [1883].

2) Przekłady pisarzy małorosyjskich A. Gorzałczyńskiego. T. I. Taras Szewczenko. Kijów 1862.

²⁾ Не перелічуємо творів, уміщених у цих виданнях, бо кожний з них подано в загальному бібліографічному списі.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ЗАВВАГИ

Упорядковуючи бібліографію перекладів із Шевченка на польську мову, редакція перевірила кожен позицію, подану в працях М. Комар'ова („Т. Г. Шевченко въ литературѣ и искусствѣ“, Одеса 1913) і Е. Колодзейчика („Bibliografja słowianoznawstwa“, Краків 1911), у статті В. Лукича („Зоря“ 1891, ч. 5) та в рецензіях Б. Доманицького й І. Франка на працю Комарова, а також і в інших друкованих джерелах. При цьому виявилось, що серед позицій та вказівок, що їх подають бібліографи, є чимало не лише помилкових (дати та числа часописів), але й просто такі фантастичних. Тому довелося кожен позицію докладно сконтролювати на підставі автопсії. Ця праця, не кажучи вже про виправлення дрібних помилок, дала дуже цікаві наслідки. Виявилось, наприклад, що Т. Ленартович ніколи „Катерини“ не перекладав, звістка ж про це, що її подав І. Франко, — звичайний lapsus calami: замість Л. Кондратовича, що його переклад „Катерини“ оголосив „Dzwonek“ у 1872 р.¹⁾ І. Франко помилково назвав Ленартовича, а деякі необачні критики оцінювали цей переклад незалежно від перекладу Кондратовича та поруч із ним. Усталюємо також, що „Gazeta Naddniestrzańska“ (Дрогобич) ані в 1886 р., ані пізніше не друкувала перекладів Солецького, а лише оповістила в кінці 1885 р., що має на думці їх видрукувати, якщо не буде перешкод із боку „царсько-королівської цензури“. У бібліографії Колодзейчика опинились навіть не пере-

¹⁾ У перекладі Кондратовича (В. Сирокомлі) подано там лише частину „Катерини“, решту ж — у перекладі Л. Соїнського.

Прізвища всіх перекладчиків подано в I покажчику; з нього читач довідається про кількість творів, перекладених кожним із авторів, та про кількість передруків.

Щодо П Аноніма, то це може бути або Ф. Чех-Гнатюкова, або О. Процик.

Уміщеного Твердохлібом у „Wierszach Wybranych“, „przetworzenia“ під заголовком „Do Poezji“ ми не ввели до нашого списку, бо це — вільний переспів мотивів, запозичених із 3 творів Шевченка. У бібліографічних позиціях, що торкаються фрагментів окремих творів, подаємо нумерацію рядків за II, III, IV та V томами нашого видання.

Розподіл перекладів та передруків по окремих містах ілюструють такі цифри³⁾: Львів — 51 + 77, Варшава — 34 + 44, Київ — 37 + 29, Вільно — 25, Краків — 5 + 6, Станіславів — 10, Перемишль — 3, Холм — 1, Чернівці — 1, Познань — 3 передруки.

II покажчик дає повний хронологічний огляд виходу в світ польських перекладів Шевченка та їх передруків. Він у деякій мірі ілюструє, як — залежно від певних подій та обставин — зростало або спадало зацікавлення його творами (напр. 1861 р. — дата смерти поета; 1863 р. — польське повстання; 1920—21 — відгуки польської військово-політичної акції на Україні; 1911, 1914, 1931, 1934 — шевченкові річниці).

Окрім друкованих перекладів, маємо ще відомості про недруковані: Вільгельма Фельдмана (10, крім двох уміщених у нашому списі), що ще 15-літнім хлопцем (у 1884 р.) почав свою літературну кар'єру перекладами з Шевченка⁴⁾, та Фр. Міхалевича. Мистецької цінності вони не мають. Можливо, що вдасться ще розшукати й ненадруковані переклади Солецького. Рукописів Е. Желіговського (А. Сови), що перекладав „Катерину“ ще в 1856 р., нам не пощастило знайти.

Б. Лепкий і П. Зайцев.

³⁾ Перша цифра означає кількість перводруків, друга — кількість передруків.

⁴⁾ Вони зберігаються в Кракові в п. Марії Фельдманової.

3) Kobzarz Tarasa Szewczenki. Z małosrosyjskiego spolszczył Władysław Syrokomla. Wilno 1863. Передруки: 1. Poezycie Ludwika Kondratowicza (Władysława Syrokomli), t. X Warszawa 1872 (str. 210—289). 2. T. Szewczenko. Kobzarz. (Przełożył Wł. Syrokomla). Biblioteka Mrówki, tom 66. Lwów [1883].

4) Taras Szewczenko. Wiersze wybrane. Przełożył z ukraińskiego Sydir Twerdochlib. Lwów 1913.

5) Taras Szewczenko. Zbiorek wybrany poezji. Ułożył M. W o r o n y j. Warszawa 1921.

6) Taras Szewczenko. Trzy poematy. Przełożył Edward Wyłomowski. Przedmowę napisał Dr. Łukasz Łuciw. Stanisławów [1930].

7) Taras Szewczenko. Utwory wybrane. Tłumaczenia Wład. Syrokomli (L. Kondratowicza), L. Sowińskiego, A. J. Gorzałczyńskiego, S. Twerdochliba i innych. Redakcja Włodzimierza Hnatiuka. Artykuły wstępne I. Izotowa i Wł. Hnatiuka, Charków—Kijów 1931 (видруковано в Києві).

8) Wielka Literatura Powszechna, t. VI, Warszawa [1933], сторінки 713—716.

Бібліографічний список, що його нижче подаємо, охоплює переклади поезії Шевченка на польську мову, надруковані від 1860 р. до кінця 1935 р. Він дає нам змогу зробити певні підсумки та деякі висновки.

Шевченко написав більше, ніж 220 поезій. Кількість перекладених творів — 95 у 167 перекладах; із цього перекладено в цілості 81 твір, в уривках — 14.

Переклади ці друкувались 320 разів.

Спис складено за окремими творами, отже легко довідатись, які з них найчастіше перекладалися.

Шевченко мав 35 перекладчиків на польську мову, а серед них 25 поляків та 7 українців (П. Заїцев, О. Левицький, Б. Лепкий, О. Процик, Р. Тарашкевич, С. Твердохліб, С. Чарнецький). Національності 3 перекладчиків не вдалося встановити (Гайдецький, Чех-Гнатюкова, Анонім 1).

6. Twerdochlub Sydir. Do H. Z. w Ukrainie. „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 9, str. 5.

Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 42-44; 2) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 20-22.

V. ГАЙДАМАКИ

7. Sowiński Leonard. Hajdamacy. W książce autora przekładu: Taras Szewczenko. Studium... z dołączeniem przekładu „Hajdamaków“, Wilno 1861, str. 9—127.

Przedruki: 1) Biblioteka Mrówki, t. 67-68, Lwów [1883], str. 57-149; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 107-201.

8. Błachowski A. Konst. [Fragment: ww. 2474—2477] W artykule: Kilka poetycznych utworów T. Szewczenki. „Kurjer Stanisławowski“, Stanisławów 1891, Nr. 251.
9. Czarniecki Stefan. Nad ciemnym borem. [Fragment—ww. 584—601] w wydawnictwie: Січинський Деніс. Альбом пісень на один голос в супроводі фортепяна. Торбан. ч. 40. Lwów [1908], str. 3—4 (pod nutami) i 31.
10. Belmont Leo. Hajdamacy [Fragmenty: ww. 269—321, 340—385, 1214—1347, 1700—1808, 1828—1839, 1902—1952, 2152—2285, 2365—2469, 2519—2594]. „Wolne Słowo“, Warszawa 1913, Nr. 195—196, str. 11—12 i Nr. 199—200, str. 1—7.
Przedruk: „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 74.

VI. ГАМАЛІЯ

11. Chajęski Alfred. Hamalej. Poemat. Napisał Taras Szewczenko. Kijów 1861, 16°.
12. Sowiński Leonard. Hamalija [Fragment ww. 35—39]. W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. LII.
Przedruk: Biblioteka Mrówki, t. 67—68, Lwów. [1883], str. 46.
13. Gorzałczyński A. J. Hamalija. Przekłady. Kijów 1862, str. 96—102.
14. Syrokomla Władysław [Kondratowicz Ludwik]. Gamalej. Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 44—52.

СПИС ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЙ Т. ШЕВЧЕНКА НА ПОЛЬСЬКУ МОВУ

I. БУЛО РОБЛЮ ЩО, ЧИ ГУЛЯЮ...

1. M. J. Gr. Czy to w pracy, przy hulance... „Echo muzyczne, teatralne i artystyczne“, Warszawa 1889, Nr. 307, str. 385.
Przedruk: w temże czasopiśmie — 1890, Nr. 378, str. 628.

II. В НЕВОЛІ, В САМОТІ НЕМАЄ...

2. Twerdochlib Sydir. W niewoli. (W niewoli, w głuchej samotności...). T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 52.
Przedruk: „Dziennik Polski“. Lwów 1914, Nr. 71, str. 2.

III. В НЕВОЛІ ТЯЖКО, ХОЧА Й ВОЛІ...

3. Gorzałczyński A. J. W niewoli ciężko — choć i woli... Przekłady. Kijów 1862, str. 124.
4. Twerdochlib Sydir. W niewoli ciężko, choć wolności... „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 9, str. 5.
Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 39.

IV. Г[АННІ] З[АКРЕВСЬКІЙ] (Немає гірше, як в неволі...)

5. Gorzałczyński A. J. Na Ukrainie. (Nic gorszego jak w niewoli). Przekłady. Kijów 1862, str. 139—141.

XII. ДУМН МОЇ, ДУМН МОЇ, ЛІХО МЕНІ З ВАМИ...

21. Sowiński Leonard. Dumy moje, dumy moje, oj, bieda mi z wami!... [Fragment: ww. 1—7]. W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XVII—XVIII.
Przedruk: Biblijoteka Mrówki, t. 67—68. Lwów [1883], str. 16.
22. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Dumki moje! Złemnie z wami... [Fragmenty: ww. 1—27, 101—116]. Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 1—2.
Przedruki: 1) Przygrywka. Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa, 1872, str. 211—212; 2) Przygrywka. Biblijoteka Mrówki, t. 66. Lwów [1883], str. 5—6; 3) Przygrywka. „Biesiada Literacka“. Warszawa, 1911, Nr. 16, str. 313.
23. Grudziński Stanisław. Przygrywka Kobzarza. W zbiorze poezji autora: Poezye. Kraków 1873, str. 59—63.
Przedruk: [Fragmenty: ww. 1—23, 101—104, 113—116]. „Promień“, Lwów 1899, Nr. 4, str. 90—92.
24. Twerdochlib Sydir. Dumy moje, dumy moje, jakże złe mi z wami!... „Głos“, Lwów 1911, Nr. 76, str. 5—6.
Przedruki: 1) „Życie“, Lwów, 1911, Nr. 11, str. 166—167; 2) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów, 1913, str. 9—12; 3) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 235—239.

XIII. ДУМКА (Вітре буйиний, вітре буйиний...)

25. Sowiński Leonard. [Fragmenty: ww. 17—20, 29—44]. W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XXVII—XXVIII.
Przedruk: Biblijoteka Mrówki, t. 67—68. Lwów, [1883], str. 25.
26. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Dumka. (Bujny wietrze! tchnieniem bożem...) Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 30—31.
Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 231—232; 2) Biblijoteka Mrówki, t. 66. Lwów [1883], str. 28—30.

XIV. ДУМКА (Тече вода в сине море...)

27. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Dumka. (Rzeka ciągle choć powoli...) Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 28—29.

Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa, 1872, str. 240—247; 2) Biblijoteka Mrówki, t. 66, Lwów, [1883], str. 39—46.

VII. ГОТОВО! НАПУС ПОЗНУСТИЛИ...

15. Twerdochlib Sydir. Pożegnanie Kos-Arału. „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 9, str. 5—6.

Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 63; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 262.

VIII. ДОБРО, У КОГО Є ГОСПОДА...

16. Twerdochlib Sydir. Szczęśliwy, kto ma dom... „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 9, str. 5.

Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów, 1913, str. 40.

IX. ДОЛЯ

17. Sowiński Leonard. Dola. (Ty mię, dolo, nie zwodziłaś...). W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XVI—XVII.

Przedruki: 1) Biblijoteka Mrówki, t. 67 — 68. Lwów [1883], str. 15; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 269.

18. Gorzałczyński A. J. Dola. (Oj tyś mię nie oszukała...). Przekłady... Kijów 1862, str. 147.

X. ДО ОСНОВЯНЕНКА

19. Sowiński Leonard. Wraż porohy. [Fragmenty: ww. 1—25, 44—58]. W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XLIX—LI.

Przedruk: Biblijoteka Mrówki, t. 67—68. Lwów [1883], str. 44—45.

XI. ДУМН МОЇ, ДУМН МОЇ, ВН МОЇ ЄДИННІ...

20. M. J. Gr. Dumy moje, dumy moje, pociechy jedyne ... „Echo muzyczne, teatralne i artystyczne“, Warszawa, 1888, Nr. 243, str. 242.

35. [Święcicki Paulin]. Testament. (Gdy umrę, to pochowajcie)... „Nowiny“, Lwów 1868, Nr. 47, str. 432.
36. Hajdecki Aleksy. Ot, tam mię schowajcie... [Fragment: ww. 1—7]. W artykule: Taras Szewczenko. „Strzecha“, Lwów 1872, Nr. 7—8, str. 318—320.
37. G. D[aniłowski]. Testament (A gdy umrę, pochowajcie mnie w łonie mogiły...). „Głos“, Lwów 1911, Nr. 77, str. 4.
Przedruki: 1) „Życie“, Lwów, 1911, Nr. XIII, str. 197; 2) „Krytyka“, Kraków 1914, Nr. 8, str. 18 — 19.
38. Wojnarowska Zofja. Testament (A jak umrę, pochowajcie...). „Światło“, Warszawa 1920, Nr. 4, str. 5.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 31; 2) Wielka Literatura Powszechna, t. VI. Warszawa [1933], str. 716; 3) „Biuletyn polsko - ukraiński“, Warszawa 1934, Nr. 10, str. 21.
39. J. Ł. A gdy umrę, pochowajcie... „Przymierze“, Warszawa 1921, Nr. IX—X, str. 15.
40. [Anonim]. Testament (A gdy umrę, pochowajcie mnie na Ukrainie...) „Bądź gotów“, Charków 1929, Nr. 5, str. 7.
41. Czech-Hnatiukowa F. Testament (Kiedy umrę, pochowajcie...) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 67—68.
42. Błotnicki, ks. Franciszek. Jak umrę, to pochowajcie... „Głos Narodu“, Kraków 1934, Nr. 99.
43. Jaworski Kazimierz Andrzej. Testament (Kiedy umrę, pochowajcie...) „Kamena“, Chełm 1934, Nr. 7, str. 122.

XX. ЗАЦВІТЯ В ДОЛИНІ...

44. Sowiński Leonard. Raj (Zakwitła w dolinie...). Tygodnik Powszechny“, Warszawa 1885, Nr. 27, str. 421.

XXI. I АРХИМЕД І ГАЛІЛЕЙ...

45. [Anonim]. I Archimedes i Galileusz... [Fragment: ww. 9—14]. T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 21. [W artykule I. Izotowa: Życie i twórczość T. Szewczenki].

XXII. ІВАН ПІДКОВА

46. Gorzałczyński A. J. Iwan Podkowa. Przekłady... Kijów 1862, str. 103—105.

Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 230—231; 2) Biblijoteka Mrówki, t. 66, Lwów [1883], str. 27—28.

XV. ДУМКА (Нащо мені чорні брови...)

28. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.] Dumka (Poco u mnie czarne brewki...) Kobzarz T. Szewczeni. Wilno 1863, str. 34—35.

Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 234—235; 2) Biblijoteka Mrówki, t. 66, Lwów [1883], str. 31—33.

29. Sowiński Leonard. Dumka. (Na co mi te krucze brewki...) „Kurjer Warszawski“, Warszawa, 1882, Nr. 181, str. 3.

XVI. ДУМКА (Тяжко-важко в світі жити...)

30. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.] Dumka. (Och! nie znacie, och! nie wiecie...) Kobzarz T. Szewczeni. Wilno 1863, str. 32—33.

Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 233—234; 2) Biblijoteka Mrówki, t. 66, Lwów [1883], str. 30—31.

XVII. ЄРЕТИК (Іван Гус)

31. Gorzałczyński A. J. [Fragmenty: ww. 48—53 z „Послання Шафарникові“]. Przekłady... Kijów 1862, str. XIV — XV [powtórzone na str. XX].

32. Twerdochlib Sydir. Modlitwa Husa. [Fragment: ww. 88—115]. T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 65—66.

Przedruk: T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 223—224.

XVIII. ЗА БАЙРАКОМ БАЙРАК...

33. Błachowski A. Konst. Zakłęta mogiła (Za parowem parów...). W artykule: Kilka poetycznych utworów T. Szewczeni. „Kurjer Stanisławowski“. Stanisławów 1891, Nr. 251.

XIX. ЗАПОВІТ (Як умру, то поховайте...)

34. Gorzałczyński A. J. [Fragment: ww. 1—8]. Przekłady... Kijów 1862, str. XIII.

54. Twerdochlib Sydir. Młodości złotej i bezcennej... „Nowy Prąd“, Lwów, 1912, Nr. 6, str. 14.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 31; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 260—261.
55. Górski F. Hej, ukochanej i ośpiewanej... W wydawnictwie: Січинський Деніс. Альбом пісень на один голос в супроводі фортепяна. Торбан. ч. 40. Lwów [1908], str. 32

XXVII. I МЕРТВИМ I ЖИВИМ I НЕПАРОЖДЕНИМ...

56. Ejsmond Juljan. Do Rusinów. [Fragment: ww. 186—189]. W zbiorze przekładów autora: Polska w pieśniach cudzoziemskich. Warszawa, 1915, str. 31.
Przedruk: Zeście Polskę... (Urywek z „Posłania“). Wielka Literatura Powszechna, t. VI. Warszawa [1933], str. 715.
57. [Anonim]. Fragmenty: ww. 63—71, 194—197, 246—247. W artykule I. Izotowa: Życie i twórczość T. Szewczenki. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 18—20.

XXVIII. I НЕБО НЕВМИТЕ...

58. Twerdochlib Sydir. Brudnego nieba. T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 51.
Przedruki: „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 71, str. 2; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 254.

XXIX. I ТУТ I ВСЮДИ — СКРІЗЬ ПОГАНУ...

59. Gorzałczyński A. J. Tu i wszędzie — tak nikczemnie ... Przekłady... Kijów 1862, str. 125.
60. Twerdochlib Sydir. Przed świtem... (I tu i wszędzie kwitną pleśnie!...) „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 6, str. 14—15.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 71; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 270.

XXX. I ШИРОКУЮ ДОЛИНУ...

61. Twerdochlib Sydir. Ni szerokiej tej doliny... „Życie“, 1911, Nr. 38, str. 569.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane.

- Przedruk: Duma o atamanie Podkowie. „Przyjaciół Domowy“, Lwów 1864, Nr. 50, str. 198.
47. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.] Iwan Podkowa. Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 36—39.
Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 235—237; 2) Antologja obca. Nakładem Altenberga. Lwów [1882], str. 303—306; 3) Biblioteka Mrówki, t. 66, Lwów [1883], str. 33—35.
48. Ludomir Zygmunt. Iwan Podkowa. „Gazeta Polska“, Czerniowce 1890, Nr. 84—85.
49. Błotnicki, ks. Franciszek. Iwan Podkowa. [Fragmenty: ww. 1—8, 25—28]. „Głos Narodu“, Kraków 1934, Nr. 99.

XXIII. І ДЕНЬ ІДЕ, І НІЧ ІДЕ...

50. Gorzałczyński A. J. Za nocą dzień wciąż nastaje... Przekłady... Kijów 1862, str. 126.

XXIV. І ДОСИ СНИТЬСЯ ПІД ГОРОЮ...

51. Twerdochlib Sydir. Jak dzisiaj, widzę... „Życie“, Lwów 1911, Nr. 38, str. 569.

Przedruki: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 13; 2) „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 74; 3) „Czas“, Kraków 1914, Nr. 74; 4) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 267; 5) Wielka Literatura Powszechna, t. VI. Warszawa [1933], str. 713.

XXV. І ЗНОВ МЕНІ НЕ ПРИВЕЗЛА...

52. Twerdochlib Sydir. I znowu: choćby mi literkę... T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 50.

Przedruki: 1) „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 71, str. 2; 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 257—258.

XXVI. І ЗОЛОТОЇ Ї ДОРОГОЇ...

53. Błachowski A. Konst. A gdy zobaczę we wsi. [Fragment: ww. 6—12]. W artykule: Kilka poetycznych utworów T. Szewczenki. „Kurjer Stanisławowski“, Stanisławów 1891, Nr. 251.

Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X. Warszawa 1872, str. 247—269. 2) [Fragmenty: ww. 1—24. 29—44]. „Dzwonek“, Lwów 1872, Nr. 8, str. 121—124. 3) Biblijoteka Mrówki t. 66. Lwów [1883], str. 46—71.

XXXIII. КНЯЖНА [Заспів: „Зоре моя вечірняя“ ww. 1—32]

72. Gorzałczyński A. J. Do zorzy. (Zorzo moja ty wieczorna...). Przekłady... Kijów 1862, str. 143—144.

Przedruk: „Przyjaciół Domowy“, Lwów 1864, Nr. 86, str. 342.

73. Sowiński Leonard. Do zorzy. (Ach, ty zorzo moja śliczna...). „Kurjer Warszawski“, Warszawa 1881, Nr. 1, str. 10.

Przedruki: 1) „Tydzień polski, literacki, artystyczny, naukowy i społeczny“, Lwów 1881, Nr. 4, str. 28. 2) Sowiński L. O zmroku. Warszawa 1885, str. 156—157. 3) Sowiński L. Wybór poezji, Biblijoteka Narodowa, Serja 1, Nr. 45. Kraków [1922], str. 145—146.

XXXIV. ЛІЧУ В НЕВОЛІ ДНІ І НОЧІ...

74. Twerdochlib Sydir. W więzieniu liczę dnie... „Życie“, Lwów 1912, Nr. V, str. 78.

Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 60—61. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 263—264.

XXXV. ЛЯХАМ (Полякам)

75. Ejsmond Juljan. Do Polaków. [Fragmenty (ww. 1—9, 13, 18—19, 29—32) w przekładzie związane jako całość]. W zbiorze przekładów autora: „Polska w pieśniach cudzoziemskich“. Warszawa 1915, str. 30.

Przedruk: Wielka Literatura Powszechna. Warszawa [1933], str. 715.

76. Wojnarowska Zofja. Do Lachów. „Światło“, Warszawa 1920, Nr. 4, str. 5.

XXXVI. МЕНІ ОДНАКОВО...

77. Błachowski A. Konst. Obojętnie mi... „Kurjer Stanisławowski“, Stanisławów 1891, Nr. 251, str. 2.

78. Twerdochlib Sydir. Na jedno mi. T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 62.

Lwów 1913, str. 41; 2) „Czas“, Kraków 1914, Nr. 74;
3) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa
1921, str. 19.

XXXI. КАВКАЗ

62. Stachurski P. [Święcicki Paulin]. Kaukaz. „Dziennik Literacki“, Lwów 1866, Nr. 18, str. 276—277.
63. Szumski Teofil. Kaukaz. „Monitor“, Lwów 1899, Nr. 5, str. 5.
64. Twerdochlib Sydir. Za górami góry... [Fragment: ww. 1—37]. „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 6, str. 15.
Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 67—68.
65. Zyranik Bogdan. Kaukaz. T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 7—13.
Przedruk: T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 225—231.
66. Hamczykiewicz Roman. Kaukaz. „Nowy Głos Przemyski“, Przemyśl 1925, Nr. 36, str. 2—3.
67. Żytomirski Eugenjusz. Kaukaz. [Fragment: ww. 1—39]. „Wschód“, Warszawa 1932, Nr. 3—4, str. 102.
68. Zajcew Paweł. Fragmenty: ww. 30—35, 45—47, 128—141 w artykule autora przekładu: „Szewczenko i Polacy“. „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1934, Nr. 10, str. 10.
Przedruk: Zajcew Paweł. Szewczenko i Polacy. Warszawa 1934.

XXXII. КАТЕПИНА

69. Sowiński Leonard. Katarzyna. [Fragmenty: ww. 89—92, 167—198, 205—231, 305—328, 345—348, 362—389, 432—459]. W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XXX—XXXVIII.
Przedruki: [Fragmenty: ww. 89—92, 167—186]. „Dzwonek“, Lwów 1872, Nr. 10, str. 139—142. 2) Biblijoteka Mrówki t. 67—68. Lwów [1883], str. 27—34.
70. Gorzałczyński A. J. Katarzyna. Przekłady... Kijów 1862, str. 27—56.
Przedruk: T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 80—106.
71. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Katarzyna. Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 53—87.

87. O[stap] L[ewicki]. Dumka. (Minęły moje lata młode...)
„Lwowianin“, kalendarz powszechny na rok pański 1871.
Lwów 1870, str. 57.
88. Twerdochlib Sydir. Minęła młodość. „Nowy Prąd“,
Lwów, 1912, Nr. 9, str. 4.
Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów
1913, str. 34.
89. Łepki Bohdan. Minęła młodość... „Biuletyn polsko-
ukraiński“, Warszawa 1935, Nr. 13, str. 147.

XL I. МОВ ЗА ПОДУШНЕ ОСТУПИЛИ...

90. Twerdochlib Sydir. Jak za podatek łach ostatni...
T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 59.

XLII. МОЛИТВА I (Царям, всевітнім шинкарям...)

91. Hamczykiwicz Roman. Cesarzy, co światem i ludź-
mi handlują... „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1933,
Nr. 17, str. 6.

XLIII. МОЛИТВА II (Царів, кровавих шинкарів...)

92. Wojnarowska Zofja. Cesarzy, krwawych szynkarzy...
„Światło“, Warszawa 1920, Nr. 4, str. 5.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych
poezji. Warszawa 1921, str. 5. 2) T. Szewczenko. Utwo-
ry wybrane. Ch.-K. 1931, str. 274. 3) Wielka Literatura
Powszechna t. VI. Warszawa [1933], str. 715—716.

XLIV. МОЛИТВА IV (Тим неситим очам...)

93. Żyranik Bogdan. Zawistnym oczom tym... T. Szew-
czenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 5—6.
Przedruk: T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K.
1931, str. 274—275.

XLV. МОСКАЛЕВА КРИНИЦЯ. (Redakcja 1857 r.)

94. Gorzałczyński A. J. Żołnierska krynica. Przekłady...
Kijów 1862, str. 57—78.

XLVI. N. N. (Мені тринадцятій минуло...)

95. Twerdochlib Sydir. W trzynaste lato szło mi życie...
„Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 10, str. 6.

- Przedruki: 1) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 28. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 242—243.
79. J. Ł. Mnie już nie nęka przyszłość moja... „Przymierze“. Warszawa 1921, Nr. 9—10, str. 15.
80. Zajcew Paweł. To obojętne mi... „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa, 1934, Nr. 10, str. 30.

XXXVII. МИ ВОСЕНИ ТАКИ ПОХОЖИ...

81. Błachowski A. Konst. Dobrze tobie, druhu bracie... [Fragment: ww. 31—49]. „Kurjer Stanisławowski“, Stanisławów 1891, Nr. 251, str. 2—3.

XXXVIII. МИ ЗАСИВАЛИ, РОЗІЙШЛИСЬ...

82. Twerdochlib Sydir. Przebrzmiała pieśń... „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 9, str. 4.
- Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów, 1913, str. 28. 2) „Czas“, Kraków 1914, Nr. 74. 3) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 29. 4) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 265.

XXXIX. МИНАЮТЬ ДНІ, МИНАЮТЬ НОЧІ...

83. Belmont Leo. Dumka. (Przechodzą dni, przechodzą noce...). „Rymy i Rytmy“. Warszawa 1900, t. III, str. 118—119.
- Przedruk: „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 74.
84. Twerdochlib Sydir. Konają dni, konają noce... „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 6, str. 15.
- Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 35—36. 2) „Gazeta Wieczorna“, Lwów 1914, Nr. 1764, str. 3.
85. J. Ł. Mijają dnie, mijają noce... „Przymierze“, Warszawa 1921, Nr. 9—10, str. 15.
- Przedruki: 1) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 24—25. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 240—241.

XL. МИНУЛИ ЛІТА МОЛОДІЇ...

86. Gorzałczyński A. J. Przeszła już młodość z kolei.. Przekłady... Kijów 1862, str. 123—124.

„Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1934, Nr. 34, str. 7—8. W Nr. 35 na str. 12 podane są errata.

LII. НАЙМИЧКА

103. Gorzałczyński A. J. Najemnica. Przekłady... Kijów 1862, str. 1—25.
104. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Najemnica. Kobbazarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 89—120.
Przedruk: 1) Poezye L. Kondratowicza t. X. Warszawa 1872, str. 270—289. 2) Biblioteka Mrówki t. 66. Lwów [1883], str. 72—94.
105. Sowiński Leonard. Najemnica. Z ukraińskiego Tarasa Szewczenki przekład... Nakładem wydawnictwa Mrówki Lwów 1870, 8°, str. 40.
Przedruk: 1) Poezye [Sowińskiego L.] t. II. Poznań 1875, str. 111—142. 2) Najemnica. Przekład Leonarda Sowińskiego. Biblioteka Mrówki, t. 22. Lwów [1882] 16°, str. 23. 3) Antologja obca. Nakładem H. Altenberga. Lwów [1882], str. 306—315. 4) [Fragment: ww. 466—537]. Chmielowski i Grabowski. Obraz literatury powszechnej, t. II. Warszawa 1895, str. 598—599. 5) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 202—222.
106. Wyłomowski Edward. Najemnica. Taras Szewczenko. Trzy poematy. Przełożył... Przedmowę napisał dr. Łukasz Łuciw. Nakładem wydawnictwa „Biblioteka Ukraińska“. Stanisławów [1930], str. 15—45.

LIII. НАЦЮ МЕНІ ЖЕНИТИСЯ...

107. Sowiński Leonard. Dola kozacza. (Ej, naco mi żeniaczka ta...). „Kurjer Wileński“, Wilno 1860, Nr. 63, str. 626.
Przedruk: W tragedji L. Sowińskiego „Na Ukrainie“. Poznań 1873, str. 49—50.
108. Gorzałczyński A. J. Kozacka dola. (Na co, na co, mi się żenić?...). Przekłady... Kijów 1862, str. 137—139.
Przedruk: „Przyjaciół Domowy“, Lwów 1864, Nr. 52, str. 206.

LIV. НЕ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ТІЄЇ СЛАВИ...

109. W[i]lhelm F[eldman]. Nie dla ludzi, nie dla sławy... „Wydawnictwo na cele dobroczynne samborskie, rocznik IX, Przemyśl 1885—1886, str. 172.

- Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 32—33. 2) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 17—19. 3) [Fragmenty: ww. 1—31, 43—50]. T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 245—247. 4) Wielka Literatura Powszechna, t. VI. Warszawa [1933], str. 713—714.
96. Procyk A. Stożąc obok mnie, konopie... Fragment: ww. 32—42 wstawione do przekładu Twerdochliba. T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 246.

XLVII. N. N. (Не додому вночі йдучи...)

97. Gorzałczyński A. J. Na Boże Narodzenie. (Oj, nie wtedy, gdy wśród nocy...). Przekłady... Kijów 1862, str. 136—137.

Przedruk: „Przyjaciół Domowy“, Lwów 1865, Nr. 10, str. 38—39.

98. Twerdochlib Sydir. Na Boże Narodzenie. (Nie wspominaj ty mnie, bracie...). T. Szewczenko. Wiersze wybrane, Lwów 1913, str. 47—49.

XLVIII. N. N. (Сонце заходить, гори чорніють)

99. Ł [epki] Bohdan Słońce zachodzi. „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1935, Nr. 51—52, str. 526.

XLIX. НА БАТЬКА БІСОВОГО ТРАЧУ..

100. Twerdochlib Sydir. Na djabła cała ta tortura... T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 55.

L. НА ВЕЛІКДЕНЬ НА СОЛОМІ..

101. Twerdochlib Sydir. Dzieci (W wielkanocny dzień na słomie...). T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 16.

Przedruki: 1) „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 96, str. 3. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 259.

LI. НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

102. Pogonowski J. Na wieczną pamięć Kotlarewskiemu.

LX. ОГНІ ГОРЯТЬ, МУЗИКА ГРАЄ...

118. Twerdochlib Sydir. Ogniska płoną... „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 9, str. 4.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybran. Lwów 1913, str. 27. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane Ch.-K. 1931, str. 266.

LXI. ОЙ ГЛЯНУ Я, ПОДІВЛЮСЯ...

119. W [ilhelm] F [eldman]. Patrę ja na step niezmierny... Wydawnictwo na cele dobroczynne samborskie, rocznik IX, Przemyśl 1885—1886, str. 173.

LXII. ОЙ ДІБРОВО, ТЕМНИЙ ГАЮ...

120. Twerdochlib Sydir. Pieśń (Hej dąbrowo, ciemny borze!...). T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 26.

LXIII. ОЙ, ЛЮДИ, ЛЮДИ НЕБОРАКИ...

121. Gorzałczyński A. J. [Bez 1—4 ww.]. Ślizgo wśród nocy i mżeje... Przekłady... Kijów 1862, str. 125—126.
Przedruk: Duma przedśmiertna. „Przyjaciel Domo- wy“, Lwów 1865, Nr. 17, str. 67.
122. Twerdochlib Sydir. [Bez 1—4 ww.] Nad Newą w nocy... „Nowy Prąd“, Lwów 1912, N 9, str. 6.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 78. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 271—272. [Przekład ww. 1—4 redaktorzy podali w przypisku (proza)].

LXIV. ОЙ, ТРИ ШЛЯХИ ШИРОКІЇ...

123. [Święcicki Paulin]. Hej trzy szlaki, trzy szerokie... „Nowiny“, Lwów 1867, Nr. 2, str. 11—12.
Przedruk: Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. т. СІІІ, Lwów 1911, str. 155.

LXV. ПЕРЕБЕНДЯ

124. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Perebenda. Kob- zarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 3—7.
Przedruki: 1) Poezyc L. Kondratowicza, t. X. War- szawa 1872, str. 212—215. 2) Biblioteka Mrówki t. 66. Lwów [1883], str. 6—10.

110. Twerdochlib Sydir. Toć nie dla ludzi... T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 56.

Przedruki: 1) „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 71, str. 2. 2) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 26—27. 3) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 255—256. 4) Wielka Literatura Powszechna t. VI Warszawa [1933], str. 714.

LV. НЕ КИДАЙ МАТЕРІ...

111. Twerdochlib Sydir. Radziła wieś... T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 17—18.

LVI. НЕ МОЛИЛАСЯ ЗА МЕНЕ...

112. Gorzałczyński A. J. Chatka. (Nie modliła się do Boga). Przekłady... Kijów 1862, str. 141—142.

Przedruk: „Przyjaciół Domowy“, Lwów, 1864, Nr. 85, str. 338—339.

LVII. НЕ НАРИКАЮ Я НА БОГА...

113. Gorzałczyński A. J. Nie narzekam ja na Boga... Przekłady... Kijów 1862, str. 126—127.

114. J. Ł. Nie będę się na Boga skarżył. „Przymierze“, Warszawa 1921, Nr. 9—10, str. 15.

Przedruk: T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 23—24.

LVIII. НЕНАЧЕ СТЕПОМ ЧУМАКИ...

115. Twerdochlib Sydir. Jak ciąć czumacki... T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 54.

Przedruk: „Dziennik Polski“, Lwów 1914, Nr. 71, str. 2.

LIX. НЕОФІТИ

116. Błachowski A. Konst. Wśród niewiast Błogosławiona... [Fragmenty: ww. 61—70, 78—87]. „Kurjer Stanisławowski“, Stanisławów 1891, Nr. 251, str. 3.

117. Łepki Bohdan. „Prolog do poematu „Neofici“. „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1934, Nr. 13, str. 147—148.

bljoteka Mrówki t. 67—68. Lwów [1883], str. 42—43.
4) Chmielowski i Grabowski. Obraz literatury powszechnej t. II. Warszawa 1895, str. 599. 5) Wielka Literatura Powszechna t. VI, Warszawa [1933], str. 713.

132. Stachurski Paulin [Święcicki Paulin]. Pustka. (Świtem rano ich pognano...). „Kalina“, Kraków 1866, Nr. 8, str. 5.

LXXI. РОЗРИТА МОГИЛА

133. [Święcicki Paulin]. Rozryta mogiła. „Dziennik Literacki“, Lwów 1866, Nr. 21, str. 324.

LXXII. САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ...

134. Twerdochlib Sydir. Wieczór. (Wiśniowe sady wokół chaty...). „Życie“, Lwów 1911, Nr. 38, str. 569.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 14. 2) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 244.

LXXIII. САМОМУ ЧУДНО...

135. Łepki] Bohdan. Jak dziwnie... „Biuletyn polsko-ukraiński“. Warszawa 1934, Nr. 13, str. 147.

LXXIV. СВІТЕ ЯСНИЙ, СВІТЕ ТИХИЙ...

136. [Anonim]. Będziem, bracie... [Fragment: ww. 11—16]. T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 24. [Cytat w artykule I. Izotowa: Życie i twórczość Tarasa Szewczenki].

LXXV. СЕСТРИ (Минаючи убогі села...)

137. Błachowski A. Konst. Mijając ubogie siola... „Kurjer Stanisławowski“, Stanisławów 1891, Nr. 251, str. 3.
138. O[stap] L[ewicki]. Siostrze. (Mijając ubogie siola...). „Lwówianin“, kalendarz powszechny na rok pański 1871, Lwów 1870, str. 56.

LXXVI. СТОЇТЬ В СЕЛІ СУБОТОВІ (t. z. „Суботів“)

139. Pogonowski Jerzy. Subotów. Mogiła Bohdana. „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1933, Nr. 10, str. 5.

LXVI. ПОДРАЖАНІЄ. ЕДУАРДУ СОВІ (Посажу
коло хатини...)

125. L. S[owiński]. Na temat ludowy. (Ej, posadzę ja przy chatce...). „Kurjer Warszawski“, Warszawa 1883, Nr. 218b, str. 11.

LXVII. ПОНАД ПОЛЕМ ІДЕ...

126. Twerdochlib Sydir. Kosiarz. (Ponad polem we dnie). „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 6, str. 15.
Przedruki: 1) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 53. 2) T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 30.
127. Ostkiewicz Rudnicki Ign. Straszny kosarz. (Ponad polem płynie...). W zbiorze poezyj autora przekładu: Wieczór życia. Lwów 1924, str. 64.

LXVIII. ПО УЛИЦІ ВІТЕР ВІЄ...

128. Twerdochlib Sydir. W zawieruchę. (Wiatr miecie śniegiem. Zawierucha...). T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów, 1913 str. 15.

LXIX. ПРИЧИННА

129. Sowiński Leonard. Urzeczona. [Fragmenty: ww. 92—102, 111—114]. W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XXVI.
Przedruk: Biblioteka Mrówki, t. 67—68. Lwów [1883], str. 23—24.
130. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Lunaticzka. Kobzarz T. Szewczeni. Wilno 1863, str. 18—27.
Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 223—230. 2) Biblioteka Mrówki t. 66. Lwów [1883], str. 19—27. 3) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 71—79.

LXX. РАНО ВРАНИЦІ НОВОБРАНИЦІ...

131. Sowiński Leonard. Pustka. (Rankiem rano, garstka chłopców...). W studjum autora przekładu: Taras Szewczenko. Wilno 1861, str. XLVII—XLVIII.
Przedruki: 1) Jana Jaworskiego Kalendarz ilustrowany na rok 1874, Warszawa 1873, str. 119. 2) Poezye S[owińskiego L.] t. II. Poznań 1875, str. 143—144. 3) Bi-

LXXXII. У ВІЛЬНІ, ГОРОДІ ПРЕСЛАВНІМ...

149. Zajcew Paweł. To w owem Wilnie, mieście sławnem... [Fragment ww. 1—9]. W artykule autora przekładu: Szewczenko i Polacy. „Biuletyn polsko-ukraiński“, Warszawa 1934, Nr. 10, str. 4.

Przedruk: Zajcew Paweł. Szewczenko i Polacy. Warszawa. 1934.

LXXXIII. УТОПЛЕНА

150. Wyłomowski Edward. Topielica. — Taras Szewczenko. Trzy poematy. Przełożył... Przedmowę napisał dr. Łukasz Łuciw. Nakładem wydawnictwa „Biblioteka Ukraińska“. Stanisławów [1930], str. 3—11.

LXXXIV. ХУСТИНА (У неділю не гуляла...)

151. Twerdochlib Sydir. Chusta. (Nie hułała w dzień niedzielny...) „Nowy Prąd“, Lwów 1912, Nr. 10, str. 6—7.

Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 19—22.

LXXXV. ХУСТИНА (Чи то на те Божа воля...)

152. Gorzałczyński A. J. Chuścina. (Czy już taka Boża wola...). Przekłady... Kijów 1862, str. 144—147.

Przedruk: T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 248—250.

LXXXVI. ЧЕРНЕНКУ Ф. І. (Ой, по горі ромен цвіте...)

153. [Sowiński Leonard]. Piosnka. (Oj po górze kwiat się wspina...). „Kurjer Wileński“, Wilno 1860, Nr. 67, str. 697.

Przedruk: Dola. „Tydzień polski, literacki, artystyczny, naukowy i społeczny“, Lwów 1880, Nr. 11, str. 168.

154. Gorzałczyński A. J. Piosnka. (Tam na górze pełno kwieci...) Przekłady... Kijów 1862, str. 148.

155. J. Ł. Kwitną kwiaty za górami... „Przymierze“, Warszawa 1921, Nr. 9—10, str. 15.

LXXXVII. ЧИГІРИНІ

156. [Święcicki Paulin.] Czyhryn. „Nowiny“, Lwów 1868, Nr. 25, str. 196—197.

LXXVII. ТАРАСОВА НІЧ

140. Gorzałczyński A. J. Noc Tarasowa. Przekłady... Kijów 1862, str. 160—120 [brakujące ww. 129—132 są umieszczone na str. IX].
141. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Noc Tarasowa. [Fragmenty: ww. 1—14, 41—56, 61—112, 129—136]. Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 40—43.
Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 238—240. 2) Biblioteka Mrówki t. 66. Lwów [1883], str. 36—38.

LXXVIII. ТЕЧЕ ВОДА З-ПІД ЯВОРА...

142. Sowiński Leonard. Płynie woda z pod jaworu... „Kurjer Warszawski“, Warszawa 1885, Nr. 189b, str. 2.

LXXIX. ТОПОЛЯ

143. Gorzałczyński A. J. Topola. Przekłady... Kijów 1862, str. 79—89.
144. Syrokomla Wł. [Kondratowicz L.]. Topól. Kobzarz T. Szewczenki. Wilno 1863, str. 8—17.
Przedruki: 1) Poezye L. Kondratowicza, t. X, Warszawa 1872, str. 215—222. 2) Biblioteka Mrówki t. 66. Lwów [1883], str. 10—18.
145. Grudziński Stanisław. Topola. W zbiorze poezyj autora: Poezye. Kraków 1873, str. 95—104.
146. Wyłomowski Edward. Topola. — Taras Szewczenko. Trzy poematy. Przełożył... Przedmowę napisał dr. Łukasz Łuciw. Nakładem wydawnictwa „Biblioteka Ukraińska“. Stanisławów [1930], str. 49—60.

LXXX. ТРИЗНА (Поэма)

147. Gorzałczyński A. J. [Fragment: ww. 183—191]. Przekłady... Kijów 1862, str. XV.

LXXXI. ТРИ ЛИТА

148. [Anonim]. Cichutko lata się skradały. [Fragment: ww. 55—62]. T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 17—18. [Cytat w artykule I. Izotowa: Życie i twórczość Tarasa Szewczenki].

XCIII. ЯКБИ ВИ ЗНАЛИ, ПАНИЧІ...

165. Żyranik Bogdan. Panicze, gdybyście zoczyli... T. Szewczenko. Zbiorek wybranych poezji. Warszawa 1921, str. 14—16.

Przedruki: 1) T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 251—253. [Redakcja „Utworów wybranych” mylnie podała za autora tego przekładu „J. Ł.”].
2) Wielka Literatura Powszechna, t. VI. Warszawa [1933], str. 714—715.

XCIV. ЯКБИ З КИМ СІСТИ...

166. Gorzałczyński A. J. Niema z kim usiąść... Przekłady... Kijów 1862, str. 127—128.

Przedruk: T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 273.

XCV. Я НЕ НЕЗДУЖАЮ, НІВРОКУ...

167. [Anonim]. Ja nie choruję (taki tytuł pod tekstem, w tekście fragment: ww. 7—14). T. Szewczenko. Utwory wybrane. Ch.-K. 1931, str. 22. [Cytat w artykule I. Izotowa: Życie i twórczość Tarasa Szewczenki].

157. Pogonowski Jerzy. Czehryń. „Rodzina polska”, Warszawa 1933, sierpień, str. 246.

LXXXVIII. ЧИ НЕ ПОКИНУТЬ НАМ, НЕБОГО,,

158. Gorzałczyński A. J. Czy nie zaprzestać niebogo... Przekłady... Kijów 1862, str. 128—130.
159. Twerdochlib Sydir. Do muzy. (Czy nie czas przestać już, niebogo...) T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 73—75.

LXXXIX. ЧОГО МЕНІ ТЯЖКО...

160. Twerdochlib Sydir. O, czemu mi ciężko?... „Nowy Prąd”, Lwów 1912, Nr. 6, str. 15.
Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 64.

XC. ЧОГО ТИ ХОДИШИ НА МОГИЛУ...

161. L. S[owiński] Kalina. (Po co ty chodzisz na tę mogiłę...) „Kurjer Wileński”, Wilno 1860, Nr. 41, str. 400.
Przedruki: 1) „Kurjer Warszawski”, Warszawa 1880, Nr. 73, str. 2—3, 2) Sowiński L. O zmroku. Warszawa 1885, str. 153—155. 3) Sowiński L. Wybór poezyj. Biblioteka Narodowa, Serja I Nr. 45. Kraków [1922], str. 146—148.
162. Gorzałczyński A. J. Kalina. (Czego chodzisz na mogiłę...). Przekłady... Kijów 1862, str. 133—136.

XCI. ЧУМА

163. Twerdochlib Sydir. Pomór. „Nowy Prąd”, Lwów 1912, Nr. 10, str. 7.
Przedruk: T. Szewczenko. Wiersze wybrane. Lwów 1913, str. 23—25.

XСII. ЮРОДИВИЙ

164. A. P[roczyk]. Obląkany. (A ty zaś, wszystko widzące oko...). [Fragment: ww. 73—83]. T. Szewczenko. Utwory wybrane Ch.-K. 1931, str. 24. [Cytat w artykule I. Izotowa: Życie i twórczość Tarasa Szewczenki].

24. Совінський Леонард 7 (2),
 12 (1), 17 (2), 19 (1), 21 (1),
 25 (1), 29, 44, 69 (2), 73
 (3), 105 (5), 107 (1), 125,
 129 (1), 131 (5), 142,
 153 (1), 161 (3).
25. Твердохліб Сидір 2 (1), 4
 (1), 6 (2), 15 (2), 16 (1),
 24 (3), 32 (1), 51 (5), 52
 (2), 54 (2), 58 (2), 60 (2),
 61 (3), 64 (1), 74 (2), 78
 (2), 82 (4), 84 (2), 88 (1),
 90, 95 (4), 98, 100, 101
 (2), 110 (4), 111, 115 (1),
 118 (2), 120, 122 (2), 126
 (2), 128, 134 (2), 151 (1),
 159, 160 (1), 163 (1).
26. Фельдман Вільгельм 109,
 119.
27. Хаєнський Альфред 11.
28. Чарнецький Стефан 9.
29. Чех-Гнатюкова Т. 41.
30. Шумський Теофіль 63.
31. Яворський Казимир Ан-
 дрії 43.
32. Й. Л. 39, 79, 85 (2), 114 (1),
 155.
33. М. Й. Гр. 1 (1), 20.
34. Анонім I 40.
35. Анонім II 45, 57, 136, 148, 167.

ПОКАЖЧИК І ЗА ПРИЗВИЩАМИ ПЕРЕКЛАДЧИКІВ

Цифри без дужок указують на чергу перекладів за бібліографічним списком, цифри в дужках — на кількість передруків.

1. Бельмонт Лео 10 (1), 83 (1).
2. Блаховський А. Конст. 8, 33, 53, 77, 81, 116, 137.
3. Блотницький кс. Францішек 42, 49.
4. Виломовський Едвард 106, • 146, 150.
5. Войнаровська Софія 38 (3), 76, 92 (3).
6. Гайдецький Олекса 36.
7. Гамчикевич Роман 66, 91.
8. Гожалчинський А. Й. 3, 5 13, 18, 31, 34, 46 (1), 50, 59, 70 (1), 72 (1), 86, 94, 97 (1), 103, 108 (1), 112 (1), 113, 121 (1), 140, 143, 147, 152 (1), 154, 158, 161 (1), 162.
9. Грудзівський Станислав 23 (1), 145.
10. Гурський Ф. 55
11. Даніловський Густав 37 (2).
12. Ейсмонд Юліян 56 (1), 75 (1).
13. Жиранік Богдан 65 (1), 93 (1), 165 (2).
14. Житомирський Євген 67.
15. Зайцев Павло 68 (1), 80, 149 (1).
16. Кондратович Людвік (Сврокомля В.) 14 (2), 22 (3), 26 (2), 27 (2), 28 (2), 30 (2), 47 (3), 71 (3), 104 (2), 124 (2), 130 (3), 141 (2), 144 (2).
17. Левницький Остап 87, 138.
18. Людомір Сигізмунд 48.
19. Ленкий Богдан 89, 99, 117, 135.
20. Осткевич-Рудницький Ігнат 127
21. Погоновський Юрій 102, 139, 157.
22. Процик О. 96, 164.
23. Свеніцький Павлин (Стахурський Павлин) 35, 62, 123 (1), 132, 133, 156.

ПОКАЖЧИК II
ХРОНОЛОГІЧНИЙ

Рік	Перво- друки	Пере- друки	Разом	Рік	Перво- друки	Пере- друки	Разом
1860	3	—	3	1895	—	2	2
1861	10	—	10	1899	1	1	2
1862	27	—	27	1900	1	—	1
1863	13	—	13	1908	2	—	2
1864	—	4	4	1911	5	5	10
1865	—	2	2	1912	18	—	18
1866	3	—	3	1913	16	21	37
1867	1	—	1	1914	—	14	14
1868	2	—	2	1915	2	—	2
1870	3	—	3	1920	3	—	3
1872	1	15	16	1921	8	11	19
1873	2	2	4	1922	—	2	2
1875	—	2	2	1924	1	—	1
1880	—	2	2	1925	1	—	1
1881	1	1	2	1929	1	—	1
1882	1	3	4	1930	3	—	3
1883	1	22	23	1931	8	29	37
1885	4	2	6	1932	1	—	1
1888	1	—	1	1933	3	9	12
1890	1	1	2	1934	9	3	12
1891	7	—	7	1935	2	—	2
Разом					167	153	320

Породила мене мати... (І. Лободовський)	255
Посланіє Шафаріку (Ч. Ястшембец-Козловський)	111
По улиці вітер віє... (І. Лободовський)	257
Причинна (І. Лободовський)	51
Пророк (К. Думанський)	247
Розрита могила (Ч. Ястшембец-Козловський)	83
Садок вишневий коло хати... (Ч. Ястшембец-Козл.)	188
Самому чудно... (Ч. Ястшембец-Козловський)	215
Сестрі (В. Слободнік)	326
Слава (І. Лободовський)	317
Сон. Комедія (Б. Лепкий)	88
Сон (Гори мої високі...)	199
Сон (На панцині пшеницю жала...)	319
Сонце заходить... (Б. Лепкий)	196
Суботів (Ч. Ястшембец-Козловський)	132
Тополя (Б. Лепкий)	14
Три літа (К. Думанський)	79
У тієї Катерини... (М. Беньковська)	258
Хоча лежачаго й не бють... (І. Лободовський)	339
Хустина (Б. Лепкий)	216
Чернець (Ч. Ястшембец-Козловський)	211
Чигирин (Ч. Ястшембец-Козловський)	85
Чи ми ще зійдемося... (Б. Лепкий)	191
" " " " (Ч. Ястшембец-Козловський)	192
Чи то недоля та неволя... (Ч. Я.-Козловський)	288
Чого мені тяжко... (Я. Івашкевич)	106
" " " " (Б. Лепкий)	106
Щепкнуну М. С. (Б. Лепкий)	107
Якби ви знали, панні... (І. Лободовський)	282
Якби з ким сісти... (Б. Лепкий)	341
Якби мені, мамо, намисто... (І. Лободовський)	263
Якби мені черевики... (М. Беньковська)	253
Якби тобі довелося... (Ч. Ястшембец-Козловський)	273
Якби то ти, Богдане паний... (І. Лободовський)	327
Як умру, то поховайте... (З. Войнаровська)	177
" " " " (Б. Лепкий)	178
" " " " (Я. Івашкевич)	179
Я не нездужаю, нівроку... (Ч. Ястшембец-Козл.)	320

Кавказ (Б. Жиранік)	151
Катерина (Б. Ленкий)	26
Козачковському А. О. (Ч. Ястшембец-Козловський)	219
Костомарову М. (Б. Ленкий)	187
Марина (П. Лободовський)	236
Марія — Заспів до поеми (Ч. Ястшембец-Козловський)	328
Маркевичу М. (Б. Ленкий)	59
Марку Вовчку (Ч. Ястшембец-Козловський)	323
Мені однаково... (Б. Ленкий)	184
Мені тринадцятий минуло... (Ч. Ястшембец-Козл.)	197
Минають дні, минають ночі... (Б. Ленкий)	175
Минули літа молодії... (Б. Ленкий)	338
Мов за подушне оступили... (Ч. Ястшембец-Козловський)	233
Молитва. IV. (Б. Жиранік)	335
Муза (П. Лободовський)	315
На батька бісового трачу... (Ч. Ястшембец-Козловський)	290
На Великдень на соломі... (Ч. Ястшембец-Козловський)	279
Наймічка. Вступ (Б. Ленкий)	134
„ (Л. Совінський)	136
Не для людей, тієї слави... (К. Думанський)	251
Не молилася за мене... (П. Лободовський)	280
Не нарікаю я на Бога... (Ч. Ястшембец-Козловський)	336
Неначе степом чумаки... (Ч. Ястшембец-Козловський)	269
Неофіти (Б. Ленкий)	295
Огні горять... (К. Вежинський)	287
Ой, виострю товариша... (Т. Голлендер)	256
Ой, гляну я, подивлюся... (М. Беньковська)	232
Ой, діброво, темний гаю... (Б. Ленкий)	334
Ой, крикнули сірі гуси... (Ч. Ястшембец-Козловський)	271
Ой, люлі, люлі, моя дитино... (Т. Голлендер)	261
Ой, три шляхи широкії... (М. Беньковська)	185
Осії глава XIV (Ч. Ястшембец-Козловський)	331
Перебендя (Ч. Ястшембец-Козловський)	11
П[етро] С[коропадський] (П. Лободовський)	234
Подражаніє І Іезекиїлю (Ч. Ястшембец-Козловський)	329
Подражаніє XI псалму (Ч. Ястшембец-Козловський)	321
Полякам (П. Лободовський)	209
По-над полем іде... (Ч. Ястшембец-Козловський)	190

Кожний том повного видання творів Т. Шевченка коштує в передплаті, разом з коштами пересилки, 2 злотих 50 грошей для передплатників у Польщі, 13 корон у Чехословаччині, 63 леї в Румунії, 24.80 динарів у Сербії, 58 левів у Болгарії, 8.50 франків у Франції, 7.30 лірів в Італії, 1.50 марок у Німеччині, 0.60 доляра в Північно-Американських Сполучених Штатах; для решти країн сума передплати відповідає вартості 1.80 швайцарських франків. Хто оплатить згори ціле видання, діставатиме книжки в паперовій оправі (сплачувати можна ратами — по 10 злотих). Видання на ліпшому папері, в полотняній оправі, коштує 64 зол. Сплачувати можна ратами по 16 зл.

В книгарському продажі окрема книжка на звичайному папері коштуватиме 4 злоті.

Кошти передплати належить надсилати на conto Інституту в PKO Warszawa, nr. 28670, або на адресу: Warszawa, ul. Służewska, 7, m. 4. *Ukraiński Instytut Naukowy*. — В Чехословаччині передплату приймає V. Sapický (Poděbrady Lazně, Zamek), в Румунії D. Herodot (Strada Delea Veche, 45, București), у Франції H. Kossenko (42, rue Denfert-Rochereau, Paris V), в Болгарії — Я. Малиновський (Софія, вул. Чумерна, 27).

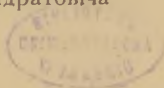
Передплата надсилається згори на ціле видання або на кожний том. Передплати на окремі, вибрані з цілого видання, томи не приймається. Замовлення без внесення передплатної суми уважатиметься за неважні.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
З „КОБЗАРЯ“ 1840 Р.	5
З ІНШИХ ПОЕЗІЙ РАННЬОЇ ДОБИ (1837—1842)	49
З АЛЬБОМУ „ТРИ ЛІТА“ (1843—1845).	77
З ЦИКЛЮ „В КАЗЕМАТІ“ (18.IV—30.V.1847).	181
НЕВОЛЬНИЧА МУЗА (1847—1850)	193
ПІСЛЯ ПОВОРОТУ З ЗАСЛАННЯ (1857—1861)	293
СТАТТІ І БІБЛІОГРАФІЯ:	
П. Зайцев: Про польські переклади з Шевченка	345
Б. Лепкий і П. Зайцев: Бібліографічні завваги	353
Спис перекладів поезій Т. Шевченка на польську мову	358
Показчик I	380
Показчик II	382
Алфаветний показчик змісту	383

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

		Надруковано:		Повинно бути:
Стор. 82	р. 97	Czy uwieńczoną „pomyślność“ —		Czy „pomyślność“, uwieńczoną
„ 83	„ 20	Na swoją Ukrainę,		Na swą Ukrainę
„ 86	„ 35	wicher		wichr
„ 96	„ 269	I miasto ze stoma cerkwiami		I miasta ze stoma cerkwiami
„ 99	„ 390	hulaá!		hulá!
„ 112	„ 47	Ezekielem		Ezekjelem
„ 192	„ 9	I wspominajcie wzajem siebie,		I wspominając wzajem siebie,
„ 343	заголов.	Бібліографія		Бібліографія
„ 348	р. 31	Кондратовіч		Кондратович
„ 349	„ 19	Кондратовіча		Кондратовича

12466

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ВАРШАВІ.

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

- Т. I. Передмова від видавництва. Літературна біографія Т. Г. Шевченка. Автор біографії П. Зайцев.
- Т. II. Поезії до року 1843.
- Т. III. " 1843—1847 р. р.
- Т. IV. " 1847—1857 "
- Т. V. " 1857—1861 "
- Т. VI. Назар Стодоля. Різні твори. Томи II—VI редагує П. Зайцев.
- Т. VII. Повісті: Художник. — Наймичка. — Варнак.
- Т. VIII. Повісті: Княгиня. — Музика. — Нещасний. — Капітанша.
- Т. IX. Повісті: Близнята. — Прогулька.
- Т. X. Журнал.
- Т. XI. Листи. Редагує П. Зайцев.
- Т. XII. Т. Шевченко, як маляр (з численними репродукціями малюнків). Автор розвідки Д. Антонович.
- Т. XIII. Т. Шевченко в його польських взаєминах. П. Зайцев.
- Т. XIV. Т. Шевченко в чужих мовах. Переклади Шевченка на мову польську. Редагує Б. Лепкий.
- Т. XV. Т. Шевченко в чужих мовах. Переклади Шевченка на інші мови. Редагує Роман Смаль-Стоцький.
- Т. XVI. Бібліографія творів Т. Шевченка та праць про нього. В. Дорошенко

WARSAWA, ul. SŁUŻEWSKA 7, m. 4.